

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ANTİK DÖNEM SU KENARI SARAYLARI

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mustafa Kaan SAĞ**

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Mimarlık Tarihi

HAZİRAN 2011

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ANTİK DÖNEM SU KENARI SARAYLARI

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mustafa Kaan SAĞ
(502081110)**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 05 Mayıs 2011

Tezin Savunulduğu Tarih : 09 Haziran 2011

**Tez Danışmanı : Doç. Dr. Zeynep KUBAN (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Aygöl Ağır (İTÜ)
Doç. Dr. Arzu ÖZTÜRK (MSGSÜ)**

HAZİRAN 2011

Seygili dedem ve babaanneme,

ÖNSÖZ

Çalışma kapsamında incelenmiş olan saray yapıları, farklı kaynaklarda değişik açılardan bir çok kez ele alınmış olmalarına rağmen yapıların su ile kurdukları ilişki çoğu çalışmada geri planda tutulmuş veya kısaca değinilmiştir. Az irdelenmiş bir konu olması sebebi ile başından sonuna kadar heyecan duyarak araştırdığım ve bir o kadar da zorlukla karşılaştığım antik dönem su kenarı sarayları konulu çalışmam boyunca, karşılaştığım zorlukları aşmamda bana yardımcı olan, beni yönlendiren ve çalışmamın şekillenmesinde büyük katkısı olan danışmanım Doç. Dr. Zeynep Kuban'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca araştırmam boyunca ağırlıklı olarak faydalandığım Alman Arkeoloji Enstitüsü, ANAMED, Boğaziçi Üniversitesi kütüphanelerine ve çalışanlarına teşekkür etmek isterim. Asistanlık görevini sürdürdüğüm İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'ne bağlı Mimarlık Tarihi Programı'nda görevli olan hocalarım ve asistan arkadaşlarıma bana sağladıkları eşsiz çalışma ortamı için minnettarım. Son olarak maddi manevi desteklerini benden hiçbir zaman eksik etmeyen sevgili aileme bu tez çalışmam vesilesi ile tekrar en içten teşekkürlerimi sunmak isterim.

Haziran 2011

Mustafa Kaan Sağ
Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	xi
SUMMARY.....	xiii
1. GİRİŞ	1
2. ANTİK DÖNEM SU KENARI SARAYLARININ KRONOLOJİK GELİŞİMİ.....	3
2.1 Hellenistik Dönem Öncesi Su Kenarı Sarayları.....	3
2.1.1 Ahamenid su kenarı sarayları ve “paradeisos”.....	5
2.2 Hellenistik Dönem Su Kenarı Sarayları	7
2.3 Roma ve Geç Antik Dönem Su Kenarı Sarayları.....	8
3. ANTİK DÖNEMDE SU KENARI SARAYI TİPOLOJİSİ.....	11
3.1 Yapay Su Kütlesi Kenarında Bulunan Saraylar	11
3.1.1 Malkata Sarayı.....	12
3.1.2 Pasargad Sarayı	16
3.1.3 Tyrus Sarayı	20
3.1.4 İmareti-i Hüsrev Sarayı.....	24
3.1.5 Firuzabad Sarayı.....	27
3.2 Doğal Su Kütlesi Kenarında Bulunan Saraylar.....	30
3.2.1 Tasarımda güvenlik unsurunun geri planda oluşu: Su kotunda suya açılan saraylar	31
3.2.1.1 Büyük Amarna Sarayı	31
3.2.1.2 Susa II. Artaxerxes Sarayı	42
3.2.1.3 Roma su kenarı villaları (Villa Maritima)	45
3.2.1.4 Triconch Sarayı	55
3.2.1.5 Caesarea Sarayı	59
3.2.1.6 Sperlonga Grottosu	62
3.2.2 Tasarımda güvenlik unsurunun ön planda oluşu: Su kotundan yüksekte suya açılan saraylar	66
3.2.2.1 Split Sarayı	66
3.2.2.2 Konstantinopolis su kenarı sarayları	71
Bukoleon Sarayı	74
3.2.2.3 Villa Jovis	80
3.2.2.4 Villa Damecuta	83
3.2.2.5 Halikarnassos Sarayı	84
3.2.2.6 Antiochia Sarayı	87
3.2.2.7 Dura Europos Sarayı	89
3.2.2.8 3. Jericho Kış Sarayı	92
3.2.2.9 Yüzen saray Thalamegos	96
3.2.2.10 İskenderiye Sarayı	98

3.2.3 Tasarımda güvenlik unsurunun en üst düzeyde oluşu: İçe dönük saraylar	101
3.2.3.1 Babil Güney Sarayı	102
3.2.3.2 Apries Sarayı	104
3.2.3.3 Ai Khanoum Sarayı	107
4. DEĞERLENDİRME	111
4.1 Su Kenarında İnşa Edilen Sarayların Tasarım Faktörleri.....	111
4.2 Kronolojik Etkileşim ve Tipolojik Sınıflandırma.....	113
4.3 Su Kütlesi ve Su Kenarı Sarayı Tasarımı Arasında Etkileşimler	115
5. SONUÇ.....	117
KAYNAKLAR.....	119
EKLER	123

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1 : Kral Sarayı, Mutfaklar ve Güney Sarayı planı (Smith, 1965, s. 162).....	14
Şekil 3.2 : Malkata Sarayı vaziyet planı (Smith, 1965, s. 161).....	15
Şekil 3.3 : Pasargad Sarayı vaziyet planı (Smith, 1965, s. 162)	18
Şekil 3.4 : Pasargad Sarayı şematik rekonstrüksiyonu (Nielsen, 1999, s. 39).....	19
Şekil 3.5 : Saray S ve köprü yapısı (Nielsen, 1999, s. 37).....	20
Şekil 3.6 : Tyrus Sarayı vaziyet planı (Nielsen, 1999, s. 140).....	22
Şekil 3.7 : Tyrus Sarayı rekonstrüksiyonu (Nielsen, 1999, s. 142).....	23
Şekil 3.8 : Tyrus Sarayı zemin kat planı (Nielsen, 1999, s. 141).....	23
Şekil 3.9 : İmarat-i Hüsrev Sarayı rekonstrüksiyonu (Pope, 1938, s. 542)	25
Şekil 3.10 : İmarat-i Hüsrev Sarayı 1. kat planı (Pope, 1938, s. 541).....	27
Şekil 3.11 : Firuzabad sarayı vaziyet planı (Akın, 1990, s. 159).....	28
Şekil 3.12 : Firuzabad Sarayı planı (Pope, 1938, s. 535)	30
Şekil 3.13 : Amarna kenti (Smith, 1965, s. 187).....	32
Şekil 3.14 : Kuzey Sarayı planı (Smith, 1965, s. 191)	34
Şekil 3.15 : Amarna Merkez Şehir vaziyet planı (Smith, 1965, s. 195).....	35
Şekil 3.16 : Büyük Amarna Sarayı planı (Smith, 1965, s. 196).....	36
Şekil 3.17 : Kraliyet Yolu ve Büyük Amarna Sarayı'nı Kral Evi'ne bağlayan köprü (Badawy, 1966a, s. 79)	37
Şekil 3.18 : Kral Evi (Badawy, 1966a, s. 89)	38
Şekil 3.19 : May Mezarı'ndan Büyük Amarna Sarayı'nın Nil Nehri'ne bakan cephesi ve rekonstrüksiyonu (Badawy, 1966a, s. 32)	40
Şekil 3.20 : Amarna mezarlarında karşılaşılan bir "belirme penceresi" çizimi (Badawy, 1966a, s. 33)	40
Şekil 3.21 : II. Artaxerxes Sarayı ve I. Darius Sarayı'nın ilişkisi (Nielsen, 1999, s. 47).....	44
Şekil 3.22 : II. Artaxerxes Sarayı (Nielsen, 1999, s. 50).....	44
Şekil 3.23 : Stabiae'de bulunan ilk portikus villa planı (Swoboda, 1924, s. 30).....	47
Şekil 3.24 : Stabiae'de bulunan koridorlu bir villa (Swoboda, 1924, s. 30).....	48
Şekil 3.25 : Bir Tabarka mozağinden köşe risalitli portikus villa örneği (Swoboda, 1924).....	49
Şekil 3.26 : Lucretius Fronto Evi su kenarı villaları freskosu (McKay, 1975, s. 112)	49
Şekil 3.27 : İki katlı bir su kenarı villası (Swoboda, 1924, s. 42).....	50
Şekil 3.28 : U formu bir su kenarı villası (McKay, 1975, s. 115).....	51
Şekil 3.29 : Ortasında kule yer alan iki katlı bir su kenarı villası (Swoboda, 1924).....	51
Şekil 3.30 : Dairesel eksedra formu bir su kenarı villası (Swoboda, 1924)	51
Şekil 3.31 : Üç katlı bir su kenarı villası (Swoboda, 1924).....	52
Şekil 3.32 : Villa Hadriana vaziyet planı.....	54
Şekil 3.33 : Triconch Sarayı vaziyet planı (Bowden, 2007, s. 457).....	56
Şekil 3.34 : Triconch Sarayı 2. evre rekonstrüksiyonu (Bowden, 2007, s. 461)	57

Şekil 3.35 : Triconch Sarayı'nın 3. evresine ait planı (Bowden, 2007, s. 457).....	57
Şekil 3.36 : Triconch Sarayı ortaçağ rekonstrüksiyonu (www.butrint.org).....	58
Şekil 3.37 : Caesarea kenti vaziyet planı (Netzer, 1999, s. 109-114).....	60
Şekil 3.38 : Caesarea Sarayı rekonstrüksiyonu (E. Netzer çizimi) (Nielsen, 1999, s. 185).....	62
Şekil 3.39 : Sperlonga Grottosu planı (McKay, 1975, s. 127)	64
Şekil 3.40 : Split Sarayı planı (McKay, 1975, s. 207)	68
Şekil 3.41 : Split Sarayı deniz cephesi rekonstrüksiyonu (Hebrard) (Swoboda, 1924)	69
Şekil 3.42 : Split Sarayı rekonstrüksiyonu	69
Şekil 3.43 : Bukoleon Sarayı rekonstrüksiyonu (www.byzantium1200.com)	76
Şekil 3.44 : Bukoleon Sarayı'nın doğu parçası rekonstrüksiyonu (Mamboury) (Düzgüner, 2006, s. 78)	77
Şekil 3.45 : Bukoleon Sarayı'nın batı parçası rekonstrüksiyonu (Mamboury) (Düzgüner, 2006, s. 77)	78
Şekil 3.46 : Choisel-Gouffier gravürü (Düzgüner, 2006, s. 75)	79
Şekil 3.47 : Villa Jovis planı (McKay, 1975, s. 125).....	81
Şekil 3.48 : Villa Damecuta planı (McKay, 1975, s. 116-117)	83
Şekil 3.49 : Halikarnassos Sarayı'nın tahmini konumu (Nielsen, 1999, s. 64).....	85
Şekil 3.50 : Antiochia Sarayı vaziyet planı (Nielsen, 1999, s. 114)	88
Şekil 3.51 : Dura-Europos kenti vaziyet planı (Nielsen, 1999, s. 114).....	90
Şekil 3.52 : Dura Europos Sarayı'nın planı (McKay, 1975, s. 222).....	91
Şekil 3.53 : 3. Jericho Kış Sarayı'nın vaziyet planı (Nielsen, 1999, s. 198).....	93
Şekil 3.54 : 3. Jericho Kış Sarayı'nın ana saray yapısı planı (Nielsen, 1999, s. 199).....	93
Şekil 3.55 : Thalamegos rekonstrüksiyonu (Nielsen, 1999, s. 137)	96
Şekil 3.56 : Thalamegos kat planları (Nielsen, 1999, s. 137).....	97
Şekil 3.57 : Büyük İskender döneminde İskenderiye kenti (Nielsen, 1999, s. 132)	100
Şekil 3.58 : Nabukadnezar dönemi Babil kenti (Oates, 2004, s. 155)	102
Şekil 3.59 : Babil Güney Sarayı planı (Oates, 2004, s. 157).....	104
Şekil 3.60 : Apries Sarayı vaziyet planı (Nielsen, 1999, s. 28)	105
Şekil 3.61 : Apries Sarayı planı (Nielsen, 1999, s. 29)	106
Şekil 3.62 : Ai Khanoum Sarayı vaziyet planı (Nielsen, 1999, s. 24)	109
Şekil 3.63 : Ai Khanoum Sarayı planı (Nielsen, 1999, s. 126)	110

ANTİK DÖNEM SU KENARI SARAYLARI

ÖZET

Çalışmanın ana amacı antik dönem su kenarı saraylarının özellikle su kenarında inşa edilmelerinin altında yatan farklı itici güçleri anlamak ve su kütlesinin “su kenarı sarayı” tasarımı üzerindeki etkilerini tanımlamak olmuştur. Bu amaca yönelik olarak Akdeniz çevresi ve Ortadoğu’yu kapsayan coğrafi sınırlar içerisinde, M.Ö. 14. yüzyıl ve M.S. 7. yüzyıl arasında inşa edilmiş, arkeolojik kazılar ya da antik kaynaklar aracılığıyla tasarımı hakkında bilgi sahibi olunan başlıca su kenarı sarayları inceleme kapsamına alınmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında antik dönem su kenarı sarayının, aynı dönemde karasal alanda inşa edilmiş diğer saraylardan farklılaşan özellikleri göz önünde bulundurularak, kapsamlı bir tanımla yapılmaya çalışılmıştır. Bu tanıma uyan örnekler, çalışmanın birinci bölümünde Helenistik dönem öncesi, Helenistik dönem, Roma ve geç antik dönem olarak belirlenen üç zaman dilimi içerisinde kronolojik olarak incelenmiş, süreç içerisinde aralarında yaşanmış olan etkileşimler ve kaydettikleri yapısal gelişimler saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan saraylar sahip oldukları ortak tasarımsal özelliklere göre kendi içlerinde tipolojik sınıflara ayrılmıştır.

Tipolojik sınıflandırma çalışması sonucunda, doğal ve yapay su kütlesi kenarında olmak üzere iki ana su kenarı sarayı sınıfı ortaya çıkmıştır. Yapay su kütlesi kenarında bulunan sarayların, karasal alanda insan eliyle oluşturulmuş olan yapay göl, hendek, kanal gibi su kütleleri kenarında inşa edildiği görülmüştür. Doğal su kütlesi kenarında bulunan saraylar ise göl, nehir, deniz gibi konumuna müdahale edilmemiş su kütleleri kenarında tasarlanmıştır. Doğal su kütlesi kenarında bulunan saraylar su üzerinden gelebilecek tehlikelere açık olmaları sebebi ile tasarımlarında alınan güvenlik tedbiri seviyesine göre çalışma içerisinde üç alt sınıfa ayrılmıştır.

Sonuç olarak antik dönem su kenarı saraylarının, din, evrensel hakimiyet, iklim şartları gibi birçok farklı sebeple inşa edilmiş olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan, su ögesinin su kenarı saray tasarımının şekillenmesinde temel etken olduğu görülmüştür. Yapının ana eksenler boyunca kurgulanması, yapıya ait özelleşmiş mekanların suya yakın konumlandırıldığı mekan dizilimlerinin gerçekleşmesi, cepheler ve planda simetri oluşması, anıtsal ve geçirgen cephe tasarımlarının gelişmesi su kütlesinin su kenarı sarayının biçimlenmesinde etkili olduğu başlıca tasarım öğeleri olarak saptanmıştır.

ANCIENT WATERFRONT PALACES

SUMMARY

The main goal of the work has been to comprehend the motivations behind building an ancient palace next to a body of water and to define the effects of the waterbody on the waterfront palace design. Towards this goal, the main waterfront palaces, built in Mediterranean and Middle East, from 14. century B.C. until 7. century A.D., have been included in the scope of the research by means of the sufficient information gained through archaeological excavations and ancient sources.

In the introduction part of the work it has been tried to build a comprehensive definition of the waterfront palace, considering its differences from the ancient palaces designed on inland area. In the first part of the work the samples corresponding to this definition have been examined chronologically in three time periods determined as pre-Hellenistic era, Hellenistic era, Roman and late antique era. Through the chronological examination it has been aimed to detect the structural evolution of the investigated palaces and their interactions in between. In the second part, the palace samples have been divided into typological classes with respect to their common structural features.

Through the acquired information, the ancient waterfront palaces have been divided into two main classes as artificial and natural waterfront palaces. Artificial waterfront palaces are the palaces, built inland by creating a man-made waterbody. On the other hand, the natural waterfront palaces are the palaces, built next to an untouched waterbody, such as seas, lakes and rivers. Due to the vulnerable location of the natural waterfront palaces, they have been divided into three subclasses regarding the level of security considered for their design.

As a conclusion, it is determined that waterfront palaces were built with different motivations such as religion, universal domination and climate conditions. Moreover it has been seen, that the water is the main factor effecting the design of a waterfront palace. Planning of the building through main axes, spatial configurations, in which private units are located on the waterside, symmetry on facade and plan, monumental and permeable facades are the main design factors determined as waterbody's influence on waterfront palaces.

1. GİRİŞ

Antik dönemde inşa edilmiş saraylar hakkında birçok çalışma bulunmasına rağmen aynı dönemde su kenarında inşa edilmiş sarayları, özellikle de bu yapıların su ile kurdukları ilişkiyi özel bir başlık altında inceleyen kaynaklar kısıtlıdır. Bu kısıtlı kaynağın yoğunlukla Akdeniz ve çevresindeki saray yapılarını ele almış olması, Çin ve Hindistan gibi farklı kültürlerle ait antik dönem örneklerinin henüz yeterli derecede arkeolojik bilgi sunmamaları sebebi ile bu çalışma kapsamına girmelerini engellemiştir. Bu sebeple Akdeniz çevresi ve Ortadoğu'yu kapsayan sınırlar içerisinde, M.Ö. 14. yüzyıl ve M.S. 7. yüzyıl arasında inşa edilmiş, arkeolojik kazılar ya da antik kaynaklar aracılığıyla tasarımı hakkında bilgi sahibi olunan başlıca su kenarı sarayları inceleme kapsamına alınmıştır.

Çalışma kapsamına alınacak örneklerin seçimi aşamasında, öncelikle su kenarı sarayının detaylı bir tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Sahil sarayı terimi yerine su kenarı sarayı teriminin tercih edilmesinin sebebi, sahil kelimesinin ele alınması düşünülen her örnek için uygun bulunmaması olmuştur. Doğan Kuban, sahil sarayını “su kıyısına yapılan zengin, büyük konut” olarak tanımlamıştır (Kuban, 1970, s. 266). Çalışma kapsamına alınan yüzen saray gibi örneklerde, ortada fiziksel bir sahilin bulunmaması çelişkiye yol açacağından su kenarı sarayı teriminin bu çalışma için daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Hükümdar, yönetici ya da üst düzey bir şahıs tarafından yönetim ve konaklama amacı ile kullanılan, doğal ya da yapay bir su kütlesi ile doğrudan ilişki kuracak yakınlıkta tasarlanan ve suya bakan cephesi başta olmak üzere tüm tasarımı bu ilişki doğrultusunda şekillenen yapılar, su kenarı sarayı olarak değerlendirilmiş ve çalışma kapsamına alınmıştır.

Herhangi bir saray yapısının su kenarı sarayı olarak ele alınabilmesi için, yapının su kotunda ise su kütlesi ile arasında, aralarındaki ilişkiyi zayıflatacak herhangi bir yapılaşma bulunmamasına, su kotundan yüksekte ise yapı ile su kütlesi arasındaki kuşbakışı mesafenin saray alanının genişliğinden fazla olmamasına dikkat edilmiştir. Topkapı Sarayı örneğindeki gibi su kütlesi ile arasında hem yatayda hem de düşeyde

başka yapılaşmalara izin verecek derecede mesafe bulunan örnekler su ile aralarındaki etkileşimin zayıflamasından dolayı su kenarı sarayı olarak ele alınmamıştır.

Çalışmanın ana amacı, antik dönem su kenarı saraylarının özellikle su kenarında inşa edilmelerinin altında yatan faktörleri anlamak ve su kütlelerinin “su kenarı sarayı” tasarımı üzerindeki etkilerini tanımlamak olmuştur. Ele alınan örnekler kronolojik olarak incelenerek, ilk örneklerin ortaya çıkışında rol oynayan faktörlerin saptanması hedeflenmiş; süreç içerisinde geçirdikleri mimari gelişim ve aralarındaki etkileşimlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın bir diğer hedefi de incelenen örnekleri ortak özelliklerine göre tipolojik sınıflara ayırmak ve ortaya çıkan tipleri taşıdıkları sınıfsal özellikler üzerinden irdelemek olmuştur.

Çalışma kapsamına alınan yapıların Akdeniz çevresi ve Ortadoğu gibi geniş bir coğrafyaya yayılması, bir kısım örneğin kısmen ayakta durması, bir kısım örneğin ise tamamen kaybolmuş olması örnekleri yerinde incelemeyi zorlaştıran faktörler olmuştur. Dolayısıyla örneklere ait mimari bilgiler, varsa arkeolojik kazı raporlarından, yoksa antik kaynaklar olmak üzere iki ana koldan elde edilmiştir. Bunun yanında arkeolojik sonuçlardan ve antik kaynaklardan elde edilen bilgilerin derlendiği çalışmalara, araştırma kapsamında sıklıkla başvurulmuştur. Antik dönem İran yapıları için Arthur Pope’un “A Survey of Persian Art” adlı çalışması, Helenistik saraylar için Inge Nielsen’in “Hellenistic Palaces” adlı çalışması, Antik Mısır yapıları için Alexander Badawy’nin “A History of Egyptian Architecture” adlı çalışması, Roma sarayları için A. G. McKay’in “Houses, Villas and Palaces in the Roman World” adlı çalışması ana başvuru kaynakları olarak kullanılmıştır. Bu kaynaklardan elde edilen bilgiler, Ehud Netzer, William Bowden gibi arkeologların kazı makaleleri ile, diğer taraftan antik dönemde yazılmış Vitruvius, Procopius, Ksenophon gibi yazarların metinleriyle karşılaştırılarak eksik kalan bilgilerin tamamlanması amaçlanmıştır.

2. ANTİK DÖNEM SU KENARI SARAYLARININ KRONOLOJİK GELİŞİMİ

Çalışmanın ilk bölümünde antik dönemde inşa edilmiş başlıca su kenarı saraylarının kronolojik gelişimi ve birbirleri ile olan etkileşimleri ana hatlarıyla ele alınmıştır. M.Ö. 14. yüzyıl Antik Mısır Devleti'nden, M.S. 7. yüzyıl Sasani Devleti'ne kadar süren yaklaşık 2000 senelik zaman dilimi, su kenarı saraylarının gelişimini etkileyen temel faktörler doğrultusunda Helenistik dönem öncesi, Helenistik dönem, Roma ve geç antik dönem olmak üzere 3 ana bölüme ayrılmıştır. Helenistik dönem öncesi su kenarı sarayları bölümü, ardından gelen diğer iki bölümden, su kenarı saraylarının ortaya çıkış sürecini ve bu sürecin altında yatan itici kuvvetleri içermesi açısından farklılaşmaktadır.

2.1 Helenistik Dönem Öncesi Su Kenarı Sarayları

İncelenen helenistik dönem öncesi su kenarı saraylarının, dönemin ele alınan son sarayı Halikarnassos Sarayı (M.Ö. 4. yy) dışında, nehir kenarında ya da nehirden beslenen yapay bir su kütlesi kenarında tasarlandıkları görülmüştür. Çalışma kapsamında elde edilen veriler, antik dönem su kenarı saraylarının bilinen ilk örneklerinin III. Amenhotep (M.Ö. 1391-1353) tarafından yaptırılan Malkata Sarayı ve IV. Amenhotep (M.Ö. 1353-1336) tarafından yaptırılan Amarna Büyük Sarayı olduğunu göstermektedir. Sarayların inşa edildiği Antik Mısır 18. Hükümdarlık Dönemi (M.Ö. 1550-1292), Eski Krallık ve Orta Krallık dönemi saray yapıları hakkında yeterli bilgi bulunmaması sebebiyle, Mısır kraliyet ailesine ait saray strüktürleri üzerinde inceleme yapılabilen en eski dönemdir (Smith, 1965, s. 156). Bu dönemde Mısır, diğer dünya devletleri arasında askeri ve ekonomik olarak döneminin en büyük gücü haline gelmiştir (Bratton, 1961, s. 40-51).

M.Ö. 20. ve 12. yüzyıllar arasında karşılaşılan ilk anıtsal saraylara genel olarak bakıldığında, yapıların karasal alanda, bir tepe üzerinde inşa edilmiş oldukları, bir veya birden fazla dikdörtgen avlu etrafında gelişmiş oldukları ve düzgün bir geometriye sahip olmadıkları görülmektedir. Bu tip saraylar, M.Ö. 4. yüzyıla dek

Mezopotamya, İran, Filistin, Mısır, Anadolu ve Kıbrıs'ta ağırlıklı olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Knossos Sarayı (M.Ö. 18-15. yy.), Mykenai Sarayı (M.Ö. 18-14. yy.) ve Phaistos Sarayı (M.Ö. 18.-14. yy.), ilk anıtsal sarayların genel özelliklerini yansıtan başlıca örneklerden birkaçıdır (Öngül, 2005, s. 21-32). Knossos ve Phaistos Sarayı gibi örnekler Girit Adası üzerinde inşa edilmiş olmalarına rağmen su kenarında yer almamaktadır. İlk anıtsal sarayların genel özelliklerinin aksine, Malkata Sarayı, yapay bir göl kenarında, Amarna Büyük Sarayı ise Nil Nehri kenarında su kütlelerinin etkisi altında oluşan ana eksenler boyunca tasarlanmıştır. Özellikle gridal bir düzen içerisinde nehre paralel uzanan Amarna Büyük Sarayı, dikdörtgen birimlerden oluşan formu ve suya dönük geçirgen nehir cephesiyle, karasal alanda karşılaşılan, içe dönük ve düzgün geometriye sahip olmayan ilk anıtsal saraylardan farklılaşmaktadır.

İncelenen Helenistik dönem öncesi su kenarı saraylarının bir sonraki örneklerini M.Ö. 6 ve 4. yüzyıllar arasında inşa edilmiş olan Apries Sarayı, Babil Güney Sarayı ve Ahamenid su kenarı sarayları oluşturmaktadır. Ahamenid su kenarı sarayları, "paradeisos" adlı özel parklarla bütünleşik tasarlanmış olmaları sebebiyle ayrı bir alt başlık altında incelenmiştir. Mısır'ın 26. Hanedan firavunlarından Apries (M.Ö. 588-563) tarafından Nil Nehri kenarında inşa ettirilen Apries Sarayı ve Yeni Babil Kralı Nabukadnezar (M.Ö. 604-532) tarafından Fırat Nehri kenarında yaptırılan Babil Güney Sarayı ise, su kenarı sarayları arasında az sayıda örneği olan, içe dönük kurgulanmış su kenarı saraylarıdır.

Apries Sarayı ve Babil Güney Sarayı, karasal alanda inşa edilmiş olan ilk anıtsal saraylarda karşılaşıldığı gibi bir veya birden fazla avlu etrafında gelişmektedir. Merkezi yapıları ve nehir ile aralarında bulunan sağır duvarlar sebebiyle, su kütlelerine dönük cephelerindeki geçirgenlik en alt seviyededir. Bahsedilen örneklerin su ile kurdukları ilişki zayıf olmasına rağmen Apries Sarayı'nın kuzeyinde yer alan park tasarımı ve özellikle Babil Güney Sarayı'nın etrafında yer alan Babil asma bahçeleri, Ahamenid paradeisoslarının oluşmasında etkili olmuştur (Nielsen, 1999, s. 27-34). M.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısında Ahamenid Kralı Kiros'un, Babil kentini ele geçirdiği, Darius'un kış mevsimlerini Babil Sarayı'nda geçirdiği bilinmektedir (Oates, 2004, s. 142-144). Babil ve Apries Sarayı'nda karşılaşılan saray etrafında bahçe düzenlemesi anlayışının ilk örneklerinden birinin yine Nil Nehri kenarındaki Amarna saraylarında uygulandığı görülmektedir. Babil Güney Sarayı ve Apries

Sarayı'nda bir süre yaşamış olan Pers krallarının daha sonra inşa etmiş oldukları Ahamenid saraylarının yanı sıra, İskender'in inşa etmiş olduğu Helenistik sarayların da büyük ölçüde Babil ve Apries saraylarının peyzaj tasarımı etkisi altında tasarlandığı düşünülmektedir (Nielsen, 1999, s. 27-34).

2.1.1 Ahamenid su kenarı sarayları ve “paradeisos”

Çalışma kapsamında ele alınan Ahamenid dönemi sarayları, Pasargad Sarayı (M.Ö. 6. yy.), Susa II. Artaxerxes Sarayı (M.Ö. 4. yy.) ve Kelainai, Daskyleion, Halikarnassos'taki (M.Ö. 5-4. yy.) Anadolu satrap saraylarıdır. Birer su kütlesi kenarında bulunan Kelainai ve Daskyleion saraylarının tasarımı ile ilgili yeterli veri bulunmaması sebebi ile bu iki yapıya daha sonraki bölümlerde değinilmeyecek ve Yunan tarihçi Ksenophon'un, yapıların paradeisosları hakkında aktardığı bilgiler bu bölümde kısaca anlatılacaktır.

Ahamenid saraylarının ana özelliklerinden biri, sarayların Yunancada cennet anlamına gelen “paradeisos” adlı rekreasyon amacıyla düzenlenen parklarla beraber tasarlanmalarıdır. Bu parkların, yeryüzünde yaratılmaya çalışılan birer cennet imgesi olduğu düşünülmektedir (Fakour, 2010). Ahamenid paradeisosları, Asur ve Babil bahçeleriyle karşılaştırıldığında Asur ve Babil saraylarındaki gibi ek yapılar olarak değil, Ahamenid saraylarının tamamlayıcı bir unsuru halinde tasarlandıkları görülmektedir. Bahçe ve su, kuru iklimlerde her zaman ihtiyaç duyulan öğeler olmakla beraber paradeisoslar, Ahamenidler döneminde kraliyet törenlerinin gerçekleştiği açık hava alanları olarak da kullanılmıştır (Nielsen, 1999, s. 50). Bunlar, keyif veren atmosferi ve pratik faydalarının yanında politik, felsefi ve dini sembolizm içermektedir. Kralın çorak topraklarda verimli bahçeler yaratması, kaostan simetri ve düzen ortaya çıkarması ve cennetin bir kopyasını yeryüzünde inşa etmesi otorite, bereket ve yasallık anlamlarına gelmektedir (Fakour, 2010).

İlk paradeisos örneklerinden biri olan Pasargad Sarayı'nda kraliyet saray ve pavyonları, geometrik olarak tasarlanmış, kendine has bitki ve hayvan türleri barındıran bahçeler ve su kanalları arasına yerleştirilmiştir (Fakour, 2010). Susa'da nehir kenarında inşa edilen II. Artaxerxes Sarayı'nın, yine nehir kenarında konumlandırılan satrap sarayları Daskyleion ve Kelainai'nin bir paradeisos atmosferi içerisinde, Ege denizi kenarında konumlandırılan diğer satrap sarayı Halikarnassos Sarayı'nın ise bir sınır sarayı olması sebebiyle savunma ağırlıklı bir kurgu ile

tasarlandığı anlaşılmaktadır. Su ve bahçenin hakim olduğu bu saray düzenlemelerinin, sadece doğuda antik dönem sonrası inşa edilecek olan İran ve İslam bahçelerinin tasarımlarında değil, aynı zamanda batıda Helenistik ve Roma saraylarının su ve bahçeyle kurdukları ilişkilerinde de etkili olduğu görülmektedir (Nielsen, 1999, s. 49-65).

Yunan tarihçi Ksenophon, “Anabasis” adlı eserinde Kelainai Satrap Sarayı’nın paradeisosunu tasvir ederek paradeisos atmosferinin canlandırılmasını kolaylaştırmaktadır. Kelainai, Antiokhos Soter döneminde (M.Ö. 280-261) konulan sonraki ismiyle Apameia, Frigya’nın baş şehri ve “Kral Yolu” üzerinde bulunan başlıca ticaret duraklarından biri olmuştur (Cancik, Schneider, 1999, c. 6 s. 383). Günümüzde Afyonkarahisar ilinin Dinar ilçesi sınırlarında bulunmaktadır. Antik çağ efsanelerine göre Kelainai, Apollon ile Marsyas arasında geçen müzik yarışmasının yapıldığı yerdir. M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda Lidya yönetimi altında bir ticaret merkezi olan şehir, Anadolu Pers kontrolüne geçtikten sonra doğal bir av sahası ve doğa güzelliklerinden dolayı bölge satraplarının ikamet edeceği yer olarak seçilmiştir (Tekin, 2008, s.1-25). Ksenophon Kelainai kentinden bahsettiği bölümde, iki farklı nehir kenarında inşa edilmiş iki saray yapısından söz etmektedir. İlk saray Genç Kiros’un (M.Ö. 477-399), babası II. Darius tarafından batı ve orta Anadolu’yu yönetmek için gönderildiğinde (M.Ö. 407) ikamet ettiği saraydır (Tekin, 2008, s.1-25, 47). Yapının atla ava çıkmak üzere vahşi hayvanlarla doldurulmuş büyük bir parkı bulunmaktadır. Büyük Menderes Nehri sarayın bulunduğu yerden doğmakta, parkı ortasından aştıktan sonra kentin içinden geçmektedir (Ksenophon, 1974, s. 17). Ksenophon’un bahsettiği ikinci saray ise Marsyas (Dinarsuyu) Nehri’nin kaynağında, üzerinde bir hisar bulunan akropolisin eteğinde yer almaktadır. Ksenophon’a göre, II. Artaxerxes’in (M.Ö. 404-358) sarayı olan bu yapıyı ve hisarı, I. Xerxes (M.Ö. 486-465) Yunanistan’da bozguna uğradıktan sonra dönerken inşa ettirmiştir (Ksnephon, 1974, s. 18).

Paradeisos atmosferi hakkında bilgi veren bir diğer yapı da Daskyleion Satrap Sarayı’dır. Daskyleion Satraplığı Perslerin Anadolu’da kurdukları dört satraplıktan biridir (Nolle, 1992, s. 3). I. Darius, Bisutun Yazıtı’nda Daskyleion Satraplığı’ndan “tayaıy drayahya” (göl kenarında yaşayan halk) olarak bahsetmektedir. Sarayın bir göl kenarında konumlandığı ve aynı zamanda vahşi hayvanların yaşadığı paradeisosunun içinden bir nehir geçtiği bilinmektedir (Nielsen, 61-62, s. 115).

Ksenophon'a göre Daskyleion'un çevresinde sayısız kuş çeşidi bulunan bir de bataklık alanı bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda sarayın kenarında bulunan gölün Manyas Kuşgölü olduğu saptanmıştır. Manyas Kuşgölü'ne yakıştırılan "Kuş Cenneti" terimi, Ahamenid paradeisosuyla ilişkilendirilmektedir (Bakır, 2006, s. 63-64). Bölgede yapılan kazılarda ilki, önce Lidya yöneticisi daha sonra satrap olan Megabates'e (M.Ö. 480-477), diğeri II. Pharnabazus'a (M.Ö. 414-388) ait iki adet sarayın temeli bulunmuştur. II. Pharnabazus'un yaptırdığı sarayın, ilk olarak M.Ö. 5. yüzyılda Satrap I. Artabazus (M.Ö. 477-468) tarafından inşa ettirildiği bilinmektedir. Satrapların kralları taklit etmekle yükümlü oldukları (imitatio regis) bilindiği için I. Artabazus'un Daskyleion sarayını yaptırırken, Xerxes'in Kelainai'de inşa ettirdiği sarayından etkilendiği düşünülmektedir (Ogan, 2007, s. 1, 50-60).

2.2 Helenistik Dönem Su Kenarı Sarayları

Helenistik dönem su kenarı sarayları, kronolojik gelişimin ikinci zaman dilimini oluşturmaktadır. Büyük İskender'in ölümü ve (M.Ö. 4. yy.) Roma'nın bir imparatorluk haline gelişi (M.Ö. 1. yy.) arasındaki zaman aralığı kapsamında incelenen başlıca Helenistik dönem su kenarı sarayları, Selevkos ve Ptolemaios Krallıklarına ait saraylardan oluşmaktadır. Bu dönemde, ağırlıkla Yakındoğu'da karşılaşılan Helenistik dönem öncesi su kenarı saraylarının batıya uzanarak Büyük İskender'in komutanları tarafından kendi saraylarının yapımında ilham kaynağı olarak kullanıldığı ve bir sonraki geç antik dönemin Roma sarayları için örnek teşkil ettiği görülmektedir.

İskender döneminde karşılaşılan ilk su kenarı sarayı, Ptolemaios Krallığı'nın ilk ve ana sarayı olan İskenderiye Sarayı'dır (M.Ö. 4. yy). İskenderiye Sarayı ve şehrinin inşası Akdeniz kenarında bizzat İskender tarafından başlatılmıştır. İskenderiye Sarayı ve helenistik dönem öncesi Halikarnassos Sarayı'nın deniz kenarındaki benzer konumu, Halikarnassos kuşatması sırasında (M.Ö. 334) Halikarnassos Sarayı'nı gören İskender ve I. Ptolemaios'un, İskenderiye Sarayı'nın tasarımında bu saraydan etkilendiklerini düşündürmektedir (Nielsen, 1999, s. 65).

M.Ö. 3. yüzyılda, Ptolemaios Krallığı tarafından Thalamegos, Selevkos Krallığı tarafından Antiochia ve Ai Khanoum olmak üzere üç adet su kenarı sarayı inşa edilmiştir. IV. Ptolemaios (M.Ö. 221-204)'un Nil Nehri'nde gezmek amacıyla inşa ettirdiği ve saray işlevi gören dev saltanat kayığı Thalamegos, yüzen saray

geleneğinin başlatıcısı olmuştur (Nielsen, 1999, s. 133-136). Roma İmparatoru Caligula'nın (M.S. 1. yy.) Lemi Gölü'nde bulunan yüzen sarayı, devasa boyutlarıyla Thalamegos'u andırmaktadır (McKay, 1975, s. 128). Yine aynı yüzyılda Selevkos Krallığı tarafından Orontes (Asi) Nehri kıyısında inşa edilen Antiochia Sarayı'nın tasarımının, Roma İmparatoru Diocletian'ın Split Sarayı (M.S. 3. yy.) için örnek teşkil ettiği düşünülmektedir (McKay, 1975, s. 208). Ceyhun Nehri kıyısında yer alan Ai Khanoum Sarayı ise, hipostil salonu, büyük boyutlardaki ön avlusu, paradeisos atmosferi yaratan peyzaj öğeleri ile Helenistik dönem öncesi Ahamenid ve Babil saraylarına benzer bir kurguda tasarlanmıştır (Nielsen, 1999, s. 127-128).

M.Ö. 2. yüzyılda, Ptolemaios Krallığı'na bağlı yerel yönetici Hyrcanus (M.Ö. 220-169) tarafından inşa edilen Tyrus Sarayı, ele alınan başlıca Helenistik dönem saraylarının son örneğidir. Sarayın etrafını içi su dolu yapay bir hendek çevrelemektedir. IV. Ptolemaios'un yüzen sarayı ile yapının tamamen su ile çevrilmesi açısından tasarımsal benzerlik gösteren Tyrus Sarayı'nın, mimari yaklaşım olarak İskenderiye saraylarından etkilenildiği düşünülmektedir (Nielsen, 1999, s. 139-142).

Helenistik dönem öncesinde inşa edilmiş Ahamenid sarayları gibi doğu saraylarında karşılaşılan anıtsal cephe ve girişler, Helenistik dönemde Makedon sarayları gibi batı saraylarında ilk defa görülmeye başlamıştır (Nielsen, 1999, s. 95-96). Anıtsal cephe tasarımına verilen bu önem, Helenistik dönem su kenarı saraylarından cepheleri hakkında detaylı bilgi sahibi olunabilen Tyrus Sarayı ve Thalamegos örneklerinde kendini göstermektedir. Helenistik saray mimarisinin lüks ve inceliği, daha sonra batıda Roma dönemi villalarını da etkilemiş, Romalıların çevre düzenleme ve bahçe zevkleri ağırlıklı olarak Helenistik dünyanın etkisi altında oluşmuştur (McKay, 1975, s. 100; Ward-Perkins, 1981, s. 201).

2.3 Roma ve Geç Antik Dönem Su Kenarı Sarayları

Antik dönem su kenarı saraylarına ait kronolojik gelişimin çalışma içerisindeki üçüncü ve son zaman dilimi olan Roma ve geç antik dönem, Roma'nın imparatorluk haline geldiği M.Ö. 1. yüzyıldan M.S. 7. yüzyıla kadar süren zaman aralığını kapsamaktadır. İncelenen saraylar, Roma ve Sasani İmparatorlukları sınırları içerisinde kalan örneklerden oluşmaktadır. Roma dönemi su kenarı sarayları ve sahil villaları (Villa Maritima) çoğunlukla deniz kenarında yer alırken, ele alınan Sasani

dönemi su kenarı sarayları karasal alanda yapay su kütleleri kenarında inşa edilmiştir.

Helenistik dönem öncesi Halikarnassos ve Helenistik dönem İskenderiye gibi deniz kenarı sarayı örneklerinin sayısı, Roma İmparatorluğu döneminde hızla artış göstermiştir. İmparator Augustus döneminde başlayan (M.Ö. 27) ve 200 sene süren Pax Romana (Roma Barışı) döneminde, Akdeniz ilk defa Romalılar tarafından kapalı bir göl haline getirilmiş ve buna bağlı olarak ticaret, korsanlar tarafından engellenmeden gerçekleştirilmeye başlamıştır (Rodgers, 2006, s. 12). Güvenliğin sağlanması ile beraber İtalya anakarası ve adalarında (M.S. 1. ve 2. yy.) ortaya çıkan su kenarı villalarının (Villa Maritima) sayısı kısa zamanda artmıştır (McKay, 1975, s. 106). İmparator Tiberius'a ait olan Sperlonga Grottosu, Villa Jovis ve Villa Damecuta, yerel yöneticiler tarafından kullanan Caesarea Sarayı ve Triconch Sarayı bu dönemde Roma İmparatorluğu'nun hakim olduğu Akdeniz kıyılarında inşa edilen villa ve saraylardır. Aynı dönemde imparatorluğun sınır bölgelerinde yer alan Jericho Kış Sarayı ve Dura Europos Sarayı'nın akarsu kenarında inşa edildiği görülmektedir.

Vizigot saldırılarının başlaması ile Pax Romana dönemi sona ermiş, Roma'yı terk etmek zorunda kalan Roma imparatorları, sürekli ya da geçici olarak kaldıkları tüm yeni başkentlerde saraylar inşa ettirmişlerdir (Grant, 2000, s. 7-13, 118). Bu dönemde Adriyatik Denizi kıyısında inşa edilen Split Sarayı'nın (M.S. 3. yy.) planı, yapının güvensiz bir dönem içerisinde inşa edildiğine işaret etmektedir (Rodgers, 2006, s. 350). Yapının boyutlarının alışılmadık derecede büyük olması ve tasarımında villa mimarisinin askeri mimari ile bir arada kullanılmış olması, yapının güvenlik unsurları ön planda tutularak tasarlandığını desteklemektedir (Swoboda, 1924, s. 148-160). Split Sarayı örneğinde görüldüğü gibi, Konstantinopolis'teki Bukoleon Sarayı (M.S. 4. yy.-10. yy.) ve Butrint'teki Triconch Sarayı'nın (M.S. 2-5 yy.) geç dönemlerinde aldıkları savunma ağırlıklı form, bahsedilen yapıların denizden gelebilecek tehlikelere karşı güvenliğin ön planda tutulduğu saraylar haline geldiklerini göstermektedir.

Günümüz İran sınırları içerisinde kalan Sasani dönemine ait su kenarı saraylarının, Roma İmparatorluğu sınırları içerisindeki su kenarı saraylarından farklı amaçlarla ve farklı şekillerde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Sasaniler, sıcak iklimi yumuşatmak ve serinlik hissi yaratmak amacıyla saraylarını su yatakları kenarında inşa etmeye özen göstermişlerdir. Ele geçen arkeolojik veriler ışığında, Sasani döneminin başında inşa

edilen Firuzabad'taki Ardeşir'in sarayının, daire şeklinde yapay bir göl önünde bulunduğu; Sasani döneminin sonunda inşa edilen Kasr-ı Şirin Sarayı'nın ise bir su kanalının önünde yer aldığı bilinmektedir. Yazılı saray betimlemelerinden, I. Kavad'ın (488-531) inşa ettirdiği Huzistan Sarayı'nın da benzer şekilde bir su kütlesi yanında inşa edildiği anlaşılmaktadır (Pope, 1938, s. 546).

Sasaniler, suyun fiziksel avantajlarından faydalanmanın yanında suya kutsallık atfetmişlerdir. Asya'da İslamiyet öncesi şamanist inanç sistemine göre yer, gök ve yeraltından oluşan 3 tabakalı evren anlayışında, yeraltının bazı durumlarda göl veya denizle yer değiştirdiği görülmektedir. Bu 3 paralel tabakalı sistemde dünya, 3 tabakayı dikey olarak kesmekte ve en alt tabakada su yüzeyinin içine girerek evrenin derinliklerine ulaşmaktadır. Bu inanç sistemine göre göl, deniz gibi su kütleleri, dünyanın merkezini temsil etmektedirler. Havuz ise, doğaüstü dünyanın yeryüzüne açılan kapısıdır. Saraylarda su kütlesinin kullanımı, hükümdarın doğaüstü güçler tarafından onaylandığını ve bu güçlerle iletişime geçebilme yetkisini kazandığını göstermektedir. Özellikle Zerdüşt dininde su, ateşle beraber kutsal sayılmaktadır. Bazı durumlarda aralarındaki farkın zorlukla anlaşıldığı Sasani tapınak ve saraylarının su kenarında inşa edilmelerinin sebeplerinden biri suyun Sasaniler için ateş gibi bir imparatorluk kültü olmasıdır (Akın, 1990, s. 153-155).

Kesin olarak saray oldukları kanıtlanan Firuzabad ve Kasr-ı Şirin gibi örneklerin dışında Taht-ı Süleyman Ateş Tapınağı ve Tak-ı Bostan Anıtı gibi kısmen saraysal özellikler taşıyan yapılar da göl kenarında inşa edilmişlerdir. Tak-ı Bostan Anıtı, göle açılan eyvan biçimli yapay mağaraları ve kaya kabartmalarıyla II. Hüsrev tarafından 600 senesinde yaptırılmıştır. Arkeolojik çalışmalarda yapıya ait ek odaların bulunması, bahsedilen anıtın kralın su kaynağı kenarındaki "Cennet Bahçesi"'ni ziyareti sırasında konaklayacağı geçici bir konak olarak da tasarlanmış olabileceğini düşündürmektedir (Pope, 1938, s. 569). Urmiye Gölü kenarında M.S. 6. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen Taht-ı Süleyman Tapınağı ise göle açılan eyvanlı girişi, kubbeli kare mekanı ve ardından gelen açık avlusuyla Firuzabad Sarayı ve İmare-i Hürmüz Sarayı ile benzer plan şemasına sahiptir. Taht-ı Süleyman Tapınağı, Sasani efsanelerinde dünyanın oluşumuna sahne olan, kozmik bir doğanın parçası olarak görülmüştür (Akın, 1990, s. 209). Tak-ı Bostan Anıtı ve Taht-ı Süleyman Tapınağı örnekleri, saray olmamalarına rağmen, suyun Sasaniler tarafından fiziksel ve aynı zamanda dini amaçlarla kullanıldığını gösteren yapılardır.

3. ANTİK DÖNEMDE SU KENARI SARAYI TİPOLOJİSİ

Çalışmanın bir önceki bölümünde, antik dönemde su kenarında inşa edilmiş olan başlıca sarayların kronolojik gelişimi incelenmiştir. Bu çerçevede, bahsedilen sarayların aynı dönemde karasal alanda inşa edilmiş olan saraylarla aralarındaki yapısal farklar, kendi içlerinde birbirleri ile olan tasarımsal etkileşimler ve kendilerini su kenarı sarayı yapan fiziksel özellikler kronolojik bir düzen içerisinde kısa örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, ele alınan su kenarı sarayları ayrı başlıklar altında detaylı olarak incelenerek, su ile kurdukları ilişkiye ve ilişki kurdukları suyun çeşidine göre tipolojik olarak sınıflara ayrılmıştır. Önerilen sınıflandırma ışığında, bahsedilen yapıların su kenarında kurulmalarının altında yatan faktörler araştırılmış, yapısal analizler sayesinde su ögesi etkisi altında aldıkları ortak form dilleri açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1 Yapay Su Kütlesi Kenarında Bulunan Saraylar

Antik döneme ait başlıca su kenarı sarayları, çalışma kapsamında, kenarında inşa edildikleri su kütlesinin yapay ya da doğal olmasına göre iki ana gruba ayrılmıştır. Bu gruplandırmaya göre ilk grubu oluşturan yapay su kütlesi kenarında bulunan saraylar, karasal alanda, yer altı ya da yer üstü su kaynaklarına bağlı su yataklarının yolu değiştirilerek, yapının temel tasarım kararlarını etkileyecek yakınlık ve büyüklükte göl, hendek, su kanalı gibi insan eliyle oluşturulmuş su kütleleri meydana getirilerek tasarlanmıştır. Çoğu örnekte su kütlesinin yapım tarihinin bilinmemesi dolayısıyla saray yapısı ve su kütlesinin aynı süreç içerisinde tasarlandığı durumlarda su ile yapı arasında karşılıklı tasarımsal etkileşimler meydana geldiği, su kütlesinin saray yapısından sonra inşa edildiği durumlarda ise saray yapısının su kütlesinin tasarımını etkilediği düşünülmektedir. Bahsedilen saraylar, deniz, nehir gibi ana suyolları üzerinde olmadıkları için tasarımlarında sudan gelebilecek tehlikelere karşı özel önlemler alınmamıştır. Ağırlıklı olarak Yakındoğu ve Mısır'da karşılaşılan örneklerin suya dönük cepheleri, karasal iklimin yumuşatıldığı bir paradeisos atmosferinden faydalanmak amacıyla en üst düzeyde geçirgen olarak planlanmıştır.

Ele alınan örnekler içerisinde Malkata Sarayı ve Firuzabad Sarayı, yapay bir göl ile ilişkili olarak kurgulanmıştır. Su kütlesi kenarında bulunan sarayların bilinen ilk örneklerinden biri olan Malkata Sarayı, Mısır kralı III. Amenhotep tarafından (M.Ö. 1386-1349) Batı Thebes'te engebesiz bir çölün ortasında inşa edilmiştir. Saray kompleksinin doğu bölümünde Nil Nehri ile bağlantılı yapay bir göl tasarlanmıştır. Göl, bir yandan sarayın kraliyet limanı görevini görürken bir yandan da keyif amacıyla kullanılmıştır (Badawy, 1966a, s. 49). Sasani Hanedanı'nın kurucusu I. Ardeşir (M.S. 226-241) dönemine ait Firuzabad Sarayı örneğinde ise yapay göl, Zerdüşť dininin suya atfettiğı kutsiyetle ilişkili olarak yapının giriş cephesinde inşa edilmiştir. Göl, sarayın önünden akan su kaynağının, yaklaşık 50 metre çapında dairesel bir duvarla çevrilmesi sonucu oluşturulmuştur (Akın, 1990, s. 155).

Ele alınan örnekler içerisinde günümüz Ürdün sınırları içerisinde bulunan Tyrus Sarayı, Ptolemaios Krallığı'na bağlı yerel yönetici Hyrcanus (M.Ö. 220-169) tarafından içi su dolu yapay bir hendek ile çevrelenerek inşa edilmiştir. Deniz seviyesinden yüksek bir terasta konumlandırılan sarayın etrafındaki su kütlesi, aynı zamanda sulama sistemi için faydalanılan bir su haznesi görevi görerek terasın yakınında akan bir su kaynağından beslenmektedir (Nielsen, 1999, s. 138-139).

Grubun son örneklerini, yapay bir su kanalı ile ilişkili kurgulanmış Pasargad Sarayı ve İmaret-i Hüsrev Sarayı oluşturmaktadır. Bahsedilen örnekler günümüz İran sınırları içerisinde yaklaşık 1000 sene ara ile inşa edilmiştir. Ahamenid döneminin ilk sarayı olan Pasargad Sarayı'na ait bahçeler (M.Ö. 546), saray alanının yakınında yer alan Polvar Nehri ve üzerindeki göletten beslenen yapay su kanalları ile sulanmaktadır (Aminzadeh, 2006). Saray S olarak adlandırılan saray yapısı, bu kanallardan saray alanının güney sınırını çizen kanalın kenarında konumlandırılmıştır. Sasani Kralı II. Hüsrev (M.S. 590-628) tarafından inşa edilen İmaret-i Hüsrev Sarayı'nın önünde ise, 560 metre uzunluğunda ve 50 metre genişliğinde bir su kanalının yapıya dik olarak konumlandırıldığı görülmektedir (Akın, 1990, s. 155).

3.1.1 Malkata Sarayı

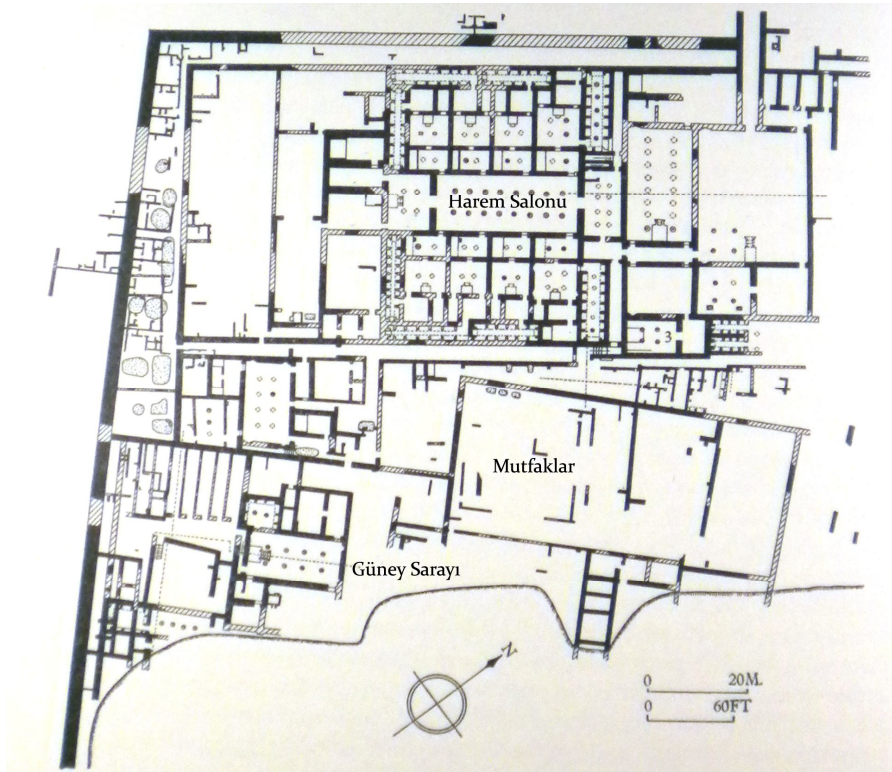
Malkata Sarayı, antik dönem sarayları arasında bir su kütlesi kenarında su ile ilişkili kuran ilk saraylardan birisidir. Sarayın inşa edildiğı 18. Hükümdarlık Dönemi, Mısır'ın diğer dünya devletleri arasında çağının en büyük gücü haline geldiğı dönemdir. Kral III. Thutmosis (M.Ö. 1479-1425), yönetimi boyunca Asya'da

gerçekleştirdiği 17 başarılı seferle Mısır'ın sınırlarını genişletmiş ve tarihteki ilk imparatorluğu kurmuştur. III. Thutmosis döneminde Nil Deltası dünya ticaretinin merkezi haline gelmiş, Akdeniz ve Ege adaları yıllık vergiye bağlanmıştır (Bratton, 1961, s. 40-51).

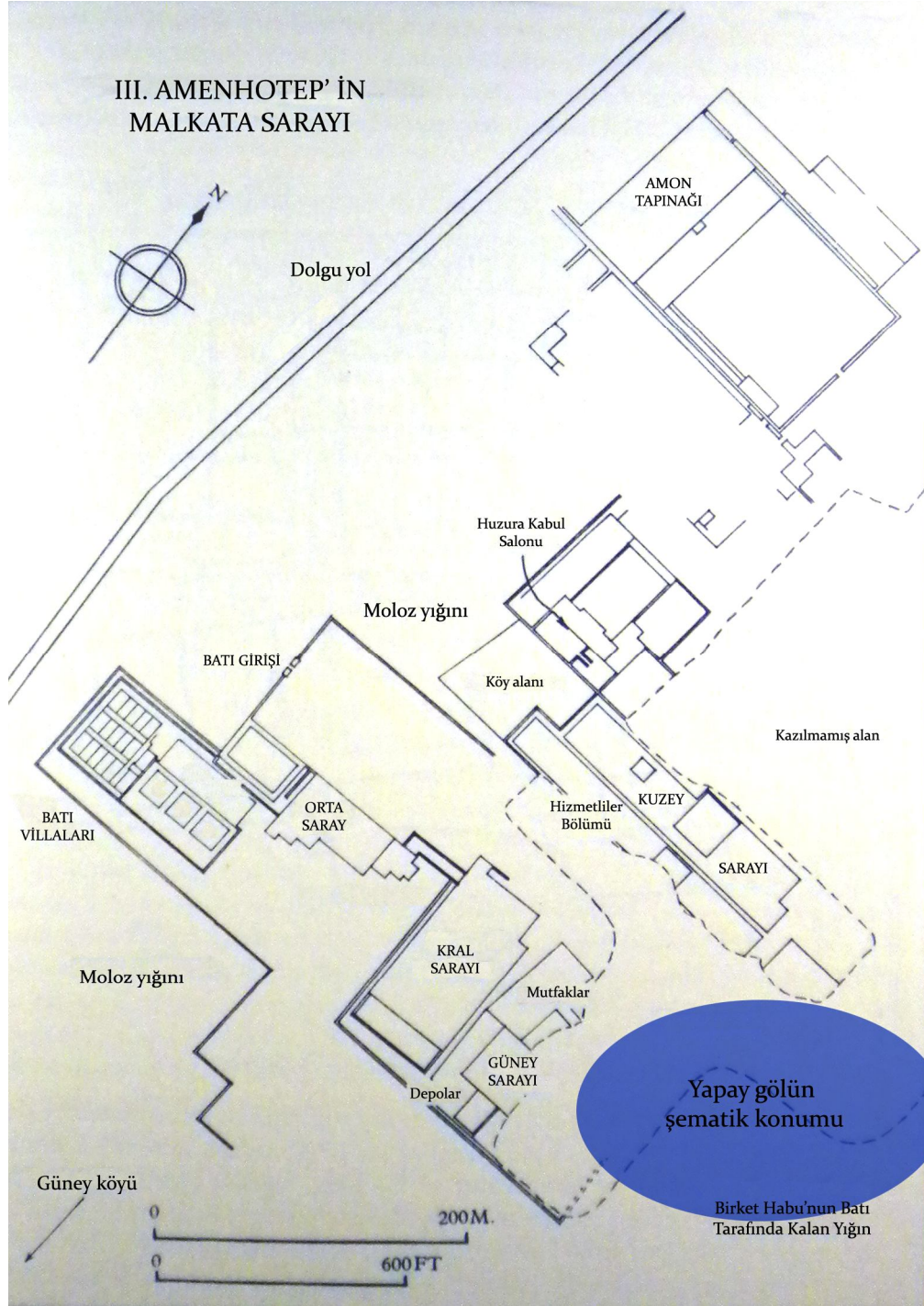
III. Thutmosis'in Malkata Sarayı'nı inşa ettiren torunu III. Amenhotep hükümdarlığında, Asya ülkeleri Mısır'a bağılılıklarını devam ettirmişler ve Mısır'ın gerçekleştirdiği uluslararası ticaret daha önce hiç olmadığı kadar artış göstermiştir (Bratton, 1961, s. 40-51). III. Amenhotep dönemi, emperyal Mısır kültürünün yeşerdiği dönemi işaret etmektedir. 50 sene süren barış dönemi, Mısır'ın Yakın Doğu'da elde ettiği vergiler ve dünya ticaretinin merkezi haline gelmesiyle rakipsiz bir süper güç olmasını sağlamıştır. III. Amenhotep, dev mimari eserlerin ve ince bir sanat anlayışının zirveye çıktığı ilk imparatorluk dönemi kralı olmuştur (Bar, 1999, s. 57). İmparatorluğun uzak köşelerinden merkezdeki Mısır'a akan hazinelerle zenginleşen bu geniş hakimiyetin izleri, III. Amenhotep tarafından inşa ettirilen Malkata Sarayı'nın tasarımına da yansımıştır (Badawy, 1966a, s. 47).

Malkata, Batı Thebes'te, bugün Birket Habu olarak adlandırılan gölün batı tarafında, göle yaklaşık bir kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Saray kompleksini de içeren yerleşim yeri, çeşitli yönlerde düzensizce yayılmış birçok binadan oluşmaktadır (Smith, 1965, s. 160-172). III. Amenhotep'in saray kompleksi, 350'ye 270 metrelik bir alanda 4 saray yapısı ve Nil Nehri'ne bağlı T şeklinde olduğu düşünülen dev bir gölden oluşmaktadır (Badawy, 1966b, s. 31). Saray kompleksinin batı girişi, 4 ana saray yapısının ve yönetim binalarının çevrelediği büyük avluya açılmaktadır (Şekil 3.2). Bu dört ana saray yapısı Kuzey Sarayı, Orta Saray, Kral Sarayı ve Güney Sarayı'dır. Saray kompleksinin doğu tarafı ise, gölün oluşturulması sırasında yığılan toprak tepelerle Kral Sarayı arasında kalmakta ve göle bakan cepheyi, aynı zamanda doğu girişlerini barındırmaktadır. Günümüzde saray kompleksinin doğu tarafı kötü hava şartlarından dolayı aşınmış ve toprak altında kalmıştır. Bu durum, Kraliçe Tiye'e ait olduğu düşünülen Güney Sarayı'nın göle bakan cephesi ve göl tarafındaki girişleri hakkında çok az bilgi bulunabilmesine yol açmaktadır. Ana saray yapıları dışında saray alanının kuzey ucunda Tanrı Amon'a adanmış bir tapınak, Kuzey Sarayı'nın kuzeyinde dev bir kabul salonu ve saray çalışanlarının yaşadığı köy alanı, saray alanının güneybatı kısmında da yüksek rütbeli görevlilerin yaşadığı konutlar bölümü bulunmaktadır (Smith, 1965, s. 160-172).

Saray kompleksinin içerisinde arkeolojik olarak en çok veri elde edilebilmiş olan yapı, saray kompleksinin merkezinde yer alan ve göl ile doğrudan bir ilişkisi bulunmayan Kral Sarayı'dır (Şekil 3.1). Kral Sarayı, kuzey kısmı karşılama bölümü, orta kısmı yaşama bölümü, güney kısmı özel daireler bölümü olan üç bölümlü dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapının giriş bölümünde, iki adet kabul salonu bulunmaktadır. Sarayın merkezinde bulunan büyük salon ise Harem Salonu olarak adlandırılmaktadır (Badawy, 1966a, s. 49-55). İki sıra sütun dizisinin taşıdığı simetrik olarak düzenlenmiş Harem Salonu'nun batı ve doğu tarafında harem kadınları için ayrılmış dörder adet özel oda yer almaktadır. Harem bölümünde yer alan her oda, kolonlu giriş holü, merkezi hipostil salonu, üstü örtülü kral tahtı, tuvaleti, yatak odası ve kıyafet odasıyla kendi içerisinde eksiksiz birer yaşama birimi oluşturmaktadır. Harem Salonu'nun güney tarafında Kral Taht Odası bulunmaktadır. Kral Taht Odası'nın güney tarafında kalan bölüm ise özel daireler bölümüdür. Mutfaklar bölümü ayrı bir blok olarak Kral Sarayı ve Güney Saray arasında düzenlenmiştir Kral Sarayı duvarlarındaki resim ve süslemelerde saray hayatından sahneler resmedilmiş, döşemeler temsili havuz, bitki ve kuş resimleriyle dekore edilmiş, tavanlar uçan akbaba ve geometrik motiflerle kaplanmıştır (Badawy, 1966b, s. 31).

Şekil 3.1 : Kral Sarayı, Mutfaklar ve Güney Sarayı planı (Smith, 1965, s. 162)

Şekil 3.2 : Malkata Sarayı vaziyet planı (Smith, 1965, s. 161)

Gölle ilişkili olduğu düşünülen Kraliçe Ti'y'in Güney Sarayı'nın göle yakın kısımları, günümüzde ortada olmamakla beraber, Kral Sarayı ve mutfaklar bölümüne yakın kısımları, Kral Sarayı'na bağlı giriş salonu, huzura kabul salonu ve güneye doğru konut birimlerinden oluşmaktadır (Badawy, 1966a, s. 49-55).

Sarayın konumunun Batı Thebes'te engebesiz bir çölün ortasında seçilmesi, kral ve kraliçe çiftinin, özellikle de Kraliçe Ti'y'in güneşe ve doğaya duyduğu sevgiyle

ilişkilendirilmektedir. Bu ideoloji, bir sonraki kral Akhenaten'in Amarna'da kuracağı sarayda karşılaşılan doğa kültü ve güneş diskinin öncüsü olarak görülmektedir. Asya'dan getirilmiş egzotik çiçek ve ağaçlarla çevrili olan ve sarayın doğu tarafında bulunan kraliyet gölü, kral ve kraliçenin abanoz ağacı ve altından yapılmış keyif kayıklarıyla gezintiye çıktıkları yapay bir göldür. Bu dekoratif göl yaklaşık 1600 metre uzunluğunda, 300 metre genişliğindedir ve 15 günden kısa bir sürede inşa edilmiştir. Firavun'un "Neşe Evi" olarak da adlandırılan Kral Sarayı'na, III. Amenhotep yönetiminin sekizinci senesinde, çevresi 3,2 kilometre olan ve Kraliçe Tiye için yapılan göle ise on birinci senesinde başlanmıştır. T şeklindeki göl, kazım aşamasında doğuya doğru uzanan bir kanalla Nil Nehri'ne bağlanmıştır. Gölün, kraliyet sarayının liman ve iskelesi görevi gördüğü bilinmektedir (Bratton, 1961, s.43; Badawy, 1966a, s. 49).

Saray kompleksinin Nil Nehri'ne bağlı olan yapay su kütlesi ile kurduğu ilişki, kompleksin suya yakın kısımlarının iklim şartları sebebiyle aşınmasından dolayı net olarak okunamamaktadır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda Kraliçe Tiye'e ait olduğu düşünülen Güney Sarayı'nın göl ile doğrudan ilişki içerisinde olduğu ve kompleksin doğu tarafında bir kraliyet iskelesi olduğu anlaşılmaktadır. Saray kompleksinin vaziyet planı, yapay gölün, göl kenarında kalan saray yapılarına doğrudan etkileri anlaşılsa da saray kompleksinin vaziyet planının şekillenmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Dört ana saray yapısının çevrelediği büyük tören avlusunun batı girişi ve göl tarafında kraliyet iskelesi ile bağlantılı olarak tasarlandığı düşünülen doğu girişi aynı eksen üzerinde yer almaktadır. Göle açılan doğu girişi ve karasal alanda yer alan batı girişinin oluşturduğu eksen, saray kompleksinin saray yapılarının kenarına dizildiği ana eksenini oluşturmaktadır. Bu ana eksen, doğu girişinden batı girişine uzanan tören yolunu tanımlamaktadır. Su kütesinin sadece vaziyet planında okunabilen tasarımsal etkisi, sarayı oluşturan birimler ölçeğinde ise veri azlığı nedeniyle belirsiz kalmaktadır.

3.1.2 Pasargad Sarayı

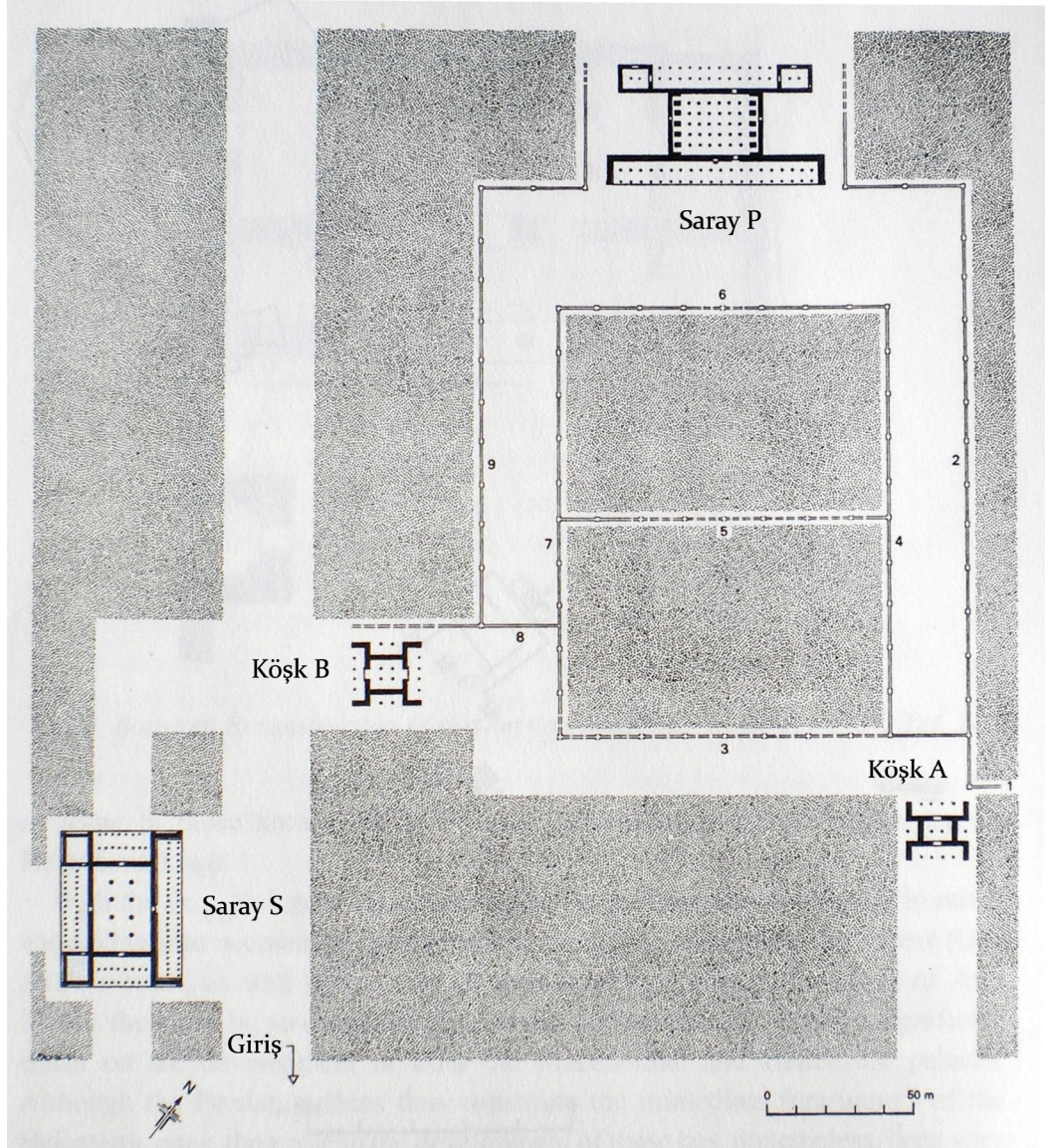
M.Ö. 560 senesinde iki güçlü ari devlet, Medler ve Persler birleşerek Pers İmparatorluğu'nu kurmuşlardır. Bu olay, ilk Ahamenid kralı Büyük Kiros'un dedesi Medya Kralı Astiages'i tahttan indirmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Kiros (M.Ö. 580-29) ve daha sonra Büyük Darius (M.Ö. 522-486) sayesinde bütün Batı Asya

fethedilmiş ve 230 sene sürmüş olan dünyanın ilk büyük imparatorluklarından biri kurulmuştur. Nil Nehri'nden Ceyhun Nehri'ne, Ege Denizi'nden Ganj Nehri'ne uzanan topraklarda daha önce görülmemiş bir istikrar sağlanmıştır. Kazanılan topraklarda etkili bir iletişim ağı kurulmuş, imparatorluk, ticaretin artışına bağlı olarak zenginleşmiştir. Susa'dan Sardes'e uzanan yaklaşık 2500 kilometrelik Ahamenid Kraliyet Yolu, üzerinde inşa edilen 117 adet han sayesinde imparatorluğun en uzak iki ucu arasındaki mal ulaşımını doksan günden az bir süreye indirmiştir. Bunun yanında haber ulaşımı aynı mesafe içerisinde sadece bir haftaya indirilmiş, Susa-Persepolis ve Susa-Ekbatana arası yollar taşla döşenmiştir (Pope, 1965, s. 22-23).

M.Ö. 550 senesinde Kiros, kazanılan bu politik gücün ilk ifadesi olarak Fars eyaletinin güneyinde bulunan Pasargad'ta tapınak ve saraylardan oluşan bir kompleksin inşasını başlatmıştır. Kompleks, Saray P ve Saray S olarak adlandırılan iki saray yapısı, Köşk A ve Köşk B olarak adlandırılan iki köşk yapısı ve bahsedilen yapıları çevreleyen “paradeisos”’a ait bir giriş yapısından oluşmaktadır (Şekil 3.3) (Nielsen, 1999, s. 35-51). Köşkler kareye yakın, saraylar ise dikdörtgen planlı yapılardır. Yapılara ait ölçeğin dönemin İran saray mimarisi için alışılmadık derecede büyük olması ve yapıları taşıyan sütun yüzeylerinde siyah, beyaz, mavi, yeşil, kırmızı ve sarı gibi zengin bir renk kullanımının yanı sıra değerli metal levha kaplamaları kullanılması, Pasargad şehrinin imparatorluk gücünün merkezi olduğunu vurgulamaktadır. Saray ve köşk yapılarının dışında, bahsedilen yapıları çevreleyen parkın kuzey ucunda bir kutsal alan, Tell-i Takht olarak adlandırılan bir savunma yapısı ve bu yapının yakınlarında Büyük Kiros’un mezar yapısı bulunmaktadır. Büyük Kiros, mezar yapısını erken ziguratları hatırlatan üçgen çatılı altı basamakla çıkılan bir tapınak formunda inşa ettirmiştir (Pope, 1965, s. 22-23).

“Paradeisos” kavramının ayrılmaz bir parçası olan su ögesi, Pasargad Sarayı’nın içinde bulunduğu Parse-Pasargad bölgesinde değişik kaynaklardan temin edilmektedir. Deniz seviyesinden yaklaşık 1850 metre yükseklikte bulunan Parse-Pasargad bölgesi, Sivand ve Kor Nehirleri arasında yer alan havzada yer seviyesine yakın yer altı suları ile beslenmektedir. Ayrıca Ahamenid dönemi saray alanı, Sivand Nehri’ne bağlanan Polvar Nehri’nin ve Pope’a göre Polvar Nehri üzerinde yer almış olan bir gölün yakınında konumlandırılmıştır. Pasargad Sarayı’nı kazın arkeolog Stronach gölün varlığını desteklemektedir. Pasargad Sarayı bahçeleri, bahsedilen göl

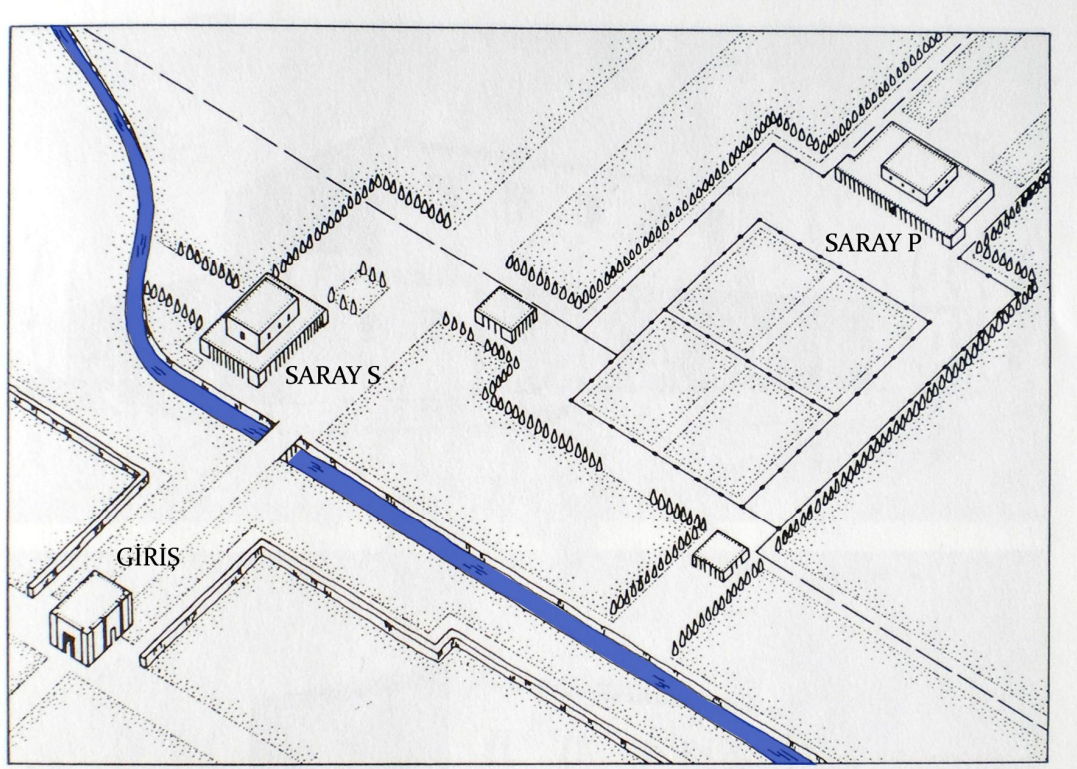
ve Polvar Nehri'nden beslenen yapay su kanalları ile sulanmıştır (Aminzadeh, 2006). Bu su kanalları, Stronach'ın şematik çiziminde Saray P'nin önü ve çevresinde ince kanallar halinde, Saray S'nin önünde ise üzerinden köprü ile geçilebilecek bir genişlikte kendini göstermektedir. Saray S'nin güneydoğu tarafında, arkeolojik kazılarda bulunan ve "paradeisos" giriş kapısı ekseninde yer alan köprü yapısı, Saray S'nin güneye bakan tarafında geniş bir su kanalı yer aldığını kesinleştirmektedir (Şekil 3.4).

Şekil 3.3 : Pasargad Sarayı vaziyet planı (Smith, 1965, s. 162)

Saray S, 32 metreye 24 metrelik dikdörtgen formunda merkezi hipostil bir kabul salonu ve bu salonun çevresinde dört yöne açılan kolonlu giriş hollerinden oluşmaktadır. Batı, güney ve kuzey yönüne açılan giriş holleri, hipostil salonun bitişik oldukları kenarlarıyla aynı genişlikte tasarlanmış ve bunun sonucunda sarayın

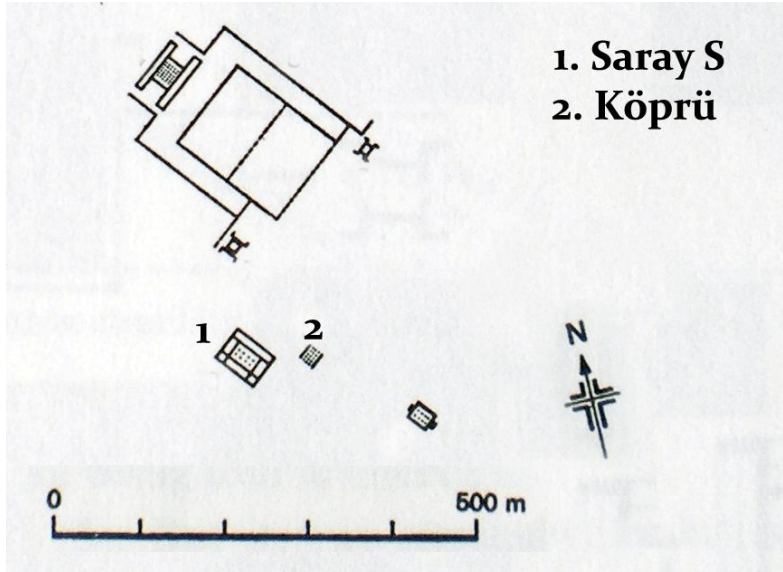
kuzeybatı ve güneybatı köşelerinde iki adet kare oda ortaya çıkmıştır. Doğuya bakan giriş holü ise sarayın tüm doğu cephesi genişliğinde tasarlanmış ve iki kenarında iki ante ile sonlandırılmıştır. Sarayın merkezi salonu, salonun daha çok ışık alabilmesi için 13 metre yüksekliğinde tutularak çevresini saran 6 metre yükseklikteki birimlerin üzerinde yükseltilmiştir. Yapıyı taşıyan sütunların kaide ve başlıkları siyah, gövdeleri ise beyazdır (Pope, 1938, s. 309-319). Saray, strüktürel olarak “Apadana” ismiyle bilinen Persepolis Sarayı’na ait dev hipostil salonun öncülerinden biri olarak görülmektedir. Apadana benzeri bir strüktür olan Saray S’nin, Persepolis örneğindeki gibi bir huzura kabul salonu olarak kullanılmasının yanında ziyafet vermek ve konaklamak gibi başka fonksiyonlar için de kullanıldığı düşünülmektedir (Nielsen, 1999, s. 35-51). Persepolis Apadana’sının, Saray S’den farkı kuzey, batı ve doğu olmak üzere üç tarafında kolonlu giriş holü bulunması, güney tarafının ise tamamen kapalı olmasıdır. Dolayısıyla Saray S, dördüncü bir kolonlu giriş holünün bulunması sebebiyle dört yönlü eksiksiz bir “bit hilani” yapı tipi oluşturmaktadır (Pope, 1938, s. 309-319).

Şekil 3.4 : Pasargad Sarayı şematik rekonstrüksiyonu (Nielsen, 1999, s. 39)

Saray S’nin önünde yer alan su kanalı, saray yapılarını çevreleyen park alanının giriş kapısı ile saray yapıları arasında bir sınır çizmektedir. Kanalin üzerinden geçen

köprü, giriş kapısından sonra saray yapılarına doğru daha nitelikli bir alana geçildiğinin işaretini vermektedir (Şekil 3.5). Ayırıcı bir sınır görevi görmesinin yanı sıra, su kanalının, kıyısında inşa edilmiş olan Saray S’nin tasarımında da etkili olduğu görülmektedir. Saray S’nin hem su kanalı kıyısındaki cephesi, hem de park düzenlemelerine açılan diğer üç cephesi portikolu bir kurguda tasarlanmıştır. Bu dört portiko, sarayın merkezi salonunu dışarıda bulunan “paradeisos” atmosferine bağlamaktadır. Doğuya dönük giriş holünün, diğer yöndeki üç holden farklı olarak tüm cephe boyunca açık olarak tasarlanmasının sebebi, yapının doğusunda güney sınırını su kanalının, kuzey sınırını Saray P’nin belirlediği ve “paradeisos”un merkezi olduğu tahmin edilen park düzenlemesinin bulunmasıdır. Saray S’nin birbirine dik iki ana eksenenden oluşan merkezi plan şeması, su kütlesinin sarayın tasarımını, etrafta yer alan park alanlarıyla eşit derecede etkilediğini göstermektedir. Su ve park düzenlemesi cennet imgesini oluşturan iki ana öge olarak, cenneti anımsatan bir atmosfer içerisinde konumlandırılması amaçlanmış saray yapısının, her yönde geçirgen olarak tasarlanmasında etkili olmuştur.

Şekil 3.5 : Saray S ve köprü yapısı (Nielsen, 1999, s. 37)

3.1.3 Tyrus Sarayı

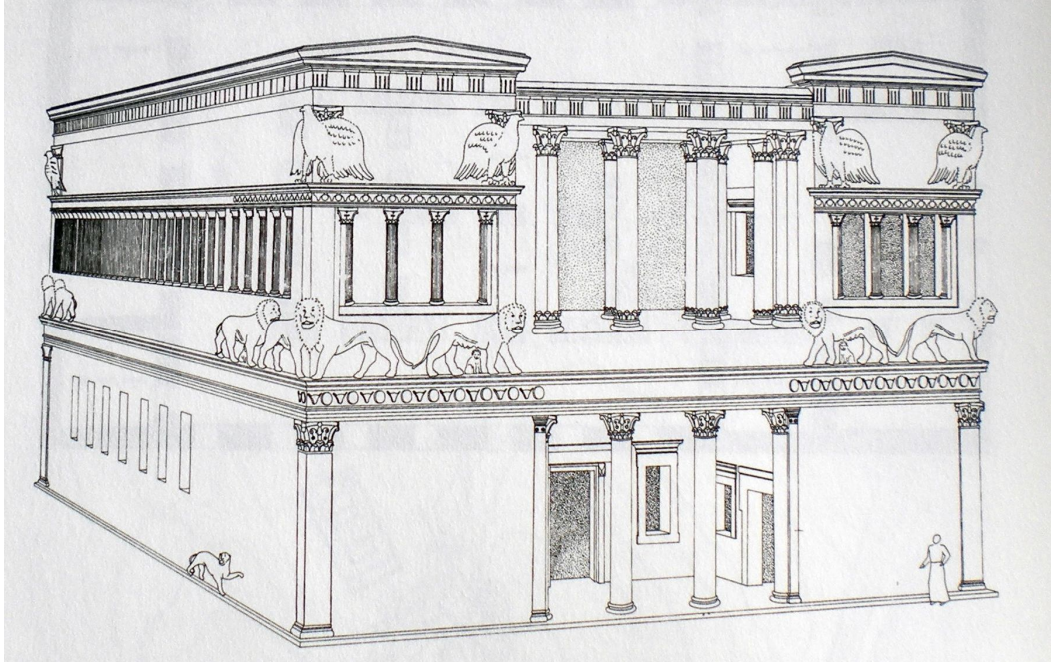
Tyrus Sarayı, M.Ö. 2. Yüzyılın başında Ptolemaik krallığa bağlı yerel yönetici Hyrcanus (M.Ö. 220-169) tarafından günümüz Ürdün sınırları içerisinde Amman’ın yaklaşık 17 km. batısında inşa edilmiştir. Hyrcanus, yarı bağımsız olduğu düşünülen Yahudi bir Ptolemaik hükümdardır. Tobiadlar ailesine mensup olan Hyrcanus, Güney Suriye ve Fenike’nin Ptolemaik yöneticisi Iosephos’un oğlu ve Tobias’ın

torunudur. Hyrcanus, Selevkos Krallığı'nın başına geçen IV. Antiochus Epiphanes'in kendisine saldıracağını anlayarak M.Ö. 169'da intihar etmiştir. Tyrus Sarayı'nın inşası, Hyrcanus'un intiharından sonra bitirilemeyerek yarım kalmıştır. Saray yapısı bir süre sonra Selevkos Kralı IV. Antiochus'un eline geçmiştir (Cancik, Schneider, 1996, c. 5, s. 826; Singer, Adler, 1905)

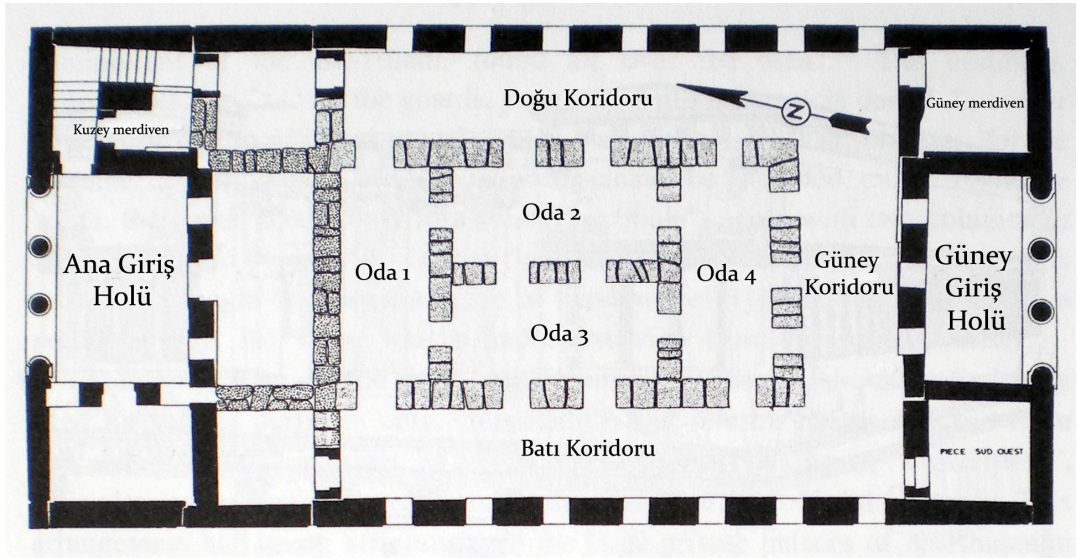
Romalı Yahudi tarihçi Josephus'un, Tyrus Sarayı'nı anlattığı detaylı tasvire göre saray, keyif bahçelerinden oluşan geniş bir park içerisinde tasarlanmıştır. Hem savunma amacıyla, hem de görsel etki yaratması amacıyla ana saray yapısı, yüksekte büyük bir teras üzerine inşa edilmiştir. Sarayın dört yanını yapay bir göl çevrelemektedir (Şekil 3.6). Sarayın üzerine inşa edildiği büyük teras, terası besleyen bir dereye bağlı karmaşık bir sulama sistemi aracılığıyla sulanmaktadır. Sarayı çevreleyen yapay göl hem bir hendek olarak, hem de sulama sistemi için faydalanılan bir su haznesi olarak kullanılmaktadır (Nielsen, 1999, s. 138-139). Bahsedilen gölün aynı zamanda bir yansıma havuzu olarak inşa edildiği de düşünülmektedir (Netzer, 2006, s. 289). Sarayı çevreleyen su ve bahçe düzenlemeleri, sarayın Pasargad ve İskenderiye'de olduğu gibi bir paradeisos içerisinde tasarlandığını akla getirmektedir (Nielsen, 1999, s. 138-139).

Saraya, saray alanının çevre duvarında bulunan propylondan geçtikten sonra yapay göl üzerinde bulunan bir geçit aracılığıyla ulaşıldığı düşünülmektedir. Saray iki katlı bir tetrapyrgiondur. Sarayın kuzeye bakan cephesindeki portikolu giriş holü sarayın ana girişini oluşturmaktadır (Şekil 3.7). Giriş holünün portikosu, arasında iki sütun olan in antis düzeninde tasarlanmıştır. Güney cephede bulunan ve kuzey girişiyle aynı düzende tasarlanmış giriş ise ikincil girişi oluşturmaktadır. Ana girişin yer aldığı kuzey cephesinin üst katında iki kulenin arasında kalan bir loca tasarlanmıştır. Güney cephesinin üst katında ise bir dizi pencere veya yine bir loca olduğu tahmin edilmektedir. İki katlı olan sarayın zemin katında, sadece doğu ve batı cephelerinde yerden yükseltilmiş pencereler yer alırken, sarayın üst katında dört cephede de sürekli olarak devam eden, kısa sütun dizilerinin arasına yerleştirilmiş büyük pencereler bulunmaktadır. Üst katta loca ve pencerelerin altında yer alan ve dört cephede devam eden yatay silme, Yunan dünyasının form dilinde tasarlanmış, Ortadoğu tasarım geleneğine bağlı kalarak yerleştirilmiş aslan figürleriyle süslenmiştir. Saray, IV. Ptolemaios'un yüzen sarayı ile etrafını bir su kütesinin çevirmesi ve cephe düzeni gibi tasarımsal yaklaşımlar açısından benzerlikler

odadan oluşmaktadır. Bu dört odanın etrafında doğu, batı ve güney yönünde 3 koridor yer almaktadır. Sarayın ikincil güney girişinde ise, kuzey giriş holünün bir tarafında merdiven, bir tarafında oda yer alan giriş holü tekrarlanmıştır. Kuzeydoğu köşesindeki merdivenler ana merdivenler, güneydoğu köşesindeki merdivenler ise servis merdivenleridir. Üst katta, zemin katta bulunan 4 odanın yerine bir kabul salonu olduğu tahmin edilen “geniş oda” yer almaktadır (Nielsen, 1999, s. 142-146).

Şekil 3.7 : Tyrus Sarayı rekonstrüksiyonu (Nielsen, 1999, s. 142)

Şekil 3.8 : Tyrus Sarayı zemin kat planı (Nielsen, 1999, s. 141)

Yapı, IV. Ptolemaios'un Thalamegos'u gibi bir yüzen saray olarak da adlandırılmaktadır (Netzer, 2000). İki saray arasındaki bu benzerlik Tyrus

Sarayı'nın, özellikle üst katında dört cephede devam eden pencere ve localı yapısında kendini göstermektedir. Su ögesi, iki sarayda da yapıların geçirgenliğini arttırarak dışa açılmalarını sağlamaktadır. Dışa dönüklük Tyrus Sarayı'nda zengin bir cephe tasarımı anlayışını beraberinde getirmiştir. Dört cephe de, birer ana cephe gibi aslan ve kartal figürleriyle bezenerek korint ve dor üslubunda mimari öğelerle dekore edilmiştir. Ana giriş cephesinde kolonadlı giriş üzerinde loca yer alması, ele alınan birden fazla katlı birçok su kenarı sarayı örneğinde karşılaşıldığı gibi su ögesinin cephe tasarımı üzerindeki ana tasarımsal etkilerinden biri olarak görünmektedir.

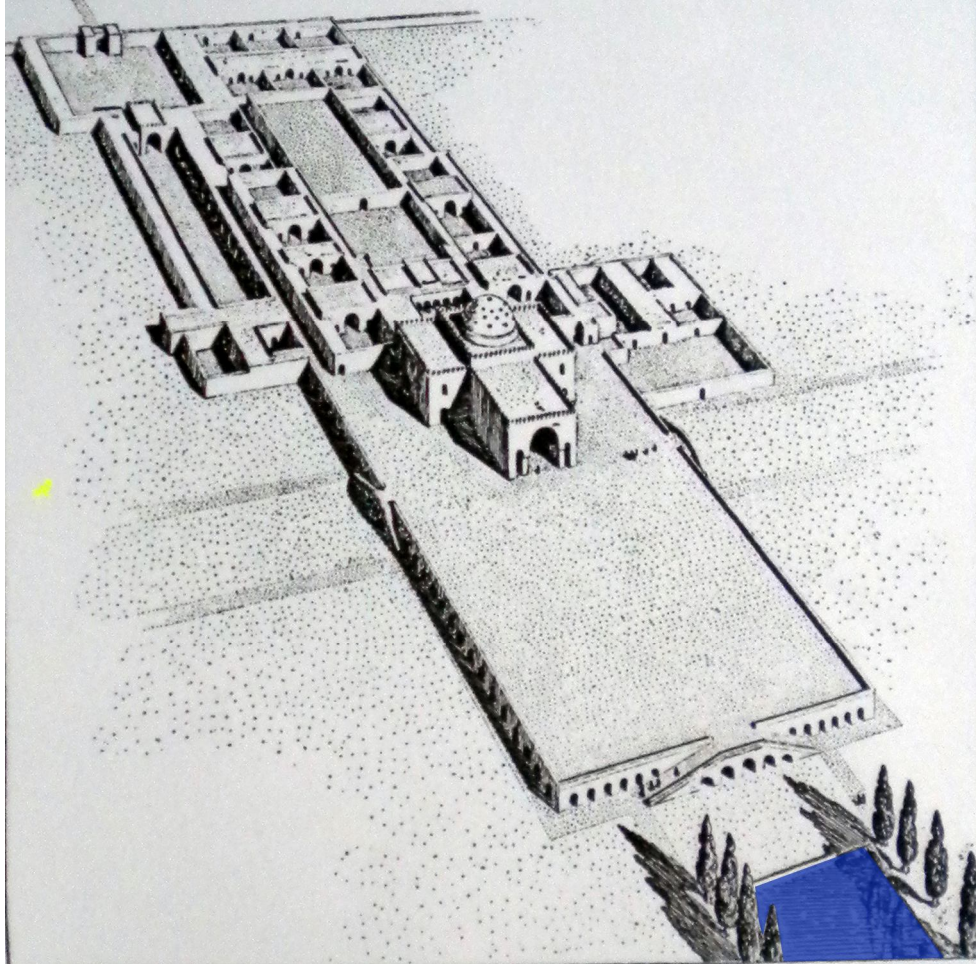
3.1.4 İmaret-i Hüsrev Sarayı

II. Hüsrev, Sasani İmparatorluğu'nun son döneminde, M.S. 590 senesinden 628 senesine dek hüküm sürmüştür. Müttfeği olan Bizans İmparatoru Mavrikios'un bir sonraki Bizans İmparatoru Phokas tarafından öldürülmesinin ardından Bizans'a ait Anadolu ve Suriye topraklarını istila ederek Khalkedon'a ulaşan II. Hüsrev, 614 senesinde Kudüs'ü yağmalayarak büyük miktarda ganimet ele geçirmiştir (Encyclopaedia Britannica, 1970, s. 334).

II. Hüsrev, gerçekleştirdiği askeri başarıların yanında İmaret-i Hüsrev Sarayı ve Tak-ı Bostan Anıtı gibi önemli mimari eserler inşa ettirmiştir. 600 senesinde yaptırılan Tak-ı Bostan (Bahçedeki Kemer) Anıtı, bir göl önünde kayaya oyulmuş üç eyvandan oluşmaktadır. Üzerinde Sasani kralları ve kozmos ile ilgili kaya kabartmalarının yer aldığı yapı, aynı zamanda temsili bir minyatür saray olarak görülmektedir. (Pope, 1938, s. 529, 569).

İmaret-i Hüsrev Sarayı ise, “Hüsrev'in Yapılar Topluluğu” (İmaret-i Hüsrev) olarak adlandırılan Kasr-ı Şirin kalıntıları arasında, konaklama ve kraliyet törenleri için ayrılmış birimlerinden anlaşıldığı üzere saray olarak tanımlanabilecek tek yapıdır. Saray yapısı, ikili rampa düzenleriyle çıkılan dikdörtgen bir teras üzerinde bulunmaktadır (Şekil 3.9). Sarayın çevresinde bulunan yapılar topluluğu ve “Kral'ın Cennet Parkı” olarak adlandırılan duvarlarla çevrili park alanı, toplamda sarayla beraber 372 metreye 190 metrelik bir alanı kaplamaktadır. Saray, önünde bulunan 550 metre uzunluğundaki bir su kanalı ile beraber doğu-batı eksenini doğrultusunda tasarlanmıştır. Su kanalının saray terası ile buluştuğu tarafta bulunan park girişi ile saray yapısının girişi arasında 108 metrelik bir mesafe bulunmaktadır. 8 metre yüksekliğinde, 285 metre uzunluğunda, 98 metre genişliğindeki teras, kenarlarda

tonozlar üzerinde taşınmaktadır. Su kanalı kotundan terasa, biri ana ekseninde, diğer ikisi ana eksenini dik olarak kesen ikincil eksen üzerinde simetrik olarak bulunan 3 rampa düzeniyle çıkılmaktadır. Yönetim mekanları ve krala ait özel odaları barındıran saray yapısı, simetrik bir biçimde tasarlanmıştır (Pope, 1938, s. 539-543).

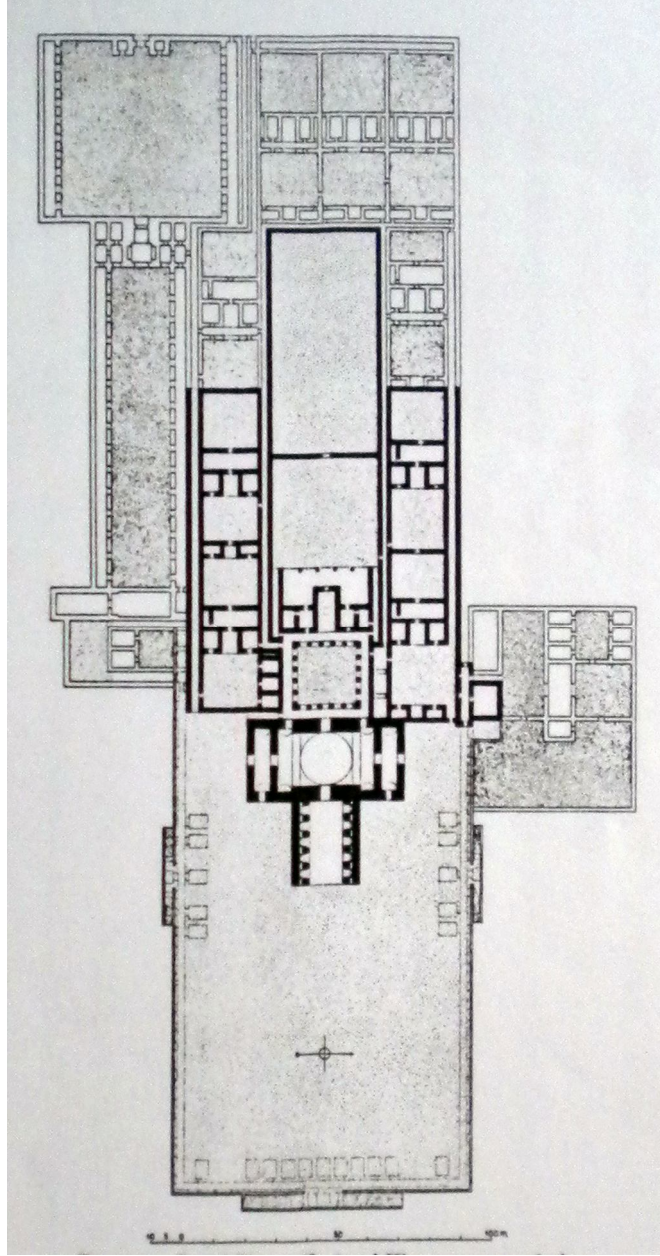

Şekil 3.9 : İmaret-i Hüseyin Sarayı rekonstrüksiyonu (Pope, 1938, s. 542)

Saray yapısının giriş mekanını, saray ile su kanalı arasındaki geniş meydana açılan üç bölümlü derin bir eyvan oluşturmaktadır (Şekil 3.10). Ana eksen doğrultusunda doğudan batıya doğru giriş eyvanının ardından gelen mekanın, Sasani döneminin başında inşa edilen Firuzabad Sarayı'nda karşılaşıldığı gibi kubbeli kare bir mekan olarak tasarlandığı düşünülmektedir. Aynı yönde kubbeli odadan bir kapıyla geçilen bir sonraki mekan, tek kenarı 27 metre olan kare şeklinde açık bir revaklı avludur. Revaklı avlunun batı kenarında bir başka eyvanla daha karşılaşılmaktadır. Sırasıyla saray girişinden batıya doğru, eyvan şeklinde dışarıya doğru açılan kamusal bir karşılama mekanı, üstü kubbeli özel bir huzura kabul salonu, eyvanlı ve revaklı açık bir avlunun oluşturduğu bu tip bir plan düzeni, Firuzabad Sarayı'ndaki plan

düzeniyle uyuşmaktadır. Eyvanlı ve revaklı avluda bulunan eyvanın iki tarafında simetrik olarak düzenlenmiş odalar bulunmaktadır. Bu odalardan sonra yine batı yönünde, daha büyük bir açık avluya açılan iki adet eyvan daha bulunmaktadır. Büyük açık avlu, tek kapılı bir duvarla iki bölüme ayrılmıştır. Avlunun çevresinde harem birimleri olduğu düşünülen avludan ayrı olarak tasarlanmış yapılar bulunmaktadır. Bahsedilen yapılar ile avlu arasına ise uzun koridorlar yerleştirilmiştir. Bu koridorlar, harem birimleri olduğu düşünülen mekanları birbirine bağlamaktadır. Bu birimlerin tümü kendi içerisinde iç avlu, eyvan, odalar ve mutfak birimleri barındırmaktadır. Büyük avlunun iki tarafında konumlandırılmış olan bu konut dizisi, batıya doğru terasın sonunu çevreleyerek bir alt kotta da devam etmektedir. Düşük kotta bulunan bu mekanların saray görevlilerinin oturdukları konutlar olduğu düşünülmektedir. Terasın güney tarafında yine alt kotta asimetrik olarak yerleştirilmiş ve tonozlu bir geçit yapısıyla birleştirilmiş iki adet sıra kemerli avlunun ise hayvanların konakladığı birimler olduğu tahmin edilmektedir (Pope, 1938, s. 539-543).

İmareti Hüsrev önünde bulunan 560 metre uzunluğunda 50 metre genişliğindeki su kanalı, sarayın boyutlarına uygun bir biçimde oldukça büyük boyutlarda tasarlanmıştır (Akın, 1990, s. 155). Doğrusal bir şekilde düzenlenen kanalın uzunlamasına gelişimi kesintisiz olarak saray yapısında da devam etmektedir. Su kanalının ve saray yapısının birbiriyle uyum içerisindeki doğrusal tasarımları, birbirleriyle etkileşim içerisinde tasarlandıklarını göstermektedir. Firuzabad Sarayı'nda olduğu gibi İmareti Hüsrev Sarayı'nda da, su kütlesi yapının ana eksenini vurgulamaktadır. Saray yapısını oluşturan mekanlar bu ana eksen boyunca simetrik olarak dizilmişlerdir. Firuzabad Sarayı ile bir başka ortak özellikleri, sarayın suya doğru uzanan kısımlarının karşılama ve huzura kabul, sudan uzak kısımlarının özel mekanlara ayrılmasıdır. Firuzabad Sarayı'nın suyla kurduğu ilişkiden farklı olarak İmareti Hüsrev Sarayı'nda, dışarıya açılan giriş eyvanı ile su kütlesi arasında geniş bir teras meydana bulunmaktadır. Bu meydan, su kanalının uzunluğunun saray yapısına oranla fazla tutulması sebebiyle, saray ve su kanalı arasındaki görsel bağa zarar vermemekte ve bir geçiş alanı olma özelliği taşımaktadır.

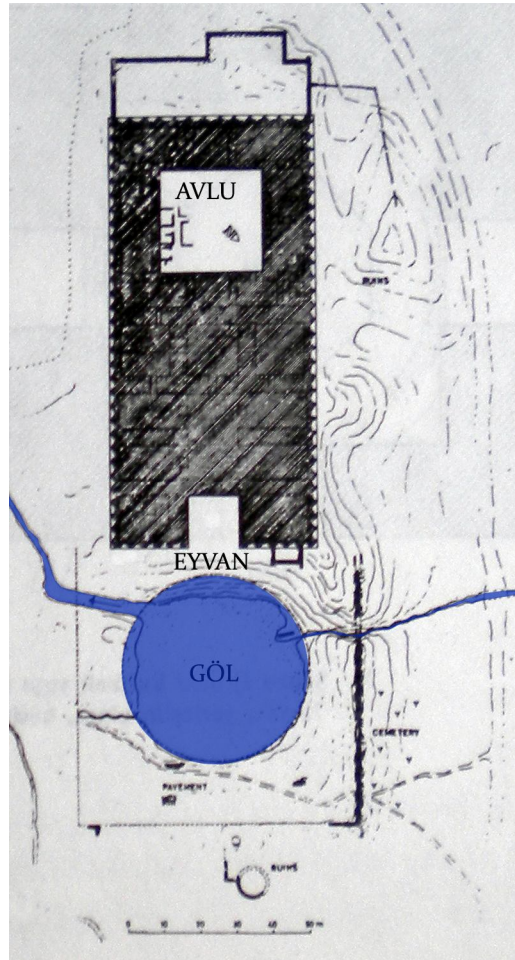

Şekil 3.10 : Īmaret-i Hüsrev Sarayı 1. kat planı (Pope, 1938, s. 541)

3.1.5 Firuzabad Sarayı

Şiraz'ın güneyinde bulunan ve antik dönem ismi Gur olan Firuzabad kenti, M.S. 224 senesinde Sasani hükümdar soyunun İran egemenliğini Partlar'ın elinden alması zaferinin anısına kurulmuştur. Bir diğer ismi de Ardeşir Kurra (Ardeşir'in zaferi) olan Gur kentine, Firuzabad ismi Buveyhiler tarafından 10. yüzyılın 2. yarısında verilmiştir. Kentin kuruluşu Sasani İmparatorluğu'nun kuruluşuyla aynı tarihi taşımaktadır. Firuzabad Sarayı ise, bugün harabe olan dairesel planlı Firuzabad kentinin 5 km. kuzeydoğusunda bulunmaktadır (Akin, 1990, s. 17).

Sasani Hanedanı'nın kurucusu I. Ardeşir'in (M.S. 226-241) Firuzabad'taki sarayı, bilinen Sasani yapıları arasında en eski tarihli olanıdır. Plan düzleminde 55 metreye 104 metrelik bir dikdörtgen alanı kaplayan saray, 4 metre kalınlığındaki duvarlarıyla masif bir konstrüksiyona sahiptir. Yapının ana girişini oluşturan büyük beşik tonozlu eyvan, iki tarafında bulunan karşılıklı ikişer oda ile simetrik bir mekan kurgusu oluşturmaktadır. Giriş eyvanı, tüm saray yapısını ve saray çevresindeki bahçe düzenlemesini şekillendiren ana eksenı vurgulamaktadır. Saray giriş cephesinin önünde ve giriş eyvanı ile aynı eksende yer alan dairesel göl, saray tasarımında gözetilen eksensel düzenin bir göstergesidir (Şekil 3.11). Tüm planda öne çıkarılan simetri, her şeyin hakim bir prensip ve öze bağlı olması gerektiğini yansıtmaktadır (Pope, 1938, s. 534-537).

Şekil 3.11 : Firuzabad sarayı vaziyet planı (Akin, 1990, s. 159)

Firuzabad Sarayı'nın önünde yer alan bir su kaynağı, sarayın yapımı esnasında yaklaşık 50 metre çapında merkezi ve dairesel bir duvarla çevrelenerek sarayın giriş cephesinin genişliğiyle yaklaşık aynı genişlikte bir göle dönüştürülmüştür. Zerdüş

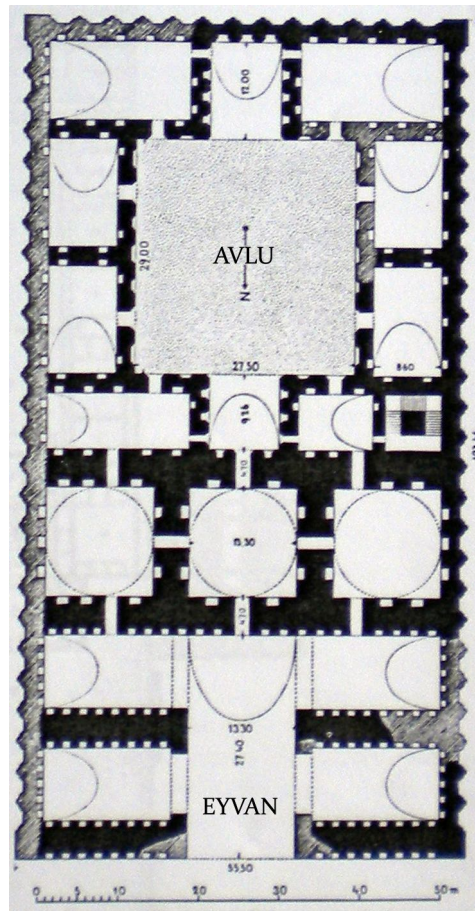
dininin ateş ve suya kutsallık atfetmesi dolayısıyla Sasaniler döneminde pınar, göl ve havuzların önem kazanması, sarayın önünde bulunan gölün kutsal bir imparatorluk kültü olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Tak-ı Bostan Anıtı örneğine benzer bir şekilde, Firuzabad Sarayı gölünün hükümdara verilen doğaüstü onayın ve desteğin bir simgesi olduğu düşünülmektedir (Akın, 1990, s. 155).

Sarayın zemin kat planında ve dış cephe tasarımında, iki bölümlü bir yapılanma görülmektedir. Yan tarafında bulunan odalarıyla büyük eyvan ve hemen arkasındaki üç adet kubbeli, kare planlı oda dizisi, yapının ön bölümünü oluşturmaktadır (Şekil 3.12). Bu bölümde sarayın tek girişini oluşturan büyük eyvan ve aynı ekseninde güney tarafında bulunan ortadaki kubbeli oda, daha sonra, özellikle de İslam mimarisinde sıklıkla karşılaşılan eyvan-kubbeli kare oda ilişkisinin ilk örneğini teşkil etmektedir (Pope, 1938, s. 534-537). Ardeşir'in sarayında eyvan, ilk defa karşılama törenlerinin yapıldığı giriş holü olarak kullanılmıştır. Eyvanın arkasında kalan kubbeli odanın ise, Ardeşir'in huzura kabul törenlerini gerçekleştirdiği yer olarak düşünülmektedir. Firuzabad Sarayı'nın eyvan eksenindeki simetrik tasarım düzeni, Ahamenid saraylarının plan düzenine benzemektedir. Ahamenid saraylarının, yanlarında ufak odalar bulunan geniş ve portikolu girişi, Firuzabad'ta yerini eyvana bırakırken, portikolu girişin arkasında bulunan çok kolonlu dikdörtgen mekan, yerini kubbeli kare planlı odaya bırakmıştır (Pope, 1938, s. 534-537).

Firuzabad Sarayı'nda giriş bölümünün arkasında kalan ikinci bölüm, önle bağlantılı olarak aynı ekseninde yer almaktadır. Bu bölüm, saray ana ekseninde yer alan 2 eyvanın karşılıklı olarak birbirine baktığı açık bir iç avluya sahiptir. Eyvanların dışında avluyu çevreleyen sekiz kapalı oda, avlunun iki tarafında simetrik olarak dizilmiştir. Avlunun kuzeybatısında, kısmen konut işleviyle kullanıldığı düşünülen teras çatıya çıkan merdivenler bulunmaktadır.

Sasani döneminin diğer saray yapılarıyla karşılaştırıldığında Firuzabad Sarayı'nın, çok daha katı bir simetrik düzene bağlı olarak tasarlandığı görülmektedir. Kendisinden daha sonra, II. Şapur döneminde (M.S. 310-379) inşa edildiği düşünülen Sarvistan Sarayı'nda, kubbeli kare planlı oda-eyvan ilişkisini kuran giriş bölümü dışında, ikincil eyvanlı girişler bulunması ve açık iç avlusu etrafındaki odaların simetrik olarak düzenlenmemesi, sarayın Firuzabad Sarayı'ndan çok daha özgür bir biçimde tasarlandığını göstermektedir (Pope, 1938, s. 534-537). Firuzabad Sarayı'nda karşılaşılan katı simetrinin, önünde bulunan su kütlesi ve bu su kütlesine

açılan eyvanlı girişin yarattığı ana eksenenden kaynaklandığı görülmektedir. Gölün, sarayın ana ekseninin oluşmasında ağırlıklı rol oynaması ve sarayın plan şeması dahil tüm tasarımını etkilemesi, sarayı su kenarı sarayı yapan özelliklerin başında gelmektedir. Dışarı açılan ilk eyvan örneklerinden biri olan eyvanlı girişin yapay bir su kütesine açılması ve sarayın tek girişi olması, girişin göle göre yapılandığını ortaya koymaktadır. Saray yapısının, suya yakın kısmının karşılama ve huzura kabul mekanları için, sudan uzak mekanlarının kralın özel odaları için ayrıldığı iki bölümlü yapılanmasında yine saray önünde bulunan yapay su kütesinin etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3.12 : Firuzabad Sarayı planı (Pope, 1938, s. 535)

3.2 Doğal Su Kütesi Kenarında Bulunan Saraylar

Antik dönem su kenarı saraylarının tipolojik olarak sınıflara ayrıldığı çalışmanın ikinci bölümünde, incelenen örnekler, saray ile ilişkili su kütesinin doğal ya da yapay olma durumuna göre iki ana gruba ayrılmıştır. İkinci ana grubu oluşturan doğal su kütesi kenarında bulunan saray örnekleri, göl, nehir, deniz gibi konumuna

müdahale edilmemiş su kütleleri kenarında tasarlanmıştır. Ağırlıklı olarak ana suyolları üzerinde yer alan bu saraylar, sudan gelebilecek tehlikeler doğrultusunda su ile kurdukları ilişkiye göre üç alt gruba ayrılmıştır. Buna göre tasarımlarında güvenlik unsurunun geri planda tutulduğu su kotunda suya açılan saraylar, güvenlik unsurunun ön planda tutulduğu su kotundan yüksekte suya açılan saraylar ve güvenlik unsurunun en üst düzeyde tutulduğu içe dönük saraylar bu kategorileri oluşturmaktadır.

3.2.1 Tasarımda güvenlik unsurunun geri planda oluşu: Su kotunda suya açılan saraylar

Su kotunda suya açılan sarayların ortak tasarım özelliği, sudan gelecek tehlikelere karşı güvenliğin ikinci planda tutulmuş ve su ile en üst düzeyde ilişki kurulmuş olmasıdır. Bu örneklerde çoğunlukla yapı ile su kütlesi arasında paradeisos atmosferini oluşturan bir peyzaj düzenlemesinin kurgulandığı görülmektedir. Saray veya saraya ait peyzaj alanın suya dönük kısmı, hem su seviyesinde, hem de yapının üst kotlarında geçirgen olarak tasarlanmıştır. Su ile yapı arasındaki bu geçirgenlik, bu tip saraylarda özellikle suya dönük cephe mimarisinin bütüncül olarak ele alınmasını ve gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bilinen ilk su kenarı saraylarından Nil Nehri'ndeki Amarna Sarayı (M.Ö. 1350), grubun ilk örneklerinden birini oluştururken, bahsedilen saray tipinin yaygınlaşması Pax Romana döneminde (M.Ö. 27-M.S. 180) Akdeniz'de ortaya çıkan su kenarı villaları (Villa Maritima) ile gerçekleşmiştir.

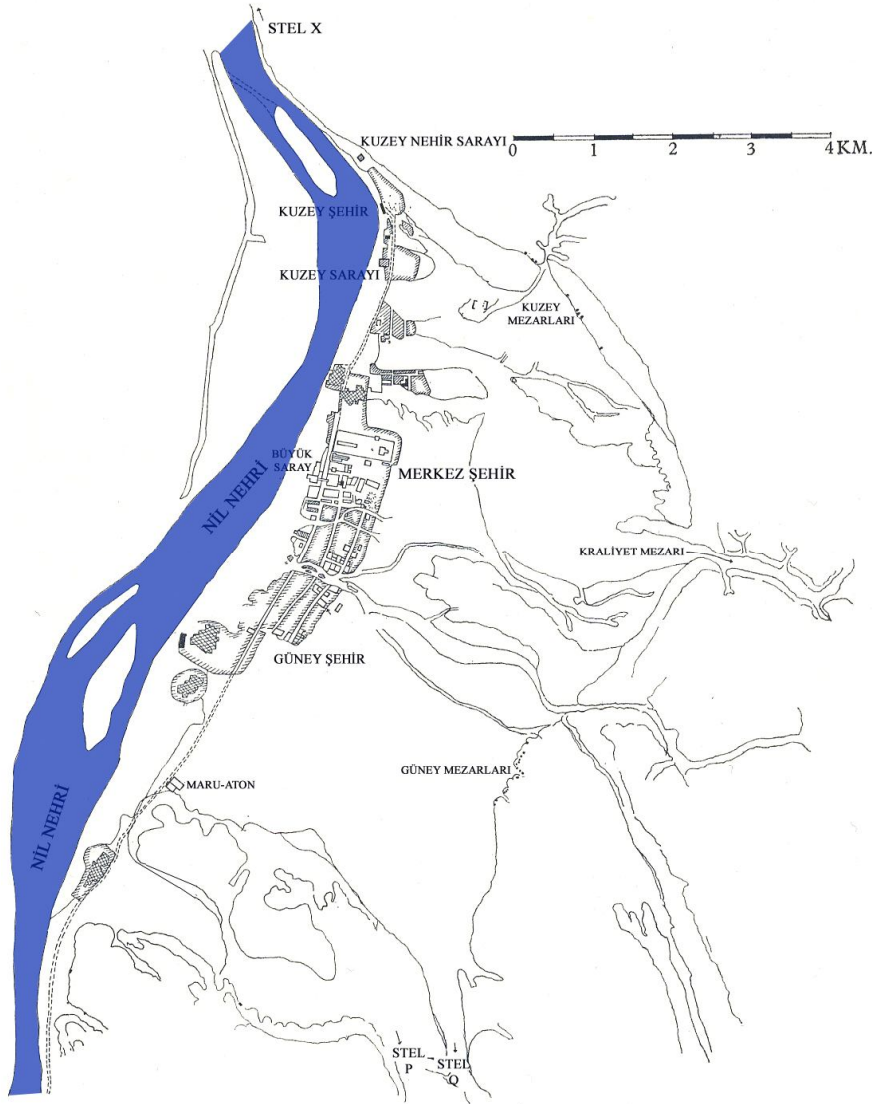
3.2.1.1 Büyük Amarna Sarayı

Amarna, diğer adıyla Tell el-Amarna, orta Mısır'da, Kahire'nin yaklaşık 400 km. güneyinde, antik şehir Akhetaten'in kalıntılarının bulunduğu alanın günümüzdeki ismidir. Şehir, Kral Akhenaten (M.Ö. 1353-1336) tarafından M.Ö. 1350 senesinde Mısır'ın yeni başkenti olarak kurulmuştur. Akhetaten, 'Aten'in Ufku' anlamına gelmektedir. Akhenaten, şehri Mısırlıların başlıca tanrısı yapmayı umduğu ve güneş diski ile sembolize ettiği Tanrı Aten'in onuruna inşa etmiştir (Wallenfels, 2000, s. 31-32).

IV. Amenhotep (Akhenaten), yeni bir din kurarak çok tanrılı Mısır dinini bırakmış ve Mısır tarihinde ilk defa tek tanrılı bir dini kabul etmiştir. Güneş diski ile sembolize edilen Aten, IV. Amenhotep için sadece bir ülkenin değil, tüm evrenin yaratıcı tanrısı

olmuştur. III. Tuthmosis'in başlattığı fetihler sonucunda kentlerin izolasyondan kurtularak birbirleriyle iletişime geçmesi, çok tanrılı dinlerin azalmasını hızlandıran diğer bir faktör olmuştur (Aldred, 1968, s. 66-67).

Akhenaten'in yeni inancına göre Güneş tanrısı Aten, 'Aten'in Ufku' adlı şehrin doğu tarafında çevrili kayalıklardan her sabah yeniden doğmaktadır (Reeves, 2001, s.113). Nil Nehri kenarında, kuzeyden güneye 9 km'yi aşkın bir uzunlukta ve 1 km'lik bir genişlikte, nehre paralel olarak uzanan şehrin kalıntıları, çizgisel bir düzende yerleştirilmiş tapınak, saray, yönetim ve konut yapılarını içermektedir (Arnold, 2003, s. 9) (Şekil 3.13). Güneş kültü, şehrin kuruluşundan yıkılışına dek, çok tanrılı Mısır dini pratiğine ters düşmüş ve şehrin tek resmi kültü olmuştur (Samson, 1972, s. 1-13).

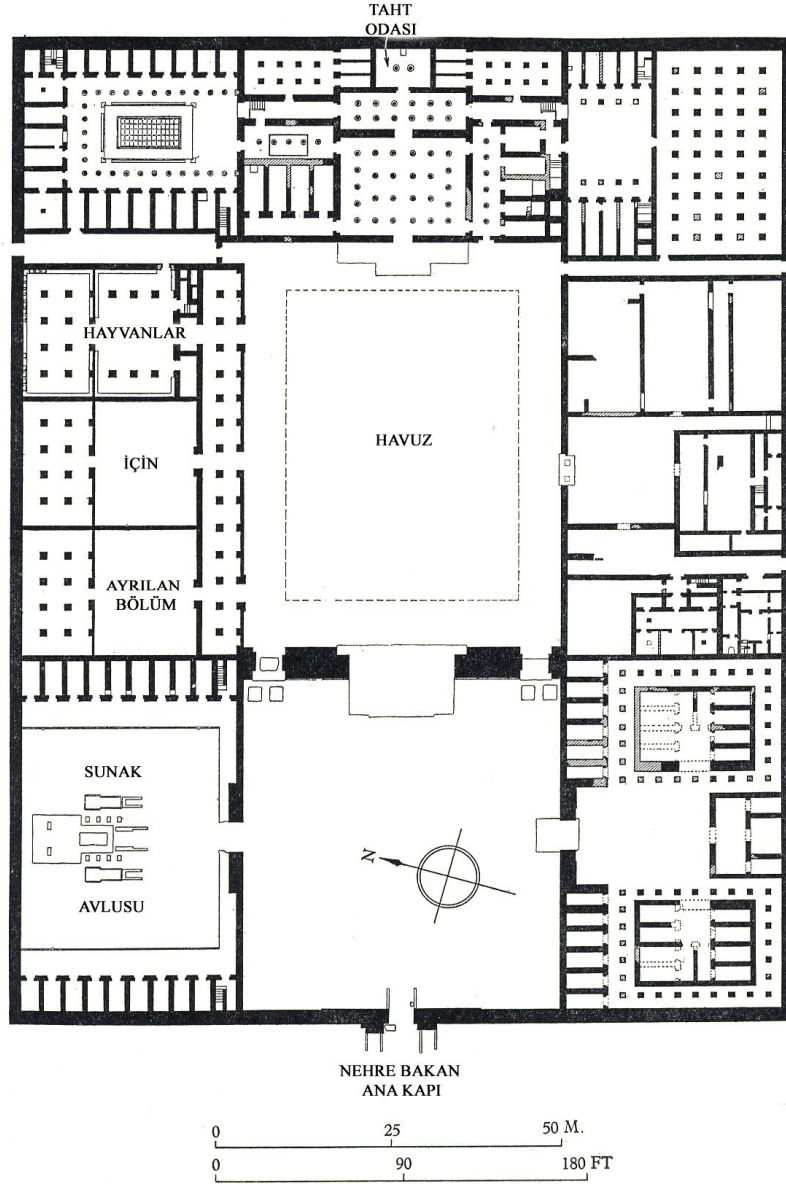
Şekil 3.13 : Amarna kenti (Smith, 1965, s. 187)

Kent, Akhenaten'in 17 senelik yönetim süresi boyunca ve ölümünden sonra birkaç sene daha başkent olarak kalmıştır. Ardından Thebes şehri tekrar başkent ilan edilmiş; Akhetaten şehri Tutankhamun tarafından terkedildikten sonra kent harabe haline dönmüştür (Arnold, 2003, s. 9.) Aynı dönemde Akhenaten'in gerçekleştirmeye çalıştığı dini değişikliklere tepki olarak şehrin büyük bir kısmı yıktırılmıştır (Wallenfels, 2000, s. 31-32).

Akhetaten antik şehrinin içinde bulunduğu kutsal alan, batı yönünde Nil Nehri ile sınırlıyken, doğu yönünde, kuzey ve güney taraflarında nehre doğru kıvrılarak alanı çevreleyen dağlarla sınırlıdır (Badawy, 1966a, s. 77). Şehir, aynı zamanda Akhenaten'in şehri betimleyen 15 adet sınır steliyle sınırlandırılmış ve nehre paralel Kraliyet Yolu ekseninde inşa edilmiştir (Meyers, 1997, s. 81-85). Bu steller, Akhenaten'in Thebes'i neden terk ettiği ve Akhetaten'i neden kurduğu ile ilgili bilgiler içermektedir (Reeves, 2001, s. 107). Kraliyet Yolu'nu sıklıkla dik açıyla kesen doğu-batı doğrultusunda ikincil yollar bulunmakta ve yine doğu-batı doğrultusunda uzanan iki sığ çukurluk alan şehri Kuzey Şehir, Merkez Şehir ve Güney Şehir olarak üçe ayırmaktadır. Şehrin dik olarak uzanmasının ana sebebi, yeni inşa edilen her yapının nehir kenarındaki ekili alanlardan ve içme suyu için nehirden kolayca faydalanmasını sağlamaktır (Badawy, 1966a, s. 77-78). Kraliyet Yolu, bir tarafında nehir ve diğer tarafında şehrin başlıca binalarıyla güneydeki eğlence sarayı Maru-Aton'dan başlamakta, Merkez Şehir'deki Büyük Amarna Saray'ını ve Büyük Tapınak'ı geçtikten sonra Kuzey Saray'ını da geçerek Kuzey Şehir'de son bulmaktadır (Bratton, 1961, s. 98).

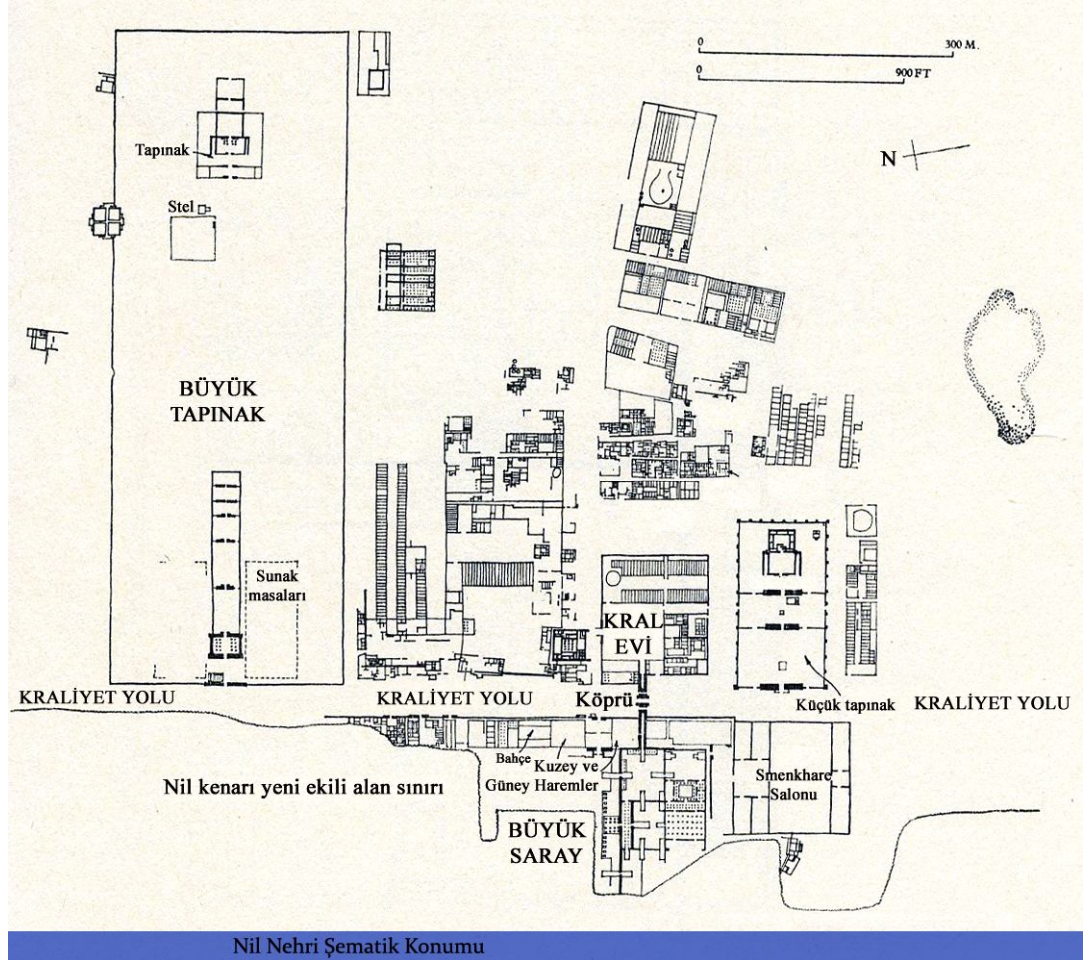
Kuzey Şehir, kerpiç tuğladan inşa edilmiş avluları ve depolarıyla yönetim yapılarını içermektedir (Reeves, 2001, s. 119). Şehrin kuzey ucunda Kraliçe Nefertiti Sarayı olarak bilinen kerpiç tuğladan yapılmış Kuzey Nehir Sarayı bulunmaktadır. Yapının, kralın resmi ikamet dışında başlıca ikamet ettiği saray olduğu düşünülmektedir. Sarayın girişi, doğu-batı doğrultusunda Nil Nehri'ne doğru yönlendirilmiştir (Meyers, 1997, s. 81-85). Çift duvarla korunan sarayın, nehre bakan girişi tören kapısıdır (Bard, 1999, s. 766). Daha güneyde yönetim binalarından sonra aynı doğrultuda nehre yönlendirilmiş Kuzey Sarayı bulunmaktadır (Şekil 3.14). Kuzey Sarayı'nda, Akhenaten'in kızı Meretaten ve Nefertiti ya da Kiya'dan oluşan en az iki kraliçe oturmuştur (Meyers, 1997, s. 81-85). Kuzey Sarayı da, Kuzey Nehir Sarayı gibi nehir kenarındadır (Reeves, 2001, s. 120). Saray, önceden hazırlanmış bir plana

göre bir defada inşa edilmiş izlenimini vermektedir (Smith, 1965, s. 163). 112 metreye 142 metrelik bir alanı kaplayan saray, U şeklinde, bir su havuzunun çevresinde inşa edilmiştir. Merkez ekseninin doğu ucunda taht odası bulunmaktadır. Havuzun kenarlarındaki odalar, kralın hayvanlarının tutulduğu ve beslendiği odalar olarak ayrılmıştır. Sarayın duvar, tavan ve döşemeleri, doğadan sahnelerle dekore edilmiştir (Arnold, 2003, s. 11). Sarayın, kralın doğa sevgisini karşılamak üzere, zoolojik bahçe olarak tasarlanmış olabileceği de düşünülmektedir (Reeves, 2001, s. 120). Kuzey Şehir'in daha güneyinde konutlardan oluşan Kuzey Mahallesi bulunmaktadır. Burası, şehrin ticaretle uğraşan orta sınıfının yaşadığı bölümdür (Badawy, 1966a, s. 80).

Şekil 3.14 : Kuzey Sarayı planı (Smith, 1965, s. 191)

Büyük Amarna Sarayı'nı barındıran Merkez Şehir, Akhetaten'in tamamen önceden planlanmış tek bölümüdür ve 1100 metreye 900 metrelik bir alanı kaplayan gridal bir sistem üzerine oturtulmuştur (Bard, 1999, s. 767). Şehrin bu bölümü, binaların çoğunluğunun bulunduğu yer olmakla beraber devlet yönetimi ve ibadetle ilgili yapıları içermektedir. Merkezde Kraliyet Yolu'na yönelmiş vaziyette kuzeyden güneye doğru Büyük Tapınak, su kenarında konumlandırılmış Büyük Amarna Sarayı, köprüyle Büyük Amarna Sarayı'na bağlanan Kral Evi, Küçük Aten Tapınağı ve Smenkhkare Salonu sıralanmaktadır (Şekil 3.15). Şehrin merkezinin doğu tarafındaki vadide kayalıklar içinde Kraliyet Mezarı ve daha küçük mezarlar bulunmaktadır (Meyers, 1997, s. 81-85). Büyük tapınak, Kraliyet yolu'nun doğu tarafında bulunmakta ve sunaklı açık hava avluları ile Amarna'daki Aten kültürünün merkezini oluşturmaktadır (Reeves, 2001, s. 124).

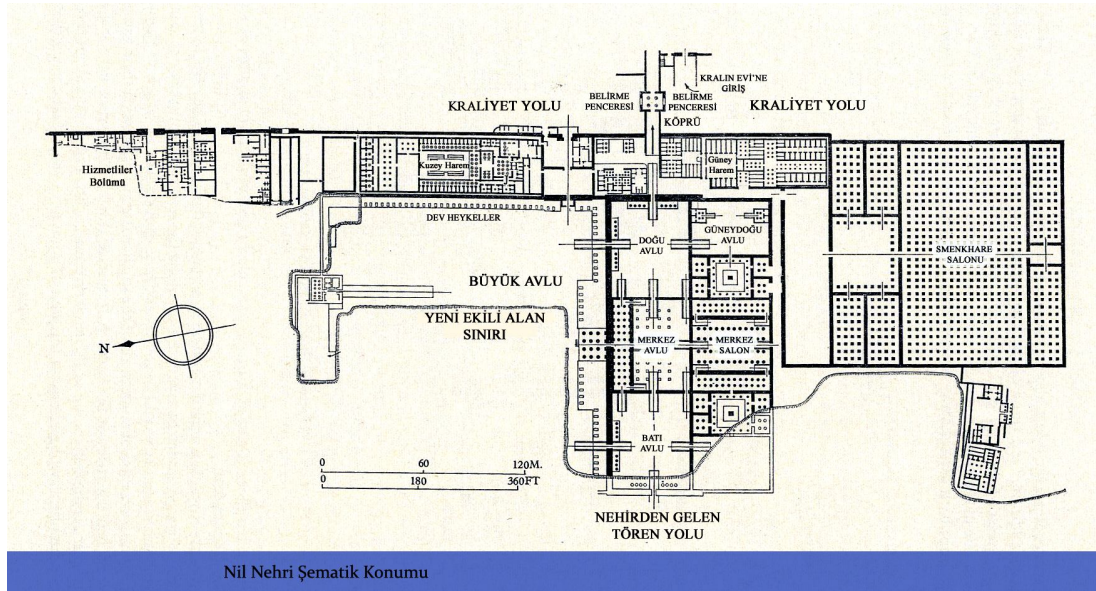

Şekil 3.15 : Amarna Merkez Şehir vaziyet planı (Smith, 1965, s. 195)

Güney Şehir, ikamet ve yönetim mekanlarından meydana gelirken, depo, kuyu gibi ek yapıları da içinde barındırmaktadır (Meyers, 1997, 81-85). Şehrin bu bölümü,

şehrin önde gelen kişilerinin yaşadığı bölüm olmakla beraber güneyinde Maru-Aton Sarayı adlı bir bir nehir tapınağı bulunmaktadır (Badawy, 1966a, s. 78). Bu yarı tapınak, yarı saray yapı, Aten'e adanmış bir kraliyet parkına sahiptir ve başlıca iki ana alandan oluşmaktadır. Küçük olan alan, çiçek bahçeleri, bir göl ve bir kabul salonundan oluşmaktadır. Büyük olan alan yaklaşık 108 metre uzunluğunda ve 54 metre genişliğinde bir diğer eğlence gölüne sahiptir. Gölün çevresi süslü binalarla çevrilidir. Göl kıyısında, dikdörtgen biçiminde çevresi hendekle çevrili, üstü çiçek ve çalılarla kaplı bir ada bulunmaktadır. Firavunun misafirleri adadan köprüyle geçerek, kolonadlı ve çiçekli bir yoldan tapınağa ulaşmaktadır. Kaldırım taşlarında, papirüsler arasında bataklıktan geçen sığırlar ve uçan ördekler resmedilmiştir (Bratton, 1961, s. 106). Sarayın, Aten'in doğumunu kutlamak üzere kozmosun temsil edildiği bir minyatür olarak inşa edildiği düşünülmektedir (Arnold, 2003, s. 10).

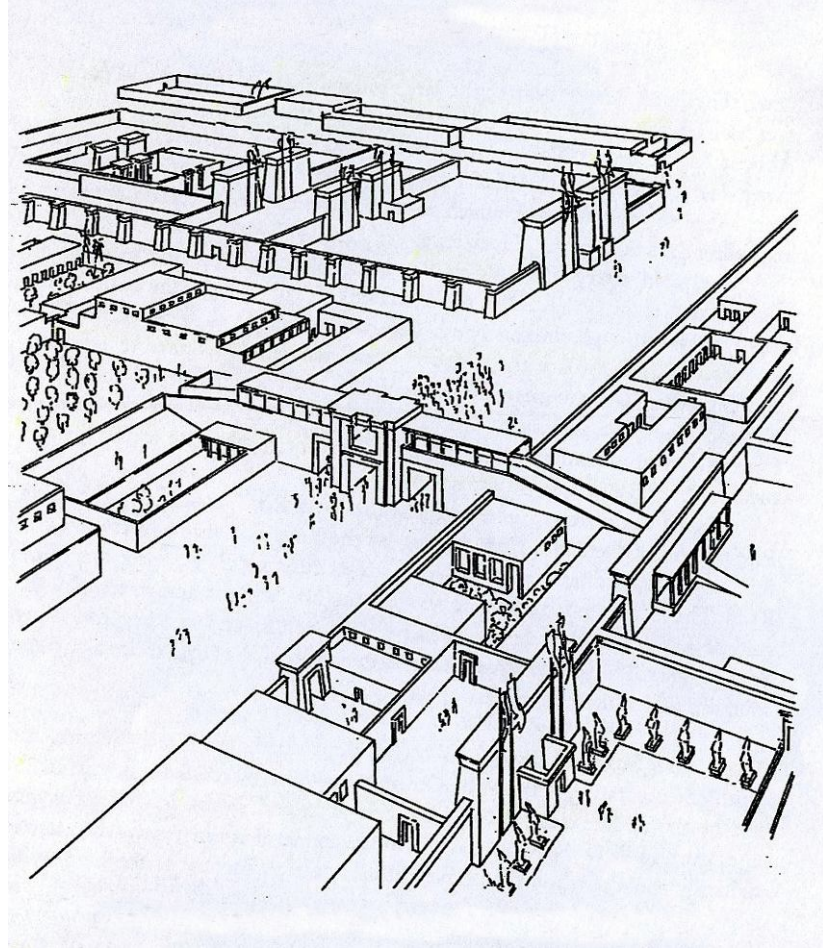
Büyük Amarna Sarayı, Akhetaten şehri içerisinde bulunan dört saray içerisinde kralın resmi olarak ikamet ettiği tek saraydır. Kraliyet Yolu ile Nil Nehri arasında kalan saray, tören avlu ve salonları bölümü, hizmetliler bölümü, harem ve depolardan oluşmaktadır (Şekil 3.16). Kraliyet Yolu üzerinden geçen üç açıklı bir köprü (Şekil 3.17), harem ve depolar arasından uzanarak tören odaları bölümünü, doğuda yer alan Kral Evi'ne bağlamaktadır (Şekil 3.18).

Şekil 3.16 : Büyük Amarna Sarayı planı (Smith, 1965, s. 196)

Sarayın nehre yakın kısmındaki tören avlu ve salonları bölümü, kuzey-güney ekseninde tamamen simetrik olarak ve Kraliyet Yolu'na paralel biçimde inşa

edilmiştir. Aynı bölümün kuzey tarafında, ‘büyük avlu’ olarak adlandırılan geniş bir açık avlu bulunmaktadır. Bu avluda firavun ve kraliçenin heykelleri sergilenmektedir. Bu açık avlu, tören odalarının merkezi avlusuna portikolu bir girişle bağlanmaktadır. Merkezi avlu, doğusu ve batısındaki iki avlu, nehirden Kral Evi’ne uzanan Tören Yolu’nu barındırmaktadır. Merkezi avlunun güneyinde merkezi avluyla aynı uzunluk ve genişlikteki merkez salon bulunmaktadır. Bu salondan, doğu ve batı yönlerinde etrafı portikoyla çevrili kare avlulu odalara, bu odalardan da güneydoğu ve güneybatı avlularına geçilmektedir. Hizmetliler bölümü, sarayın kuzeyinde kalmaktadır. Bu bölüm dikdörtgen planlı evlerden ve depolardan oluşmaktadır (Badawy, 1966a, s.82-90).

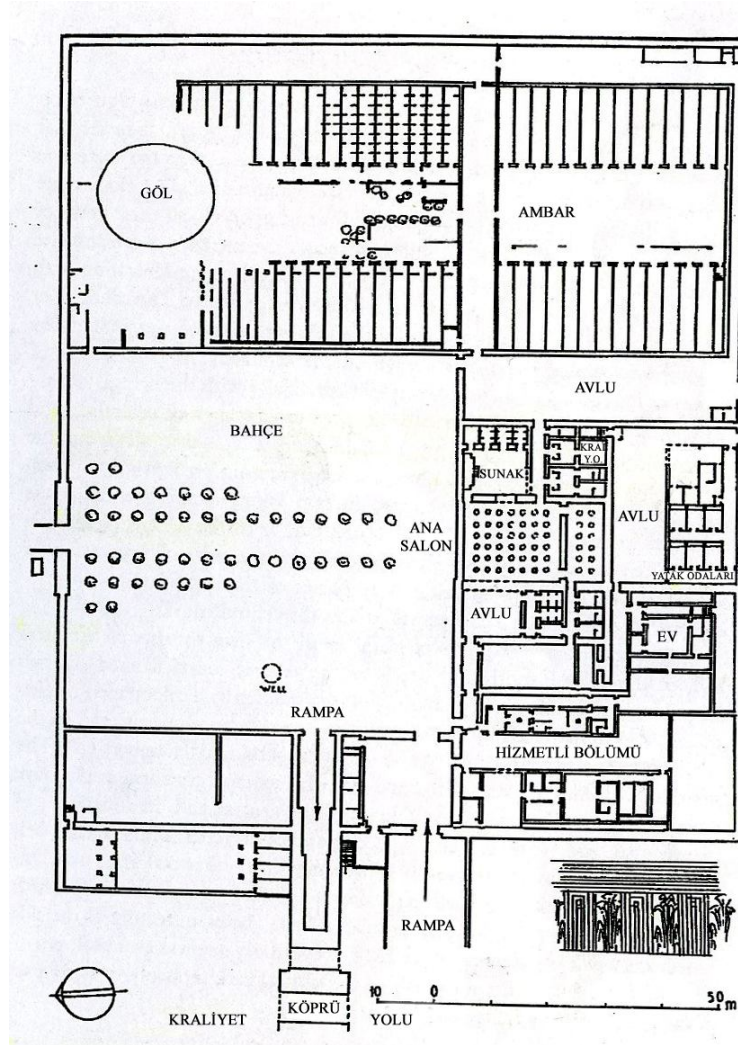

Şekil 3.17 : Kraliyet Yolu ve Büyük Amarna Sarayı’nı Kral Evi’ne bağlayan köprü
(Badawy, 1966a, s. 79)

Harem, tören odalarının doğusunda, Kraliyet Yolu tarafında kalmaktadır. Kraliyet Yolu’ndan harem avlusuna açılan bir giriş kapısı bulunurken yoldan harem odalarına doğrudan giriş bulunmamaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan

harem, bahçeli ve kolonadlı bir avlu etrafında gelişmekte, kuzey ve güney olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Saraya sonradan eklenen ve taç giyme töreni için tasarlanan Smenkhare Salonu, sarayın güneydoğu tarafında saraya bitişik olarak inşa edilmiştir (Badawy, 1966a, s.82-90). Salon, kare formu ve 540 adet taşıyıcı sütunuyla daha sonraki Pers apadanalarına benzemektedir (Badawy, 1966a, s. 31-32).

Kraliyet Yolu'nun doğusunda kalan Kral Evi, bir bahçeyi çevreleyen ev, depo ve tapınak bölümünden oluşmaktadır. Kral Evi'ni saraya bağlayan köprü bir rampayla Kral Evi'nin bahçesine açılmaktadır. Bahçeden, bahçenin güneyindeki özel dairelere ve tapınağa geçiş bulunurken, yine bahçenin güneyinde kalan hizmetliler konutlarına giriş Kraliyet Yolu'na açılan avludan sağlanmaktadır. Bahçenin doğu kısmında ise depolar bölümü bulunmaktadır (Badawy, 1966a, s.88-90).

Şekil 3.18 : Kral Evi (Badawy, 1966a, s. 89)

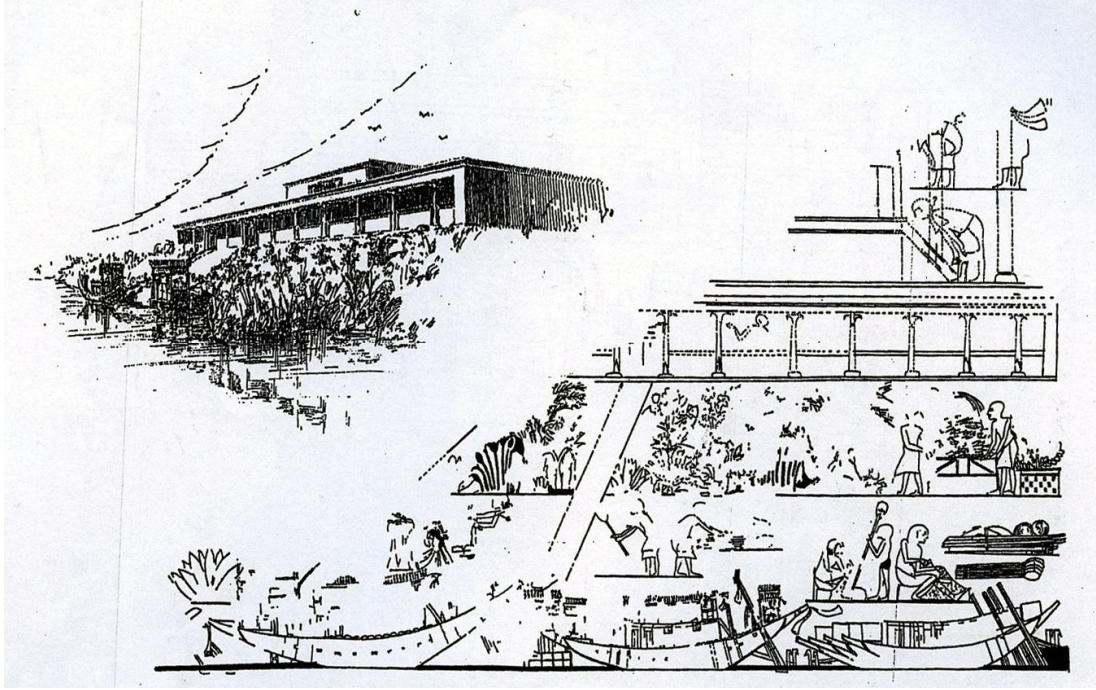
Amenhotep III'ün Malkata Sarayı'nda konstrüksiyon kerpiç tuğla, ahşap kolon ve kirişlerden oluşurken Amarna Sarayı'nda karşılaşılan bol taş kullanımı Akhenaten'in yeni politik ve dini pozisyonunu sağlamlaştırmak için kullandığı bir yenilik olarak kabul edilmektedir. Malkata Sarayı'na göre, Büyük Amarna Sarayı ve Kuzey Sarayı daha anıtsal çizgilerde tasarlanmış, katı bir simetrik şemaya sahiptir (Smith, 1965, s.163).

Büyük Amarna Sarayı'nın Nil'e bakan cephesi, firavunun yazıcı ve askerlerinden biri olan May'in mezarında çizildiği gibi şık bir portikoyla dekore edilmiştir (Badawy, 1966a, s. 31-32) (Şekil 3.19). Cepheyi boydan boya uzanan yedişer kolonlu portiko üzerinde, bir diğer portiko tarafından gölgelenmiş bir "belirme penceresi"¹ bulunmaktadır. Belirme penceresinin ilk örneği ile Büyük Amarna Sarayı'nda karşılaşılmaktadır. Firavun, bir avluda toplanmış kendisine bağlı vatandaşlarının ve saray mensuplarının karşısına, sarayın dış cephesine açılan bu pencereden çıkarak kendisini göstermektedir. Amarna mezarlarında karşılaşılan tüm belirme penceresi çizimleri, pencerenin dikey bir açıklık olduğunu, zeminden belli bir yükseklikte yer aldığını, iki kenarında ikişer söve bulunduğunu ve iki kanatlı bir kapıyla kapandığını yansıtmaktadır (şekil 3.20). Yine aynı çizimlere göre pencerenin daha üst kotunda dört adet papirüs başlıklı sütunun, locaya ait çatıyı desteklediği görülmektedir. Pencerenin altındaki platformda ise pencereyi daha alt kotta iki tarafından çevreleyen iki adet simetrik kapı bulunduğu ve bu platforma iki yandan iki simetrik merdiven ile çıkıldığı anlaşılmaktadır. Belirme penceresi adı verilen bu mimari eleman, III. Ramses'in Medinet Habu Sarayı'nda olduğu gibi daha sonraki dönemlerde inşa edilecek olan sarayların da programına dahil edilmiştir (Badawy, 1966a, s. 33). Bu pencerelerin kullanımı kral, kraliçe ve çocuklarının kutsal birer obje olarak yüceltilmelerini ve tanrıların kült imajları olarak sergilenmelerini sağlamıştır (Montserrat, 2000, s. 23)

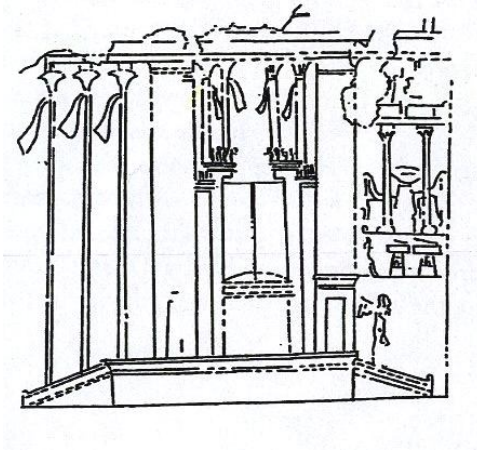
Kraliyet iskelesi olarak adlandırılan iskeleler, nehirden doğrudan saraya açılmaktadır (Samson, 1972, s. 10). Kraliyet iskelesi, kraliyet gemilerinin özel olarak karaya çıkmak için kullandıkları saray iskelesidir (Badawy, 1966a, s. 33). Tören Yolu, nehirden iskelelerden başlamakta, doğuya doğru, nehre dik olarak tören odaları bölümünün iç avlularından ve haremden geçerek, Kraliyet Yolu üzerindeki üç

¹ Window of appearance

kemerli köprüyle Akhenaten, Nefertiti ve kızlarının resmi olarak ikamet ettikleri Kral Evi'ne varmaktadır. Kral'ın ana belirme penceresi, Tören Yolu'nun Kraliyet Yolu'nu dik olarak kestiği köprü üzerinde bulunmaktadır. Kraliyet Yolu üzerindeki bir diğer belirme penceresinin Kuzey Şehir'deki Kuzey Nehir Sarayı'nı çevreleyen tuğla kale duvarının yola açılan kapısı üzerinde olduğu düşünülmektedir (Samson, 1972, s. 12). Sarayı ziyaret eden misafirlerin de geçtiği Tören Yolu, kralın evrensel hakimiyetini göstermesi amacıyla yabancı tutsak figürleri ve tüm dünya insanlarını temsil eden 9 ok ile bezenmiştir (Bard, 1999, s. 767).

Şekil 3.19 : May Mezarı'ndan Büyük Amarna Sarayı'nın Nil Nehri'ne bakan cephesi ve rekonstrüksiyonu (Badawy, 1966a, s. 32)

Şekil 3.20 : Amarna mezarlarında karşılaşılan bir “belirme penceresi” çizimi (Badawy, 1966a, s. 33)

Amarna evlerinde duvar ve tavanlara yapılan resimler, mezarlıklarda bulunan çizim ve kabartmalar, Akhetaten dönemi şehir hayatı ve Mısır dini ile ilgili çok sayıda bilgi sunmaktadır (Wallenfels, 2000, s. 31-32; Samson, 1972, s. 5). Özellikle Amarna mezarlarındaki duvar çizimleri, kraliyet topraklarının, sarayın, kraliyet iskelesinin ve belirme penceresinin temsili resimlerinden oluşan bir koleksiyonu barındırmaktadır. En az sekiz adet saray görevlisi mezarında, kraliyet sarayını gösteren bir veya birden fazla sahneye rastlanmaktadır (Badawy, 1966a, s.26-29).

May Mezarı'nın tek bezeli duvarı olan iç batı duvarı üzerindeki sahne, May'in hizmetleri karşılığı saray balkonunda ödüllendirilmesini göstermektedir (şekil 3.19). Resim, Büyük Amarna Sarayı'nın suya bakan cephesi hakkında detaylıca bilgi vermektedir. Sanatçı alışlagelmiş çizimlerin aksine sahnenin ön planını da resmetmiştir. Nehir kıyısındaki sarayın ön planında kraliyet kayıkları, iskele ve bahçeler çizime detaylıca yansıtılmıştır. Arka planda sarayın nehre bakan cephesinde boydan boya uzanan kolonad görünmektedir. Antik Mısır'da en yüksek gücü sembolize eden kutsal engerekle (Uraeus) taçlandırılmış kapı ve her iki tarafında da açık papirus başlıklı yedişer kolon, sarayın girişini oluşturmaktadır. Buradan iki farklı yol kıyıya, Uraeus kaplı parmaklıklara sahip, kazıklar üzerinde yükseltilmiş iki iskeleye inmektedir. Bir iskelede kralın kayığı, diğer iskelede kraliçenin kayığı, baş ve kış taraflarından bağlama kazıklarına bağlanarak sabitleştirilmiş beklerken, bir yandan gemi mürettebatı kraliyet eşyalarını yerleştirmektedir. Çizimin sağına doğru kürekler birbirlerine iple bağlanmış olarak direk, yelken ve makaralarla beraber yansıtılmıştır. Bir denizci ağını hazırlamakta, yanında bir başka denizci ise bir çocuğun yardımıyla küreğinin sapını düzeltmektedir. Sahilin daha yukarı kısmında bahçıvanlar yeşillik ve çiçekleri dekorasyon amaçlı kullanmak üzere toplamaktadırlar. Saray ve iskele arasındaki şerit, palmiye ağaçları, yapraklı çalılar, papirüs kümeleri ve çiçeklerle sıkça bitkilendirilmiştir. Sağa doğru üstünde nem için delikler açılmış bir saksı içinde bir ağaç görünmektedir. Kral ve kraliçenin kayıkları sadece büyüklükleriyle değil, dümen kolu üzerine oyulmuş kral ve kraliçe başlıklarıyla da ayırt edilebilmektedir. Kayıkların kenarlarında kazaları önlemek üzere hafif bir korkuluk bulunmaktadır. Güvertede üç yapı vardır. Baş ve kışta üst örtüsü Uraeus ile süslenmiş ve ince sütunlarla desteklenmiş iki adet açık kulübe, ortada ise iki kattan oluşan baş ve kıştaki kulübelere göre daha büyük bir konstrüksiyon görünmektedir. Ortadaki ana yapının alt katında kapılar ve pencereler

bulunmaktadır. Üst katındaki güverteye ise bir merdiven yardımıyla çıkılmakta ve kolonadlı portikoya sahip bir locaya ulaşılmaktadır. Bu loca mimari özellikleriyle sarayın nehre bakan locasını andırmaktadır (Davies, 1908, s. 3-4).

Büyük Amarna Sarayı'nı su kenarı sarayı yapan mimari özelliklerden ilki, sarayı nehre bağlayan bir kraliyet iskelesine sahip olması ve sarayın kraliyet iskelesine açılan kapısının sarayın ana kapısı olmasıdır. Bu ana kapı ve iskele arasında kalan şeritte özel bir bahçe düzenlemesi ve rampalar bulunması, sarayın nehirle olan ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Sarayın tasarımında nehir ve saray arasına geçirimsiz duvarlar konulmaması sarayın peyzaj alanı ile birlikte doğrudan nehre açılmasını sağlamaktadır. Nil Nehri'nde, Dicle ve Fırat Nehirleri gibi önceden zamanı kestirilemeyen şiddetli nehir taşkınlarının yaşanmaması, nehir kenarında doğrudan nehre açılan bir saray inşa etmeyi kolaylaştırmış görünmektedir (Oates, 2004, s. 11, s. 157-158). İskeleden başlayarak kralın evine dek, denize dik ve doğrusal bir eksende uzanan Tören Yolu, nehrin saray planı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Nehri Kral Evi'ne bağlayan Tören Yolu eksen, genel saray planı içerisindeki ana eksen oluşturulmaktadır. Bu durum, suyla kurulan ilişkinin sarayın genel tasarımında temel tasarım faktörü olduğunu ortaya koymaktadır. Suya yakın kısımdaki mekanlar, özellikle saraya su yoluyla gelen misafirleri karşılamak ve ağırlamak için düzenlenen törenlerin gerçekleştiği avlu ve salonlardan oluşmaktadır. Sudan uzak ve Kraliyet Yolu'na yakın mekanları ise hizmetliler bölümü, harem ve Kral Evi gibi, misafirlerin ziyaret edemeyeceği özel birimler oluşturmaktadır. Sarayı su kenarı sarayı yapan özelliklerden biri de, özellikle sarayın nehre bakan cephesinin sarayın diğer cephelerine göre daha anıtsal tasarlanmış olmasıdır. Cephe simetrik olarak tasarlanmış portikolu geniş bir giriş mekanından oluşmaktadır. Portiko üzerinde bulunan 'belirme penceresi' ise kralın nehirden gelen ziyaretçilere kendisini gösterdiği ve iskeleyi izlediği bir görsel ilişki temel alınarak tasarlanmıştır.

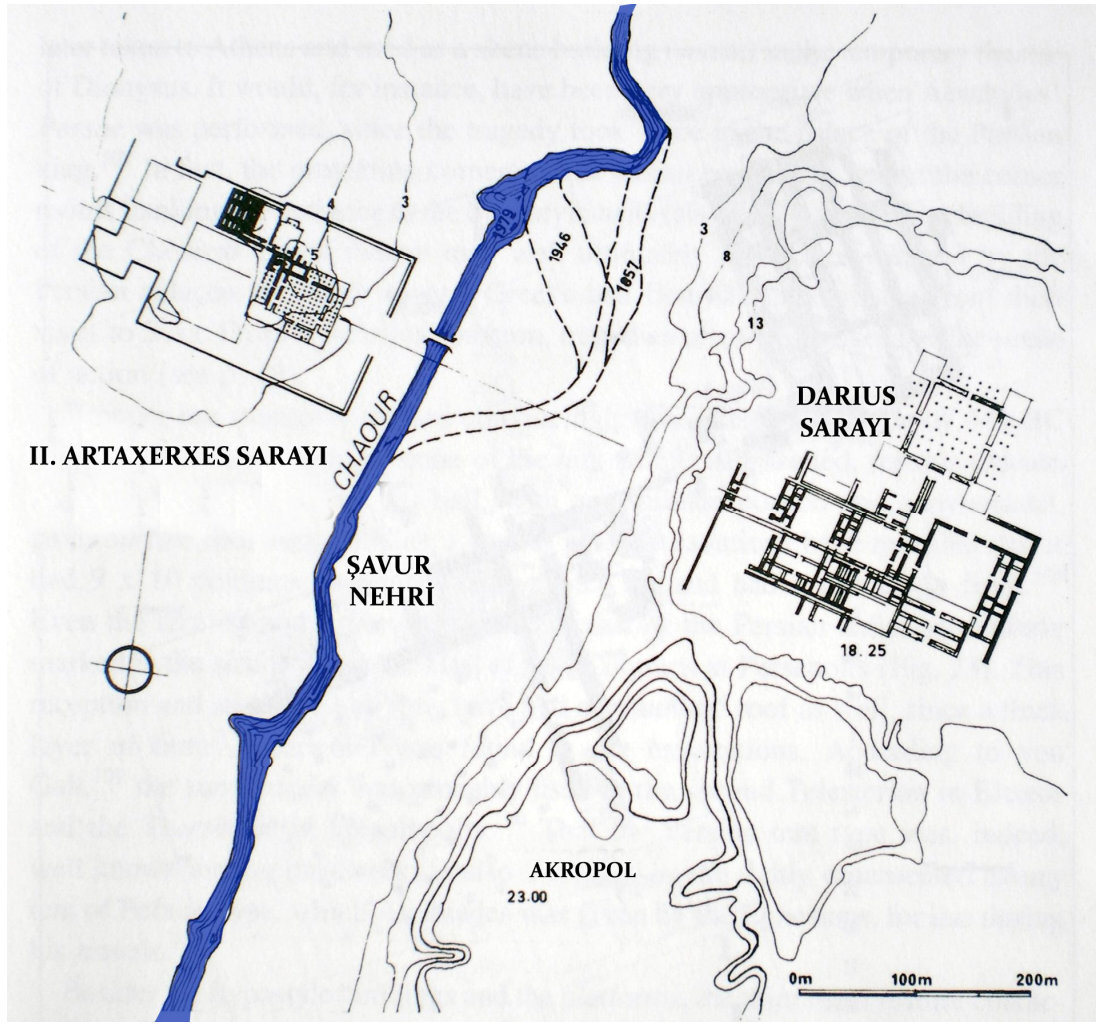
3.2.1.2 Susa II. Artaxerxes Sarayı

Sınırları genişleyen bir imparatorluk için yetersiz kalan Pasargad başkenti, yerini I. Darius tarafından M.Ö. 521'de inşa ettirilen Susa'ya bırakmıştır. Persepolis kenti, Susa'nın yanında imparatorluğun ibadet merkezi olarak gelişmiştir. Elam İmparatorluğu'nun başkentliğini yapmış olan Susa'daki tapınak ve saraylar, M.Ö. 7. yüzyılda son Asur kralı Asurbanipal tarafından gerçekleştirilen yağmada

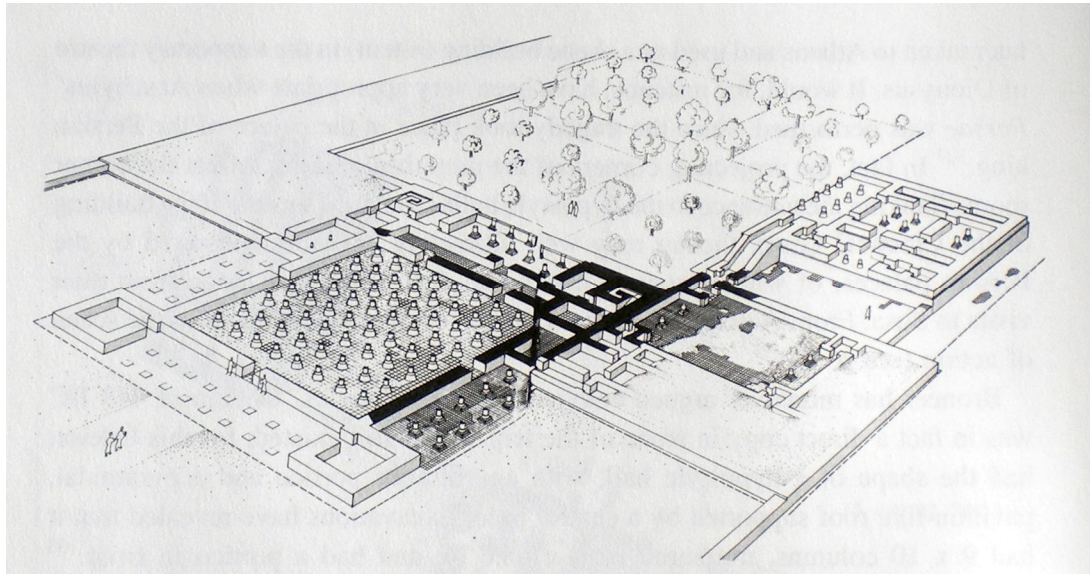
yıkılmalarına rağmen, Susa kenti Ahamenidlerin tanıdıkları bir şehir olmuştur. Şehir, dört adet nehir tarafından beslenmektedir. Ahamenidler döneminde imparatorluk başkenti olan ve yılın büyük bir kısmı yüksek sıcaklıklara maruz kalan Susa'da, nehirlerden faydalanılarak sulama yöntemlerinin geliştirilmesi şehrin ikliminin yumuşatılmasını sağlamıştır (Pope, 1965, s. 23-29).

Susa'da, Şavur Nehri'nin iki tarafında I. Darius (M.Ö. 522-486) ve daha sonra II. Artaxerxes (M.Ö. 404-358) tarafından karşılıklı konumlanmış iki saray yapısı inşa edilmiştir (Şekil 3.21). I. Darius Sarayı, nehirden yaklaşık 15 metre yükseklikte konumlanması ve nehirle zayıf bir ilişki kurması sebebiyle su kenarı sarayı olarak tanımlanamamaktadır. Nehir, I. Darius Sarayı'nın batı tarafında kalmaktadır. Darius Sarayı'nın ana girişi ise kraliyet şehrinin doğusunda bulunması nedeniyle sarayın doğu tarafında tasarlanmıştır. Sarayın, girişteki daha büyük olmak üzere doğu-batı yönünde birbirini takip eden iç avlulardan oluşması, Babil Güney Sarayı'nda karşılaşılan içe dönük avlulu yapıyı hatırlatmaktadır (Nielsen, 1999, s. 44). Saray'da bulunan bir kitabede Kral Darius, sarayı Ahura Mazda'nın şerefine kendisinin inşa ettirdiğini, dekorasyonu için gereken malzeme ve teknikleri Babil, Lübnan, Soğdiana, Harezm, Gandhara, Karmana, İyonya, Etiyopya, Hindistan, Mısır gibi uzak ülkelerden getirttiğini söylemektedir. Sarayın kuzey tarafında kalan hipostil salon ise Persepolis apadanasının öncü modellerinden biri olmuş, yapının benzeri II. Artaxerxes Sarayı'nda da tekrar edilmiştir (Şekil X; Pope, 1965, s. 23-29).

II. Artaxerxes Sarayı, onun döneminde Şavur Nehri'nin batı kıyısında I. Darius Sarayı'nın karşısına inşa edilmiştir. Saray yapısı, Pasargad'taki Saray S örneğinde olduğu gibi merkezi bir hipostil salon ve salonun etrafında dört yöne açılan dört adet kolonlu giriş holünden oluşmaktadır. Yapının, I. Darius Sarayı'na bakan doğu cephesi Şavur Nehri'ne açılmaktadır. Sarayın batı cephesi ise, sarayla bütünleşik olarak tasarlanmış saray ölçeklerinde bir bahçe alanına açılmaktadır (Şekil 3.22). Kuzey-güney yönüne açılan kolonlu giriş holleri, doğu ve batıya açılan giriş hollerine göre daha dardır ve kuzey-güney cephelerinin nehre yakın yarıları boyunca dışarıya açılmaktadır. Sarayın ana yapısını oluşturan hipostil salon ve dört yöne açılan kolonlu giriş holleri dışında, salon ve bahçenin kuzeyinde yer alan birimlerin plan şemaları arkeolojik olarak yetersiz veri bulunması sebebiyle net olarak okunamamaktadır.

Şekil 3.21 : II. Artaxerxes Sarayı ve I. Darius Sarayı'nın ilişkisi (Nielsen, 1999, s. 47)

Şekil 3.22 : II. Artaxerxes Sarayı (Nielsen, 1999, s. 50)

II. Artaxerxes Sarayı, Şavur Nehri'nin kıyısında bir "paradeisos" içerisinde konumlandırılmıştır (Nielsen, 1999, s. 49). Nehir ile saray yapısı yaklaşık aynı kotta bulunmakta ve aralarındaki doğrudan ilişkiyi kesecek herhangi bir yapılaşma bulunmamaktadır. Saray, birbirini dik açıyla kesen iki eksenin belirlediği merkezi bir plan şemasına sahiptir. Bu iki eksen den bahçe ve nehrin, uzantısında da I. Darius Sarayı'nın belirlediği eksen, diğer eksene göre daha güçlüdür ve ana eksen olarak tanımlanabilmektedir. Kuzey ve güney yönlerine açılan giriş hollerinin diğerlerine göre daha dar olması, kuzey-güney ekseninin daha zayıf olduğunu gösterirken, aynı giriş hollerinin nehre yakın konumlandırılması bu ikincil eksenin sarayın tam ortasından değil nehre yakın tarafından geçtiğini göstermektedir. II. Artaxerxes Sarayı'nın ana eksenini belirleyen bahçe, nehir ve I. Darius Sarayı gibi faktörler arasında, paradeisosun ana su ögesini oluşturan Şavur Nehri, sarayın tasarımını doğrudan etkileyerek giriş hollerinin genişlik ve konumlanmalarında etkili olmuştur. Pasargad Saray S örneğinde karşılaşıldığı gibi giriş hollerinin çok kolonlu ve dışarıya dönük bir şekilde yapılandırılması, sarayın, paradeisos atmosferiyle arasındaki geçirgenliğin kesintisiz bir şekilde sağlanması amacıyla tasarlanmıştır.

3.2.1.3 Roma su kenarı villaları (Villa Maritima)

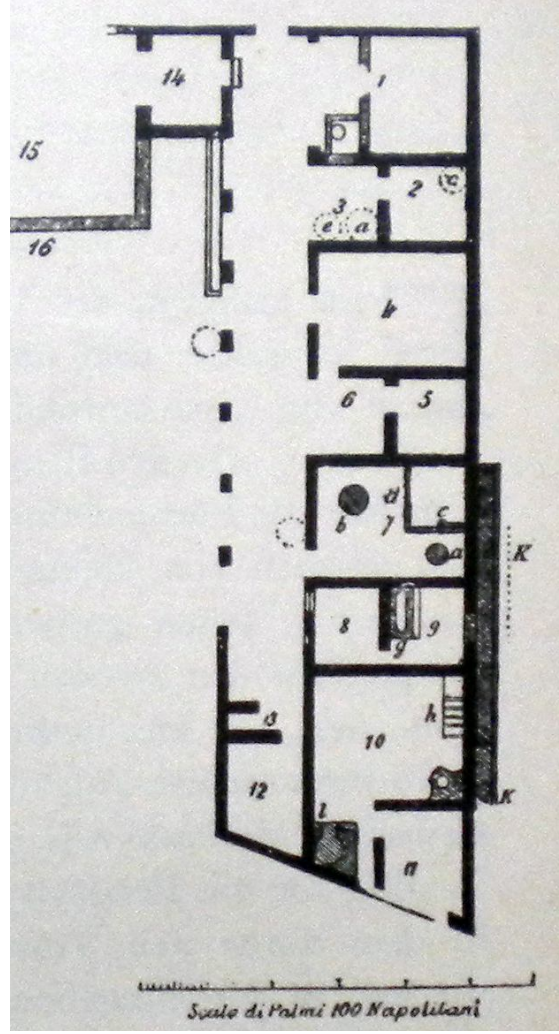
M.Ö. 27 senesinde Augustus tarafından başlatılan ve 200 sene süren Pax Romana (Roma Barışı) döneminde Akdeniz ilk defa kapalı bir göl haline getirilmiş ve buna bağlı olarak ticaret, korsanlar tarafından engellenmeden gerçekleştirilmeye başlamıştır (Rodgers, 2006, s. 12). Düşman tehdidinin yok olmasıyla beraber sağlanan güvenli ortam, helenistik dönemden kalan şehir surlarının işlevsiz kalmasına ve yıkılmasına yol açmıştır. Su kenarı villaları (Villa Maritima), bu dönemde Giglio, Giannutri, Argentario adaları kıyılarında ve İtalya anakarasında (M.S. 1. ve 2. yy.) ortaya çıkmış ve sayıları hızla artış göstermiştir (McKay, 1975, s. 106). İmparatorluk döneminde hızla artan nüfus dolayısıyla büyük kentlerde ortaya çıkan mekan sıkıntısı, konutların kentlerin dışına taşmasına yol açmıştır. Zenginleşen orta sınıf evlerini terk ederek daha büyük ölçekli bağımsız konutlar olan villalara taşınmaya başlamıştır (Ward-Perkins, 1994, s. 185). Yurtdışındaki savaşlarla beraber Helenistik lüks anlayışının İtalya'ya ulaşması su kenarı arsalarına olan talebi arttırmıştır. Çok sayıda lüks su kenarı villası, özellikle Campania ve Latium kıyısında panoramik manzaraya sahip ve güneş ışığından en üst düzeyde faydalanabilecekleri arsalarla yerleşmiştir (McKay, 1975, s. 115).

Arkeolojik kazılar sonucunda saptanan Roma dönemine ait villa plan tipleri, Roma saray mimarisinin ve su kenarı villalarının gelişimine ışık tutmaktadır. Roma dönemi saray tipolojisi ve villa tipolojisi, sarayın, hükümdarın oturduğu büyük boyutlarda bir villa olması açısından paralellik göstermektedir. Vezüv Yanardağı'nın patlaması sonucu (M.S. 79) lavlar altında kalarak muhafaza edilmiş olan Campania bölgesi villaları, Roma dönemine ait çeşitli villa tiplerinin tanınmasında büyük rol oynamıştır (Roth, 2000, s. 315-316). Pompeii ve Herculaneum, M.Ö. 4. yüzyıldan M.S. 79'ta gerçekleşmiş olan Vezüv Yanardağı patlamasına kadar olan süre içerisinde İtalya ve Helenistik Roma evi hakkında en çok bilgi veren iki şehirdir (McKay, 1975, s. 30). Sanat tarihçisi Swoboda (1889-1977), elde edilen bilgiler doğrultusunda tüm Roma villarını plan şemalarına göre peristil villa, portikus villa ve risalitli portikus villa olmak üzere üç ana tipe ayırmıştır (McKay, 1975, s. 115, 117).

Peristilli konut geleneği, M.Ö. 3. yüzyılda inşa edilen Bergama Krallık Sarayı örneğinde görüldüğü üzere helenistik ve klasik dönemden beri var olan bir gelenektir. Peristilli bahçelerin, Yakın ve Orta Doğu'daki paradeisoslardan geliştiği düşünülmektedir (McKay, 1975, s. 46). Pompeii'deki çoğu evde karşılaşıldığı gibi peristilli villalar, Roma ev mimarisinin en karakteristik ve bilinen plan şemasını oluşturmaktadır (Roth, 2000, s. 315-316). Peristil, Pax Romana ile birlikte kent içinde yer alan konutlardan su kenarı villalarına taşınmıştır (McKay, 1975, s. 117).

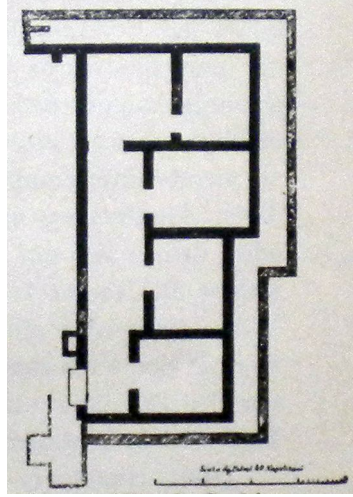
Peristil ve portikus villa plan şemasının beraber de kullanılabildiği su kenarı villarında, portiko strüktürünün denize doğrudan açılarak sahil şeridine çok iyi adapte olmasıyla beraber portikus plan şeması su kenarı villalarının birincil plan şeması haline gelmiştir (McKay, 1975, s. 115-117). Bugüne kadar bulunan ilk portikus villa örneği, Campania bölgesindeki Stabiae² kentinde bulunan Roma dönemine ait bir villa ile ortaya çıkarılmıştır (Şekil 3.23). Bu tip villalarda ana yapı uzunlamasına tasarlanmış ve uzunlamasına olan mekana dik uzanan duvarlarla hacim, yan yana dizilmiş odalara bölünmüştür. Bütün odalar evin uzun duvarında uzanan portikoya açılmakta ve ışık, hava gibi ihtiyaçlarını portikodan sağlamaktadır. Atrium ya da peristile sahip olmayan bu villalarda merkezi mekan yoktur ve cephelerinde ritmik tekrarlarla güçlü bir yataylığın yaratıldığı görülmektedir (Swoboda, 1924, s. 29-60).

² Stabiae kenti Napoli Körfezi'nde, Pompeii'nin yaklaşık 4,5 kilometre güneybatısında yer almaktadır.

Şekil 3.23 : Stabiae’de bulunan ilk portikus villa planı (Swoboda, 1924, s. 30)

Stabiae’de bulunan portikus villa örnekleri, Campania bölgesi konutlarına ait duvar resimlerinde karşılaşılan su kenarı villaları ile benzerlik göstermektedir. Bulunan villalar dönem olarak yaklaşık M.S. 50 ve 79 arasında Julio-Claudius ve Flavius dönemine aittir. Stabiae ve sonrasında Surrentum, Damecuta gibi kentlerde bulunan portikus villalar, Pax Romana döneminde Campania sahil şeridini dolduran portikus villaların sadece bir kısmıdır (McKay, 1975, s. 119-124). Stabiae’de bulunan bir başka villada (Şekil 3.24) portiko yerine kapalı bir koridor bulunmuş ve portikus villanın koridorlu yapının evrilmesi sonucu ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Klasik Yunan dönemi öncesi dahi sıklıkla karşımıza çıkan kapalı koridorlu ev tipinin en bilinen örneklerinden biri Mikene Sarayı’dır. Kapalı koridorlu ev tipinde, tek odalı megaron tipi evden çok odalıya geçişin sağlandığı görülmektedir. Portikus villaların gelişiminde Kuzey Suriye’deki ev tiplerinin de katkısı olduğu bilinmektedir (Swoboda, 1924, s. 29-60).

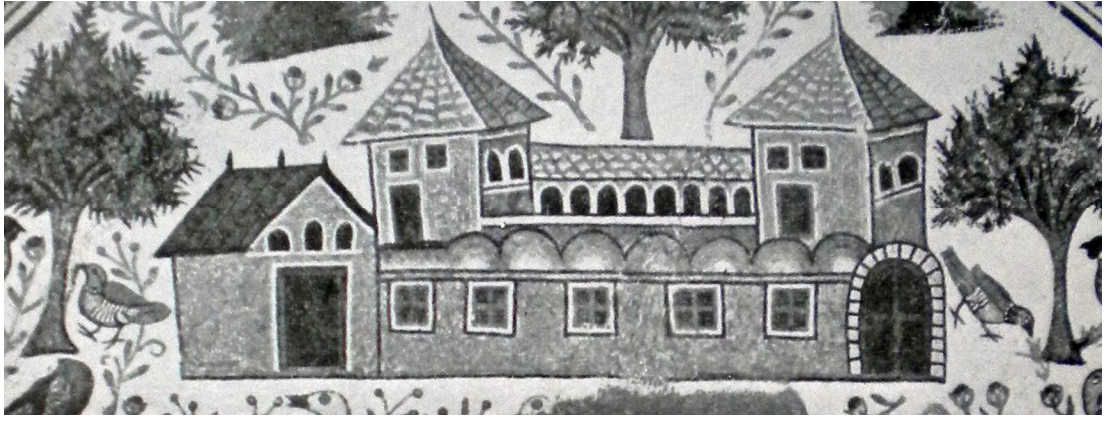

Şekil 3.24 : Stabiae’de bulunan koridorlu bir villa (Swoboda, 1924, s. 30)

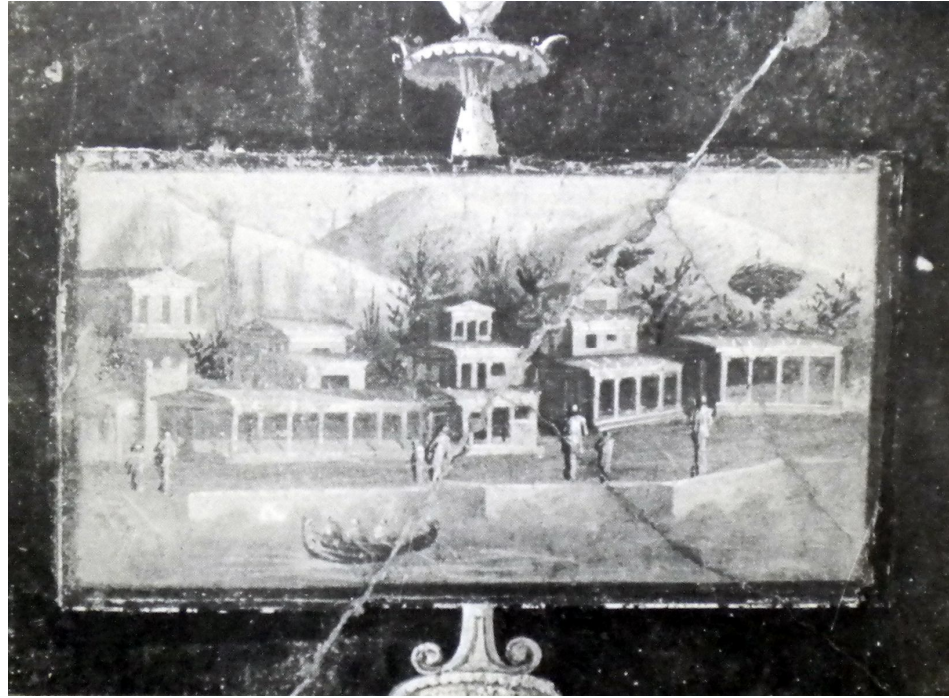
Swoboda’nın sınıflandırmasına göre peristil ve portikus villalardan sonra gelen üçüncü Roma dönemi villa tipi, M.S. birinci yüzyıldan ikinci yüzyıla geçişte ortaya çıkan köşe risalitli portikus villalardır. Portikus villa plan şeması gibi bu üçüncü tipin de, su kenarı villalarında kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Risalit, italyanca risalto ile aynı kökten gelmekte ve vurgu anlamına gelmektedir. Bu tip yapıların köşelerinde kule ve benzeri çıkıntılarla vurgu yapıldığı görülmektedir. Günümüz Tunus sınırları içerisinde bulunan Roma dönemi mozaiklerinde, bahsedilen villaların tasvirleriyle sıklıkla karşılaşılmaktadır. M.S. 3. yüzyıldan sonra yapıldığı düşünülen Sousse mozağında yatay formda, El Alia mozağında U-formunda köşe risalitli portikus villa örnekleri yer almaktadır. M.S. 4. yüzyıldan sonra yapıldığı düşünülen Tabarka mozaiklerinde yine aynı villa tipi ile karşılaşılmaktadır (Şekil 3.25) (Swoboda, 1924, s. 134-147). Günümüzde Hırvatistan sınırlarında kalan ve M.S. 4. yüzyılda Roma İmparatoru Diocletian tarafından deniz kenarında yaptırılan Split Sarayı, bugün kısmen ayakta duran köşe risalitli su kenarı portikus villa örneklerinden biridir. Adriyatik Denizi’ne bakan yapının sahil cephesi iki taraftan kulelerle sonlanan bir portikoya sahiptir. Sarayın standart bir köşe risalitli portikus villadan farkı, boyutlarının alışılmadık derecede büyük olması ve tasarımında villa mimarisinin askeri mimari ile bir arada kullanılmış olmasıdır (Swoboda, 1924, s. 148-160).

Pompeii ve Herculaneum konutlarına ait duvar resimlerinde karşılaşılan su kenarı villaları, Pompeii ve Herculaneum konutlarıyla aynı dönemde Campania sahillerinde zengin Romalıların yerleşmeye başladığını göstermektedir (Ward-Perkins, 1981, s. 195). Resmedilen villalar, peristil bahçeleri, heykelleri, kayık ve iskeleleri, uzun ve geniş portikolarıyla, dönemin çağdaş villa tasarımını ve mimari yapısını ortaya koyan

birer sanat eseridir (Şekil 3.26). Resimlerde karşılaşılan eğrisel formlar, su kenarı kenarında Roma betonu kullanımı sayesinde alışılmadık formların tasarlanmış olduğunu göstermektedir (McKay, 1975, s. 119-124). Su kenarı villalarına ait tasvirlerdeki en ilginç öğelerden biri, villa sahibinin balık tutmak amacıyla, aynı zamanda yemek şölenlerinde süs görevi görmesi için kullandığı balık havuzlarıdır. Bu havuzların Helenistik sarayların, özellikle de İskenderiye ve Yahudiye’de bulunan havuzların etkisinde geliştiği görülmektedir. Su kenarı villalarına ait balık havuzları, Pers saraylarında karşılaşılan kuş ve balıklarla dolu göl, dere, havuz gibi su kaynaklarını akla getirmektedir (Nielsen, 1999, s. 170).

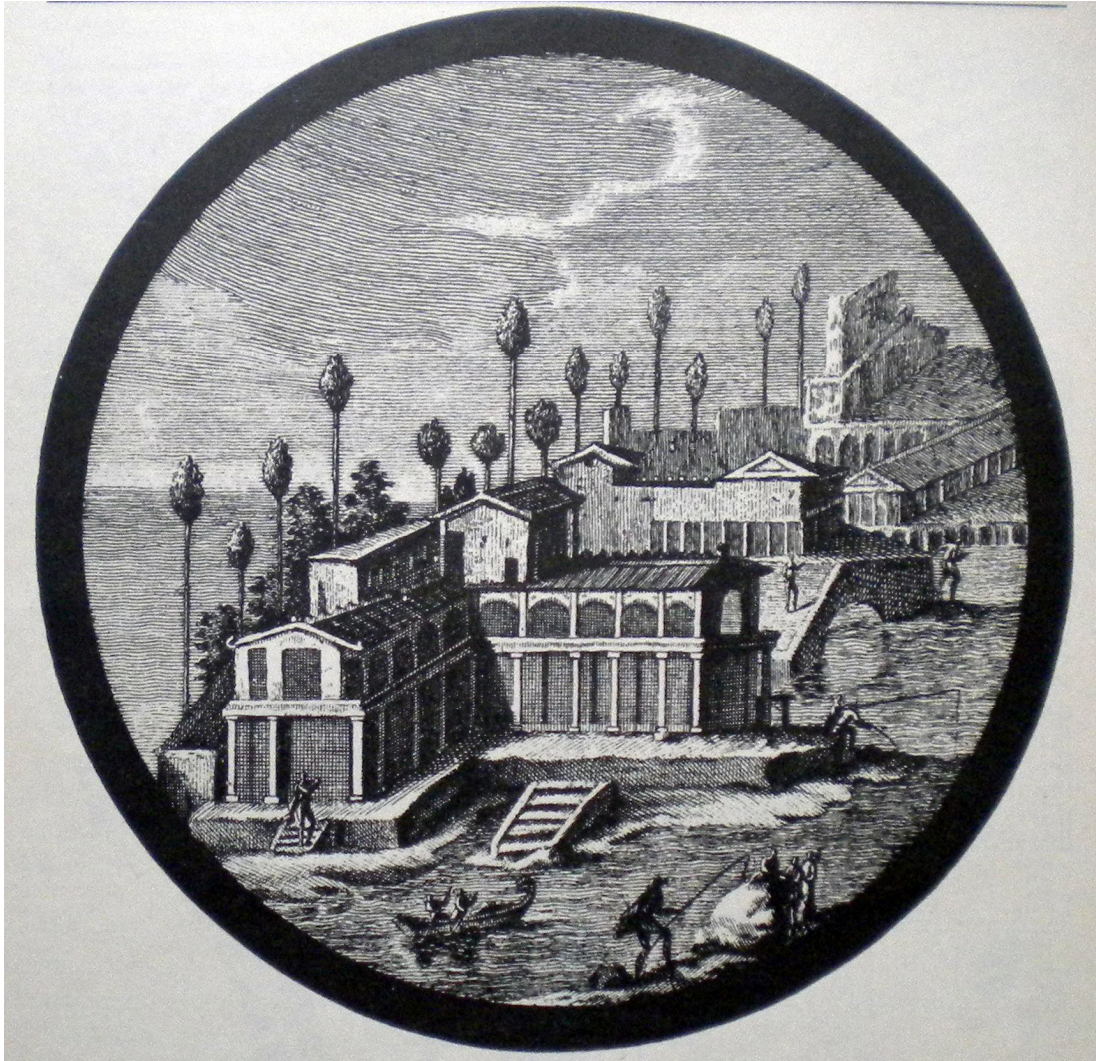

Şekil 3.25 : Bir Tabarka mozağinden köşe risalitli portikus villa örneği (Swoboda, 1924)

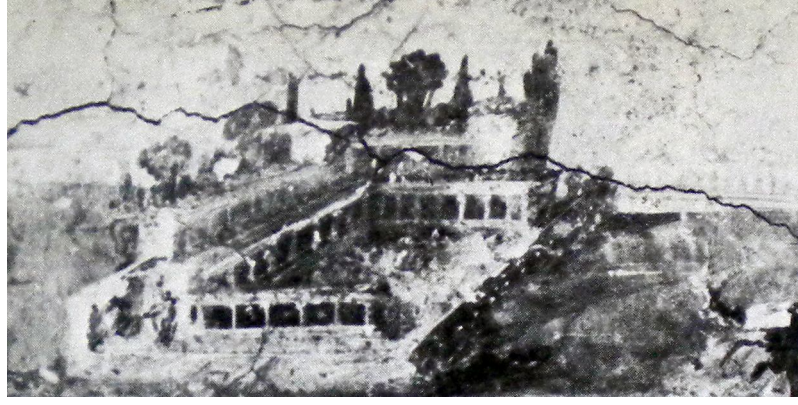

Şekil 3.26 : Lucretius Fronto Evi su kenarı villaları freskosu (McKay, 1975, s. 112)

Campania’da lav altında kalan evlerin duvarlarında ve mozaiklerde birçok kez resmedilmiş olan portikolu su kenarı villalarının, çeşitli tipte örnekleri bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu resimler bahsedilen villaların çoğunlukla iki katlı olduğunu ve zemin kattaki portikonun ikinci katta tekrarlandığını göstermektedir (Şekil 3.27). Aynı resimlerde portikus villa tipinin U-formunda olan biçimine de rastlanmaktadır (Şekil 3.28). U-formlu villalarda cephenin genişlediği ve cephe etkisinin arttığı gözlemlenmektedir. Bazı villalarda ise suya bakan cephenin ortasında alınlık ya da kule kullanımıyla vurgu yapıldığı görülmektedir (Şekil 3.29). Dairesel eksedra formu cepheleriyle Domus Augustana’yla benzerlik gösteren villaların yanı sıra (Şekil 3.30), üç katlı ve her katının etrafı sütunlarla çevrili olan su kenarı villaları da bulunmaktadır (Şekil 3.31) (Swoboda, 1924, s. 29-60).

Şekil 3.27 : İki katlı bir su kenarı villası (Swoboda, 1924, s. 42)

Şekil 3.28 : U formlu bir su kenarı villası (McKay, 1975, s. 115)

Şekil 3.29 : Ortasında kule yer alan iki katlı bir su kenarı villası (Swoboda, 1924)

Şekil 3.30 : Dairesel eksedra formu bir su kenarı villası (Swoboda, 1924)

Saray ve doğa bütünleşmesinin ilk örnekleri imparatorluk öncesi cumhuriyet döneminde kendini göstermeye başlamıştır. Roma Cumhuriyeti'nin helenizasyonu, M.Ö. 2 ve 1. yüzyıllarda özellikle Roma generallerinin Helenistik kralların davranış

ve adetlerini benimsemelerini beraberinde getirmiştir. Helenistik Saraylar örnek alınarak inşa edilen yeni ev ve villalarda, cephe mimarisi ve saray-doğa bütünleşmesi gibi mimari kavramlar gelişmeye başlamıştır. Bu etkileşimde Makedonya başta olmak üzere, Bergama ve İskenderiye'nin etkisi büyük olmuştur (Nielsen, 1999, s. 164-165). Roma'daki ilk bilinen keyif bahçeleri M.Ö. 2. yüzyılın son bölümünde yaşamış olan generaller Scipio Africanus ve Decimus Junius Brutus Augur'a aittir. Kapadokya ve Pontus'ta savaşan Lucullus ve Pompeius, kendileri için doğu paradeisosunu ve Helenistik kamusal bahçeleri örnek alan parklar yaptırmışlardır (McKay, 1975, s. 47). Dönemin Roma villalarında, doğa sevgisi ve tarım, paradeisos atmosferi, Helenistik saray mimarisinin lüks ve inceliği bir araya gelmiştir (McKay, 1975, s. 100). Bahsedilen villalardaki peyzaj anlayışı Helenistik dünyanın etkisi altında oluşmuştur (Ward-Perkins, 1981, s. 201).

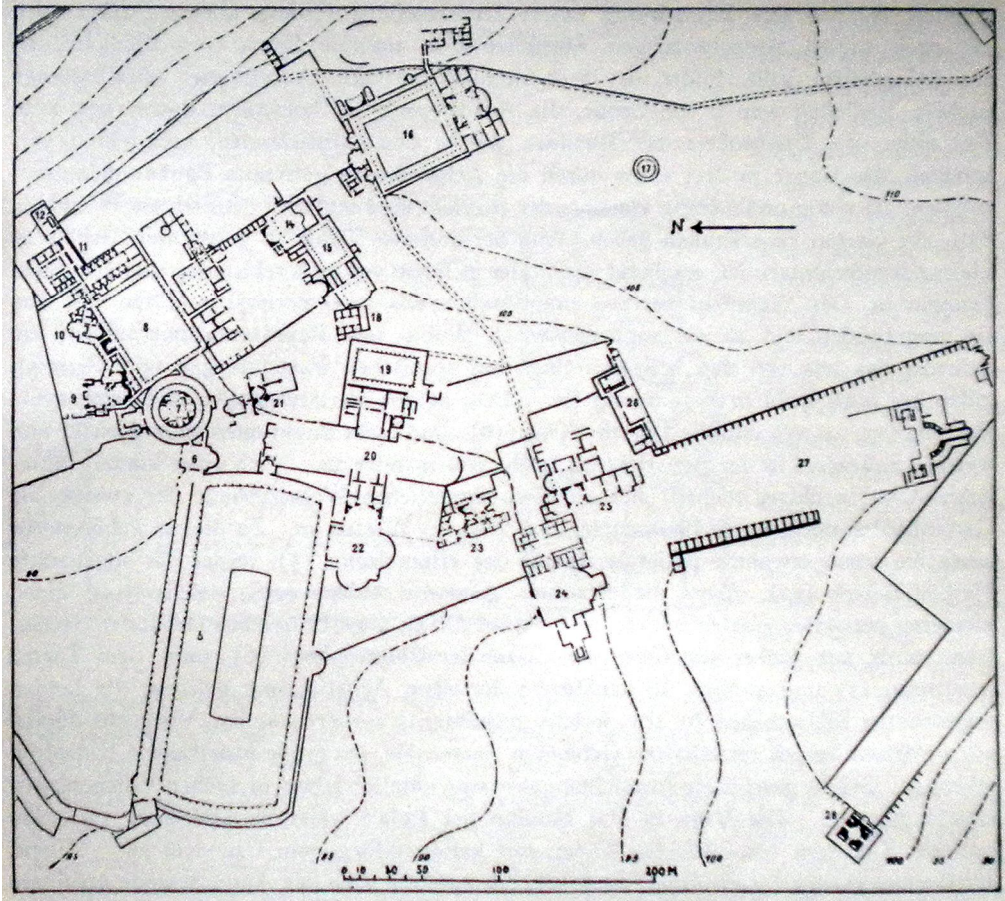

Şekil 3.31 : Üç katlı bir su kenarı villası (Swoboda, 1924)

Su kenarı villalarının, Roma imparatorları tarafından kullanıldıkları da bilinmektedir. Capri Adası'nda, İmparator Augustus (M.Ö. 27-M.S. 14) ve ardılı Tiberius (M.S. 14-37) tarafından imparatorluk döneminin bilinen ilk su kenarı villaları inşa edilmiştir. Özellikle İmparator Tiberius, hayatının son dönemini Capri Adası'nda su kenarında bulunan Villa Jovis ve Villa Damecuta'da geçirmiştir. Augustus ve Tiberius sonrası

Roma imparatorları, su kenarı villalarını kullanmaya devam etmişlerdir. Roma'da Domus Aurea'yı yaptıran İmparator Nero'nun (M.S. 54-68) ilk mimari girişimlerinden biri, doğduğu kent olan Antium'da doğduğu villanın aynısını inşa ettirmek olmuştur. Villanın deniz kenarında büyük ölçeklerde lüks bir villa olduğu bilinmektedir. Nero'nun kullandığı bir diğer su kenarı villası Subiaco'da bulunmaktadır. Villa, yüksek bir arazide, Apenin deresinin setlerle yapay bir göl haline getirilmesi sonucunda düzenlenmiş bir su kenarı villasıdır (Ward-Perkins, 1981, s. 202). İmparator Domitian (M.S. 81-96) ise kendisi için Campania bölgesinde Circeo yakınlarındaki Lago di Sabaudia'da bir su kenarı villası inşa ettirmiştir. Daha önce Pompeius'un mülkü olan Alban gölü kıyısındaki Albanum adlı villa, içerisinde bulunan sahil iskeleleri ve geniş bir park alanı ile Domitian tarafından kullanılan bir diğer su kenarı villasıdır (McKay, 1975, s. 131).

Roma imparatorları, su kenarı villası olmayan, karasal alanda su ögesinin kullanıldığı peyzaj düzenlemeli saraylar da inşa ettirmiştir. Nero'nun (M.S. 54-68) Roma'daki imparatorluk villası Domus Aurea ve Hadrian'ın (M.S. 117-138) Tivoli'de bulunan Villa Hadriana'sı bu tip sarayların başlıca örnekleridir. Nero, merkezi bugün Colosseum'un bulunduğu yer olan yaklaşık 140 dönümlük arazide, peristil ve portikus villa özellikleri taşıyan Domus Aurea isimli yeni sarayını, bugün Colosseum'un bulunduğu yerde sarayla beraber tasarlanan yapay bir göle dönük şekilde konumlandırmıştır. Sarayın çevresindeki kaskatlardan akan sular gölde toplanarak çevredeki park alanına dağıtılmaktadır (Ward-Perkins, 1981, s. 59-61). Romalı tarihçi Suetonius'a göre villa alanında yer alan yapay göl, denizi temsil etmektedir. Nero'nun mimarları villa arazisinde, içerisinde çeşitli hayvanların yaşadığı kırsal bir atmosfer yaratarak Nero için kent içerisinde bir doğa manzarası tasarlamışlardır (McKay, 1975, s. 128-129). İmparator Hadrian'ın Tivoli'de bulunan villası Villa Hadriana ise, Roma imparatorluk döneminde inşa edilmiş peyzaj düzenlemeli villaların zirve noktasını temsil etmektedir (Şekil 3.32) (McKay, 1975, s. 132). Part ve Helen yöneticilerinin paradeisos saray programı çerçevesinde tasarlanan, herhangi bir merkezi veya ana bir ekseni bulunmayan sarayda, büyük bir havuz, grotto'lar, çeşmeler, şelaleler ve balık havuzları, 66 hektarlık saray alanının çeşitli noktalarına yayılarak yerleştirilmiştir. Yeşillik içerisinde tasarlanan saray arazisinde değişik türde hayvanların yaşadığı alanlar, dev kuş kafesleri ve oyun parkları bulunmaktadır (Stierlin, 1996, s. 160-161).

Şekil 3.32 : Villa Hadriana vaziyet planı

Roma İmparatorluğu'nun Avrupa'daki eyaletlerinde de çok sayıda su kenarı villası inşa edilmiş olduğu bilinmektedir. Trier Sarayı'nda İmparator Gratian'ın eğitimlik görevini yapan Ausonius (M.S. 310-393), Ren Nehri'nin bir kolu olan ve bugünkü Fransa, Lüksemburg ve Almanya topraklarında akan Moselle Nehri üzerinde M.S. 4. yüzyıla ait birçok su kenarı villasını hayranlıkla anlatmaktadır. Ausonius, Bingium'dan (Bingen) Augusta Treverorum'a (Trier) olan bir yolculuğunda, Trier'in 40 km. güneyinde Nennig'te bulunan, koridor planlı ve 45 metreden uzun bir cephesi bulunan tipik bir nehir kenarı villasından özellikle bahsetmektedir. İki katlı olan yapının tüm cepheleri portikolarla çevrilidir. Villanın Pompeii duvar resimlerini hatırlatan özel tasarlanmış parkı ve çeşmeleri vardır (McKay, 1975, s. 172-174).

Sonuç olarak Roma dönemi villaları, Pax Romana döneminde güvenlik, refah ve nüfusun artması ile beraber, karasal alandan doğal su kütleleri kenarına taşınmıştır. Roma villa plan tiplerini üç sınıfa ayıran Swoboda'nın peristil, portikus ve köşerisalitli portikus villa planlarından, portikolu plan şeması, su kenarı villalarına en çok adapte olan şemadır. İncelenen su kenarı villalarının suya bakan cepheleri,

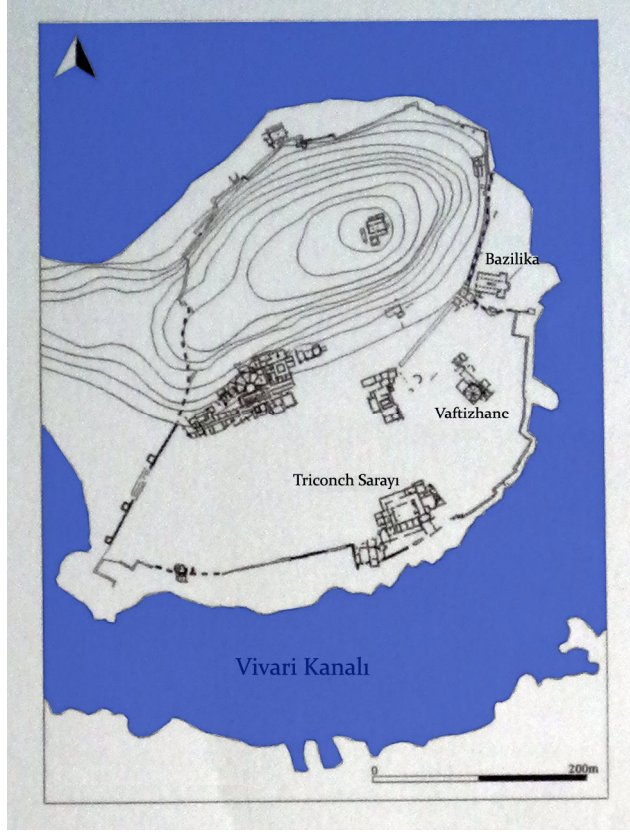
Tiberius'un Capri Adası'ndaki villaları dışında su seviyesinden itibaren portikolu bir kurguda tasarlanmıştır. Su kenarı villalarının birincil bileşeni olan portikolu kurgu, yapının su ile arasındaki geçirgenliğini arttırmış ve cephe çeşitlemelerinin çoğalmasını sağlamıştır. Helenistik mimarinin etkisi altında, villa ve saraylar doğa ile bütünleşmeye başlarken, zengin kesimler tarafından kullanılan su kenarı villaları, imparatorlar tarafından da kullanılarak imparatorluk saray tasarımı geleneğinde yeni bir sayfa açmıştır.

3.2.1.4 Triconch Sarayı

Triconch Sarayı, Roma İmparatorluğu döneminde Butrint kentinin güneyinde, Butrint Gölü ile Korfu Boğazı'nı birbirine bağlayan Vivari Kanalı'nın kıyısında inşa edilmiştir (Şekil 3.33). Arnavutluk sınırları içerisinde bir Yunan antik kenti olan Butrint (Buthrotum), kuruluşundan itibaren Adriyatik Denizi'nin başlıca limanlarından biri olmuştur. Antik Yunan kenti, su seviyesinden 42 metre yükseklikte bulunan akropolis ve Vivari Kanalı kıyısında yer alan aşağı kent olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Kentin M.Ö. 8 yüzyıla tarihlenen ilk yerleşim izleri akropoliste bulunmuştur. Arkaik dönemde Asklepius'a adanmış bir kült kenti olan Butrint'te, akropolis güney yamacında bir tiyatro yapısı ve hemen batısında Asklepius Tapınağı inşa edilmiştir (Hodges R., Saraçi G., 1997, s. 207-234). M.Ö. 4. yüzyıla gelindiğinde akropolisin çevresi kent duvarları ile örülmüştür. İmparator Augustus döneminde (M.Ö. 27-M.S. 14) bir Roma kolonisi haline gelen kent, M.S. 6. yüzyıla kadar Roma'ya bağlı bir liman şehri olarak kalmıştır (Bescoby, 2003, s. 32-33).

Kent, Roma kolonisi olduğu dönemde yeniden biçimlendirilmiştir. Arkaik dönem kent duvarları dışında hamam yapısı, su kemerleri, bazilika, vaftizhane gibi büyük ölçekli kamusal yapılar inşa edilmiştir. Triconch Sarayı, bu dönemde aşağı kentin kanala bakan kıyısında konumlandırılmıştır (Hodges R., Saraçi G., 1997, s. 207-234). Saray ve çevresinde arkeolojik olarak 3 farklı döneme ait iz bulunmuştur. Sarayın ilk evresi M.S. 2. ve 4. yüzyıl arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu evrede Vivari Kanalı sahilinde küçük ölçekli bir Roma evi olan yapı, sahil kısmında kanala dönük uzun bir galerinin etrafında gelişmiştir. Zengin bir biçimde dekore edilmiş olan galerinin doğu ucunda, sokağa açılan ana girişlerden biri olduğu düşünülmektedir. Galerinin batı ucunda apsisli bir kabul salonu yer almaktadır. Salonun güney

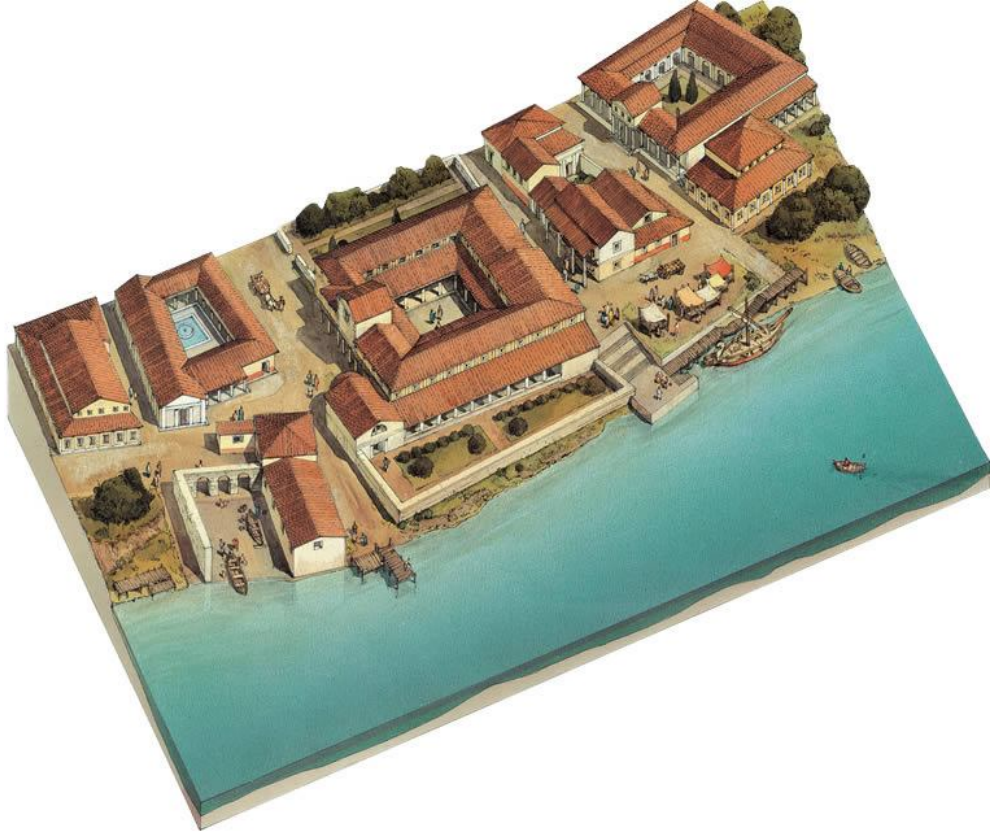
tarafında, kanala ve kanalla yapı arasındaki bahçeye açılan geniş bir kapı bulunmaktadır. Bu evrede, galerinin kuzeyinde herhangi bir peristil varlığı tespit edilememiştir (Bowden, 2007, s. 455-472).

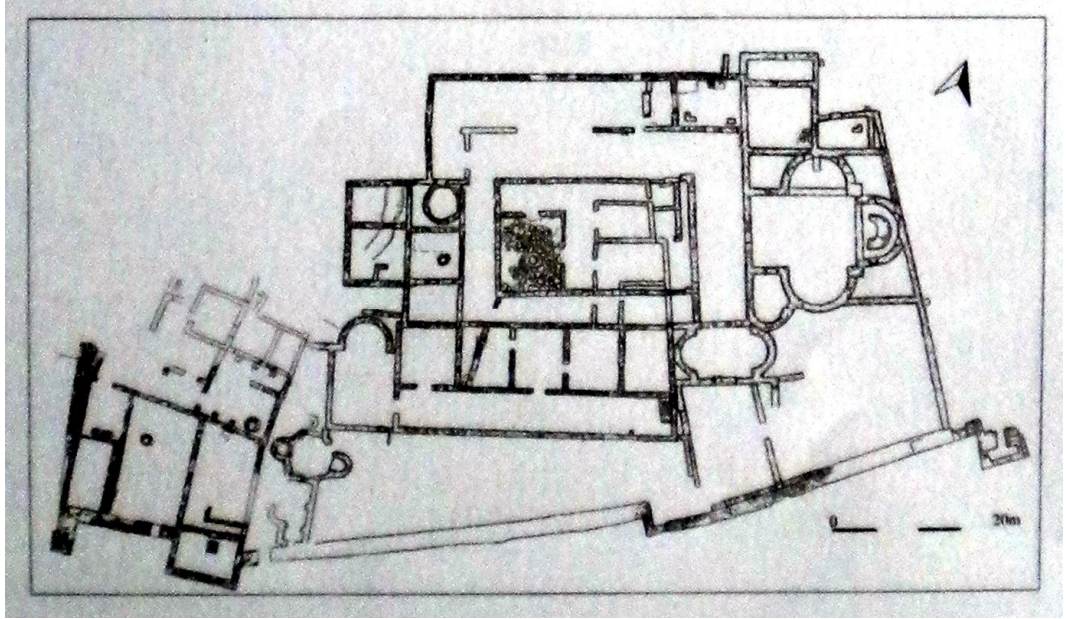
Şekil 3.33 : Triconch Sarayı vaziyet planı (Bowden, 2007, s. 457)

Yapının ikinci ve üçüncü evresi, M.S. 5. yüzyılın ilk yarısını kapsamaktadır. Yapının M.S. 400-420 arasındaki ikinci evresinde, sarayın odak noktası kuzeye kaymış ve galerinin kuzeyine kare planlı bir peristil eklenmiştir (Şekil 3.34). Peristil avlunun batısındaki girişte bulunan bir kitabede, yapının sahibinin senatoda yüksek rütbeli biri olduğu aktarılmıştır. Aynı dönemde sarayın kanala yakın batı ucuna ticari amaçlı ek sahil yapıları eklenmiştir. Yapının Triconch Sarayı haline geldiği 3. evresinde (M.S. 420-440) saray doğuya doğru genişletilmiş ve peristilli avlu yeniden inşa edilerek büyütülmüştür (Bowden, 2007, s. 455-472). Bu dönemde sarayın kent yöneticisi ya da piskopos tarafından kullanıldığı düşünülmektedir (Hodges R., Saraçi G., 1997, s. 207-234) 3. evrede avlunun doğusuna, avluya açılan üç apsisli bir triclinium eklenmiştir (Şekil 3.35). Saraya verilen Triconch ismi bu salondan gelmektedir. Bu dönemde sarayın ana eksenini kuzey-güney doğrultusuna çevrilirken peristilli avlunun kuzeyinde kente açılan bir kapı tasarlanmış ve sarayın güneyde

kanalla olan ilişkisi peristilli avlu ve kanal arasında inşa edilen, iki apsisli bir giriş holü aracılığıyla sağlanmıştır (Bowden, 2007, s. 455-472).

Şekil 3.34 : Triconch Sarayı 2. evre rekonstrüksiyonu (Bowden, 2007, s. 461)

Şekil 3.35 : Triconch Sarayı'nın 3. evresine ait planı (Bowden, 2007, s. 457)

M.S 5. yüzyılın sonu, 6. yüzyılın başına gelindiğinde kent surları Vivari Kanalı kıyısında aşağı kenti içine alacak şekilde yeniden düzenlenmiştir (Hodges R., Saraçi G., 1997, s. 207-234). Yeni kent duvarları, sahilde yer alan binalar ve kanal arasındaki ilişkiyi değişime uğratmıştır. Bu dönemde sarayın bazı bölümlerinin atölye olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Bescoby, 2003, s. 32-33). Sahilde bulunan ticari yapılar ve saray terk edilirken, saray alanı ve su arasındaki ilişki sur duvarlarında açılan dar bir kapı aracılığıyla sağlanmaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren Roma elit sınıfı için inşa edilen büyük lüks konutların, yerini kilise gibi dini yapıların inşaatına bıraktığı görülmektedir. Sarayın terk edilmeye başlamasının sebeplerinden birinin yükselen su seviyesi ve su baskınları olduğu düşünülmektedir. M.S. 6. yüzyılın ortasından M.S. 7. yüzyılın ortalarına kadar mezarlık olarak kullanılan saray alanı, M.S. 9. yüzyıla kadar tamamen işlevsiz kalmıştır (Şekil 3.36) (Bowden, 2007, s. 455-472).

Şekil 3.36 : Triconch Sarayı ortaçağ rekonstrüksiyonu (www.butrint.org)

M.S. 5. yüzyıl ve sonrasında elit sınıfa ait büyük ölçekli konutlarda ana kabul salonlarının zemin kattan 1. kata çıktığı görülmektedir. Bu konutlar, orta çağdan erken modern döneme kadar bir kural haline gelen saraylarda piano nobile kullanımının ilk örneğini teşkil etmektedir. İlk evresinde tek katlı olan Triconch

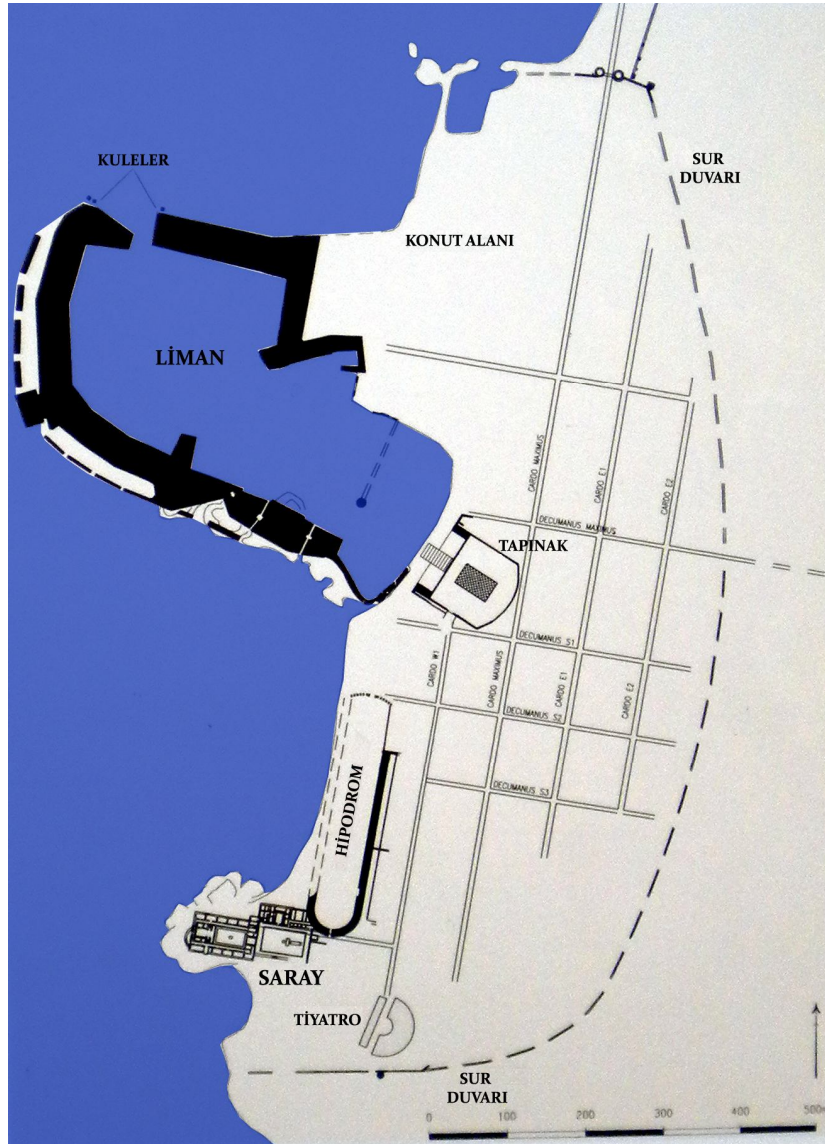
Sarayı, son evresinde iki katlı ek yapılarla genişletilerek piano nobile yeniliğini kullanan örneklerden biri olmuştur. Kabul salonlarının üst kata çıkmasının nedenleri belirsiz olmakla beraber, savunma işlevli olduğu ya da nüfus artışı sonucu kırsallaşma etkisi altında depo ve ahırların zemin kata taşındığı düşünülmektedir. Triconch Sarayı örneğinde kat artışının, artan su seviyesine karşı ortaya çıktığı düşünülmektedir (Bowden, 2007, s. 455-472).

Saray, Pax Romana dönemine denk gelen ilk evresinde, yine bu dönemde ortaya çıkan ilk sahil villalarının özelliklerini yansıtmaktadır. Su kıyısında sahil boyunca enine gelişim gösteren tek katlı konut, portikolu olduğu düşünülen kurgusuyla su seviyesinde doğrudan kanala açılmaktadır. Yapıda köşe risalitlerine rastlanmamaktadır. Pax Romana döneminin sona ermesine bağlı olarak güvenlik ihtiyaçlarının artması ve bir yandan su seviyesinin yükselmesi, bir saray haline gelen konutun tasarımında değişikliklere yol açmıştır. Saray, yeni eklenen peristilli avlusuyla kendi içine dönmeye başlarken, sahil surlarının inşası sonrasında su ile kurduğu ilişki tamamen zayıflamıştır. İlk evrede doğu batı doğrultusunda sahile paralel olarak konumlandırılan konut, terk edilmeden önceki son döneminde kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve fazladan kat inşası ile su seviyesinden yükselen bir yapı sergilemektedir.

3.2.1.5 Caesarea Sarayı

M.Ö. 37-4 seneleri arasında Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırında bulunan yarı bağımsız Yahudiye ülkesinin kralı olan Büyük Herod, yönetimi boyunca krallık toprakları içerisinde birçok yeni yapı inşa ettirmiş ve Caesarea (Caesarea Maritima), isimli liman şehrini kurmuştur (Ward-Perkins, 1981, s. 310). Caesarea kenti, günümüz İsrail topraklarında Tel Aviv'in yaklaşık 56 kilometre kuzeyinde bulunmaktadır. Kral Herod, Caesarea'yı M.Ö. 22-10 seneleri arasında kurmuş ve kente, bağımlı olduğu Roma imparatoru Caesar Augustus'un ismini koyarak onu onurlandırmak istemiştir (Holum, 1988, s. 44-47). Özellikle Yahudiye topraklarında gerçekleştirdiği büyük yapı projeleri ile tanınan Herod, Caesarea kentinin yanı sıra Masada Kalesi, Herodium ve Jericho saraylarını inşa ettirmiştir. Yönetimi boyunca gerçekleştirdiği en tanınmış yapı faaliyeti ise Kudüs'te bulunan Süleyman Tapınağı'nın çevresindeki kutsal alanın genişletilerek tapınağın yeniden inşa edilmesi olmuştur (Ward-Perkins, 1981, s. 310).

Caesarea limanı, kentte doğal liman işlevi görecek herhangi bir koy bulunmaması sebebiyle, açık denize doğru uzanan insan yapımı dalga kıranlardan meydana getirilmiştir (Şekil 3.37) (Holum, 1988, s. 44-47). Herod, kentin kuzeyinde bulunan limanın çevresinde depolar, denizciler için konutlar ve bir de Augustus Tapınağı inşa ettirmiştir. Kentin güneyinde ise Caesarea Sarayı, hipodrom ve tiyatro bulunmaktadır. Herod zamanında inşa edilen bu yapılardan tiyatro yapısı, Yahudiye topraklarında inşa edilen ilk tiyatro yapısıdır. Caesarea Sarayı, hipodrom ve tiyatro arasında, sahilde konumlandırılmıştır. (Netzer, 1999, s. 109-114). Tiyatro yapısının sarayın yakınlara inşa edilmesi ve sarayın denize uzanan bir burunda konumlandırılması, sarayın tasarımında İskenderiye Sarayı'ndan ilham alınmış olduğuna işaret etmektedir (Nielsen, 1999, s. 183-184).

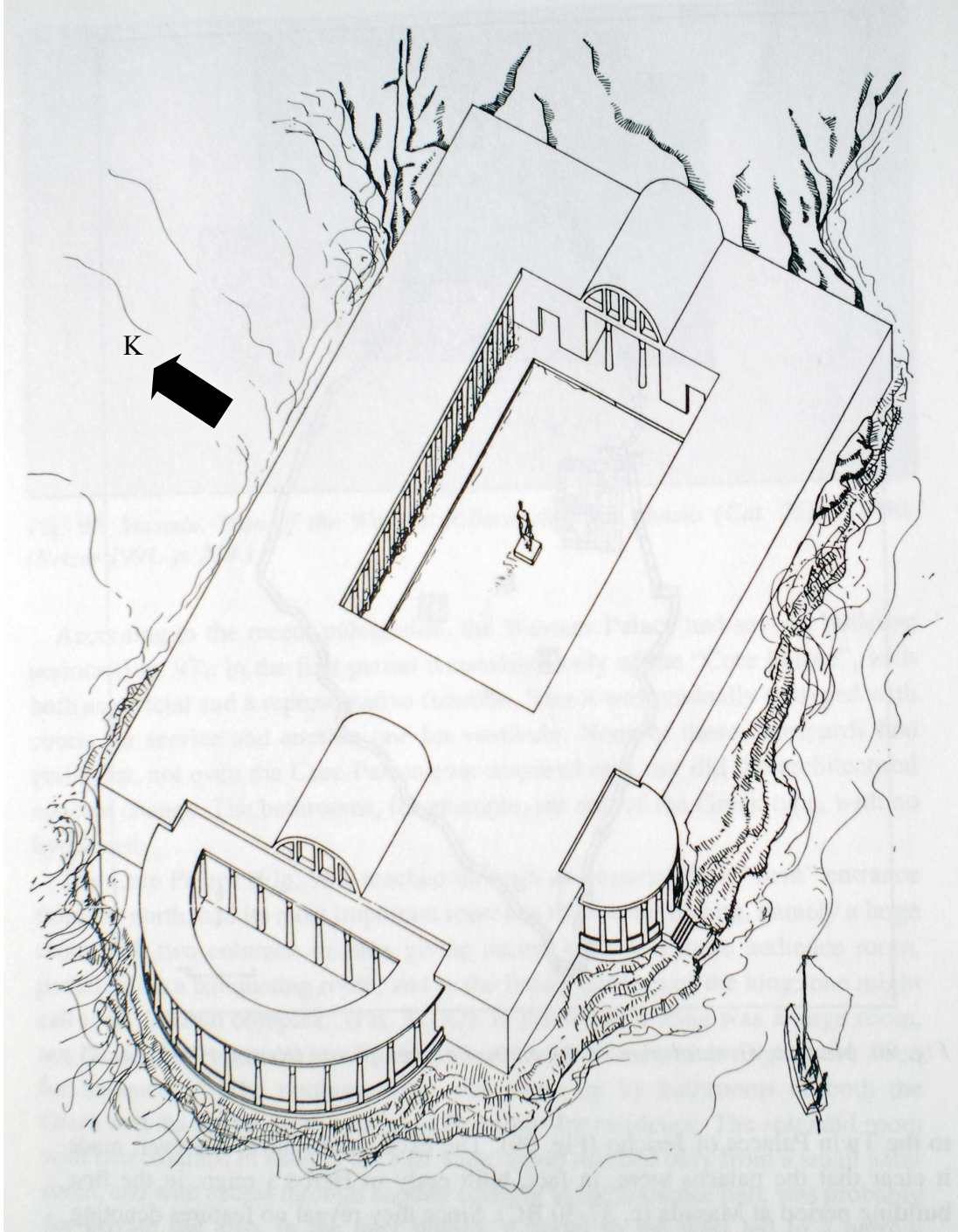

Şekil 3.37 : Caesarea kenti vaziyet planı (Netzer, 1999, s. 109-114)

Herod döneminde bir liman şehri olarak düzenlenen Caesarea'nın güney sınırında bulunan Caesarea Sarayı, M.Ö. 19-10 seneleri arasında inşa edilmiştir (Nielsen, 1999, s. 183). Sarayın, Yahudi tarihçi Josephus'un (M.S. 1. yy.) da Caesarea Sarayı olarak bahsettiği yapı olduğu düşünülmektedir (Şekil 3.38). Yapının, üzerine inşa edildiği kayalık burun, kentin sahil şeridinde denize uzanan tek burundur. Batı yönünde uzanan kayalık burun, yaklaşık olarak 100 metre uzunluğunda ve 55 metre genişliğindedir. Sarayın girişi, sarayın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Doğu kısmında yer alan ve girişi de içeren 10 metre genişliğindeki şerit dışında, sarayın tüm duvarları dalgalarla temas halindedir. Sarayın ortasında, aralarında çiçeklikler bulunan sütunlarla çevrili 35 metreye 18 metre genişliğinde bir havuz yer almaktadır. Havuz, kayalara oyularak inşa edilmiştir. Bugün derinliği 1,2 metre olarak ölçülen havuzun derinliğinin daha derin olduğu düşünülmektedir. 2 katlı olduğu düşünülen sarayın girişinde yer alan merdivenlerle üst kata çıkılabildiği gibi, girişten doğrudan sütunlarla çevrili havuza da geçilebilmektedir. Havuzun etrafındaki set kapaklarıyla kontrol edilen açık bir su kanalı sistemi, havuzu kuzey ve güneyden denizle bağlamaktadır (Netzer, 1999, s. 109-114). Bu, havuzun deniz suyuna bağlı bir yüzme havuzu olduğunu göstermektedir. Havuzun aynı zamanda Campania villalarında karşılaşıldığı gibi bir balık havuzu olarak tasarlanmış olabileceği de akla gelmektedir (Nielsen, s. 183-184). Sarayın sadece kara tarafına yakın doğu kanadı net olarak okunabilmektedir. 5 odası bulunan kanadın ortasında yer alan büyük oda bir tricliniumdur ve ziyafetler için kullanılmaktadır. Kazılarda çıkan Roma yöneticilerine ait yazıt ise, sarayın M.S. 4. yüzyıla kadar yöneticiler tarafından konut olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır (Netzer, 1999, s. 109-114).

Saray alanında gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar doğrultusunda, yapının denize uzanan batı cephesinde ve güney cephesinde yarım daire formunda iki portikonun yer aldığı düşünülmektedir. Portikolar, peristilli avlusuyla kısmen içe dönük olan sarayın, denizle olan bağlantısını kurmaktadır. Ehud Netzer'in rekonstrüksiyonuna göre güney portikosu, sarayın deniz tarafı giriş-çıkışları için kullanılmaktadır. Sarayın ortasında yer alan havuzun kanallar aracılığıyla denize bağlanması, yapının denizle olan ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Saray portikolu cepheleriyle, bir villa maritima kurgusunda tasarlanmıştır. Yapının ortasında bir yüzme havuzu bulunması ve deniz hizasında portikolu bir girişi olması, yapıda savunmadan çok paradeisos atmosferine ağırlık verildiğini düşündürmektedir. Hipodrom ve tiyatronun denize

yakın konumlandırılması, bölgedeki yapılaşmanın denizden gelecek tehlikelere karşı özel bir önlem alınmadan tasarlandığını desteklemektedir.

Şekil 3.38 : Caesarea Sarayı rekonstrüksiyonu (E. Netzer çizimi) (Nielsen, 1999, s. 185)

3.2.1.6 Sperlonga Grottosu

İmparator Augustus'un üvey oğlu olan İmparator Tiberius (M.S. 14-37), Augustus tarafından çok sevdiği karısı Vipsania'dan ayrılmaya zorlanmış ve Augustus'un kızı

Julia ile evlendirilmiştir. Roma’da inşa ettirdiği sarayı Domus Tiberiana ile Augustus’un mütevazi konut mimarisinden keskin bir şekilde ayrılan Tiberius, Vipsania’dan doğan oğlu Drusus’un ölümünden sonra (M.S. 22), Roma’yı terk ederek Campania sahilindeki imparatorluk villası Sperlonga’ya taşınmıştır (Sear, 1982, s. 87-88). İmparator Tiberius’un Capri Adası’nda bulunan sarayı Villa Jovis, Domus Tiberiana gibi Tiberius’un ihtişam ve lükse olan düşkünlüğünü gösterirken, bu düşkünlüğe verilebilecek bir diğer örnek de Sperlonga’da bulunan grottosudur (Stierlin, 1996, s. 69-71).

Sperlonga Grottosu, mimarlığın doğayla, denizin karayla, eğlencenin dini ritüellerle kaynaştığı bir yapı olarak görülmektedir (Stierlin, 1996, s. 69-71). Romantik mekanlara olan düşkünlüğüyle tanınan Tiberius’un Tiberius Villası olarak da bilinen grottosu, hemen bitişiğinde bulunan imparatorluk villasına ait bir nymphaeum ve ziyafet salonu olarak kullanılmıştır (McKay, 1975, 127-128). Doğal bir mağara olan Sperlonga Grottosu, villanın odak noktasını oluşturmaktadır (Sear, 1982, s. 87-88). Grottonun içerisinde bulunan dört mermer heykel grubu Odysseia’dan bazı bölümleri ve mitolojik kahramanlık öykülerini yansıtmaktadır. Her birinde Odysseus’un baş karakter olduğu heykel grupları, Scylla’nın Odysseus’a saldırışı, dev Polyphemus’un kör edilişi, Truva Palladiumu’nun çalınması ve Odysseus’un Akhilleus’un bedenini taşıması temalarını canlandırmaktadır (Carey, 2002, s. 44; Stewart, 1977, s. 76). Yapılış tarihleri kesin olmamakla beraber bahsedilen mermer heykellerin, Vatikan’daki Laokoon heykeli ile aynı atölye tarafından yapıldıkları düşünülmektedir (Stewart, 1977, s. 76).

Sperlonga Grottosu’nun merkezinde dairesel formlu bir havuz yer almaktadır (Şekil 3.39). Çapı 22 metre olan dairesel alanı elde etmek için grottonun doğal formuyla oynanmış ve havuzun çevresindeki duvarlar biçimlendirilmiştir. Merkezi dairesel havuz, mağaranın kayalık yüzeyi tarafından örtülü olarak doğal halinde bırakılmıştır. Tiberius’un bir tören sırasında, bahsedilen tavandan düşen bir kaya parçasının altında kalmaktan Sejanus isimli yüksek rütbeli bir memur tarafından kurtarıldığı bilinmektedir (Stierlin, 1996, s. 69-71). Dairesel havuzun ortasında bir heykel altlığı yer almaktadır (Sear, 1982, s. 87-88). Altlık üzerinde Scylla’nın Odysseus’a saldırışını konu alan heykel grubu, Odysseus’u yolculuk ettiği geminin baş kısmında dururken, Scylla’yı ise Odysseus’un 6 arkadaşını yakalamışken tasvir etmektedir (Stierlin, 1996, s. 69-71).

Şekil 3.39 : Sperlonga Grottosu planı (McKay, 1975, s. 127)

Mağaranın iç kısımlarında iki derin oyuk bulunmaktadır. Soldaki oyuk, tiyatro ve müzik performansları için sahne görevi görmekte ve sağdaki daha büyük olan oyukta ise Odysseus ve arkadaşlarının yere devrilmiş dev Polyphemus'u kör edişini tasvir eden heykeller sergilenmektedir (Sear, 1982, s. 87-88; Stierlin, 1996, s. 69-71). İmparator ve heyetinin katıldığı tiyatro ve müzik performanslarında yapay sis, müzik ve sesler üreten mekanik düzenlerin kullanıldığı düşünülmektedir. Bu performanslar, Odysseus'un cesareti, önderliği ve doğa olaylarına karşı verdiği mücadeleyi anlatan destansı hikayeler üzerinden imparatoru yüceltmek amacıyla sahnelenmiş oyunlardır (Stierlin, 1996, s. 69-71).

Dairesel merkezi havuz, deniz içerisinde inşa edilmiş olan kendi çapıyla aynı genişlikte ve 30 metre uzunluğundaki dikdörtgen formlu bir başka havuza bağlanmaktadır. Grottonun girişinde yer alan bu bağlantı noktasında, ziyaretçiler için

kayadan oturma birimleri oyulmuştur. Dikdörtgen havuz, iki bölümden oluşan 16 metreye 8 metre genişliğinde bir başka strüktürü çevrelemektedir. (Stierlin, 1996, s. 69-71). Bu strüktür, yemek bölümü ve balık havuzundan oluşmaktadır (Sear, 1982, s. 87-88). Strüktürün mağaraya yakın olan yemek bölümü, içerisinde minik bir göl olan kare formunda portikolu bir adacıktır. İmparator ve konukları, bu bölümde imparatorluk gücünü yansıtan heykel gruplarına dönük olarak yemeklerini yemektedir (Carey, 2002, s. 50) Strüktürün deniz tarafına doğru olan kısmında ise 4 adet eşit büyüklükte su tankı yer almaktadır. Balık akvaryumu görevi gören su tanklarının, kehanet (ichthyomancy) amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Denizle ilişki kuran bu ek yapılar, saray ritüelleri için alışılmadık bir atmosfer yaratmıştır (Stierlin, 1996, s. 69-71).

Grotto ve nymphaeumlar, geç cumhuriyet ve imparatorluk döneminde sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Capri Adası'nda Damecuta Villası yakınında bulunan Mavi Grotto, deniz seviyesinde bir diğer imparatorluk villasına bağlı bir grotto-nymphaeumdur. Yapılan alan araştırmalarında Mavi Grotto'nun duvarlarında Sperlonga'da olduğu gibi bir dizi heykele ait izler bulunmuştur. Eğimli beton bir iskele ve mağara duvarında açılmış olan yol izleri, imparatorluk ziyaretçilerinin grottoyu kullandıklarını gösteren diğer kanıtlardır. Mavi Grotto gibi grottolar, şehirdeki zengin şahısların villalarında ve kamusal parklarda karşılaşılan nymphaeumların görkemli ve doğal çeşitlemeleridir (McKay, 1975, s. 126-127).

Sperlonga Grottosu, Tiberius'un Sperlonga'da bulunan villasının, deniz kenarında doğal bir mağara içerisinde konumlandırılmış, denizle doğrudan ilişki içerisinde bulunan bir uzantısıdır. Grottonun suyla doğrudan ilişki kuran parçaları, mağarayla deniz arasındaki görsel ilişkiyi kesmeden denizle yapıyı birbirine kaynaştıracak bir biçimde tasarlanmıştır. Deniz seviyesinde yer alan imparatorluk yapısı, mağaradan denize açılan ve denize uzanan kurgusuyla imparatorun eğlence, dinlenme ve dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edilmiştir. Yapıda savunma işlevinin en alt seviyede olduğu görülmektedir. Dikdörtgen havuzun içerisinde yer alan portikolu yemek bölümü, önünde yer alan balık havuzuyla beraber grottonun deniz manzarasından en yüksek düzeyde faydalanılan bölümüdür. Yapı, suya doğru uzanırken bir yandan da suyu içerisine alarak diğer su kenarı sarayı örneklerinden farklılaşmaktadır.

3.2.2 Tasarımda güvenlik unsurunun ön planda oluşu: Su kotundan yüksekte suya açılan saraylar

Su kotundan yüksekte suya açılan sarayların ortak tasarım özelliği, izolasyonun ve sudan gelecek tehlikelere karşı güvenliğin ön planda tutulmasıdır. Sudan gelebilecek olası tehlikeler, askeri saldırılar ve zarar verici boyutlarda dalga, güneş ışığı gibi doğal faktörlerden meydana gelmektedir. Bu örneklerde, yapının suya açılan bölümünün sağır duvar ya da kayalık gibi az geçirgen ya da geçirgen olmayan dayanıklı bir yüzey üzerinde, su seviyesinden belli bir yükseklikte konumlandırıldığı görülmektedir. Bu yapılar, çoğunlukla savaş dönemlerinde ya da sınır uçlarında inşa edilmiştir. Savunma ve izolasyon karakterli su kenarı saraylarından Antiochia Sarayı, Thalamegos, Split Sarayı ve Bukoleon Sarayı sağır duvarlar üzerinde, Halikarnassos Sarayı, Villa Jovis, Villa Damecuta, Dura Europos Sarayı ve Jericho Kış Sarayı ise kayalık, vadi gibi doğal bir yükselti üzerinde konumlandırılmıştır. Bahsedilen saraylar arasında Villa Jovis, Villa Damecuta ve Thalamegos, askeri saldırı tehlikesi dışında inşa edilen az sayıda örneği oluşturmaktadır. Pax Romana döneminde İmparator Tiberius tarafından yaptırılmış olan Villa Jovis ve Villa Damecuta örneklerinde karşılaşılan izolasyon isteği, imparatorun kişisel ruh sağlığına bağlı yalnız kalma arzusu ile ilişkilendirilmektedir (Rodgers, 2006, s. 341). IV. Ptolemaios tarafından yaptırılan yüzen saray Thalamegos örneğinde ise su seviyesinden belli bir yükseklikte yer alan sarayın alt katı Mısır'ın yakıcı güneşinden korunmak amacıyla penceresiz olarak tasarlanmıştır (Casson, 2002, s. 147-150).

3.2.2.1 Split Sarayı

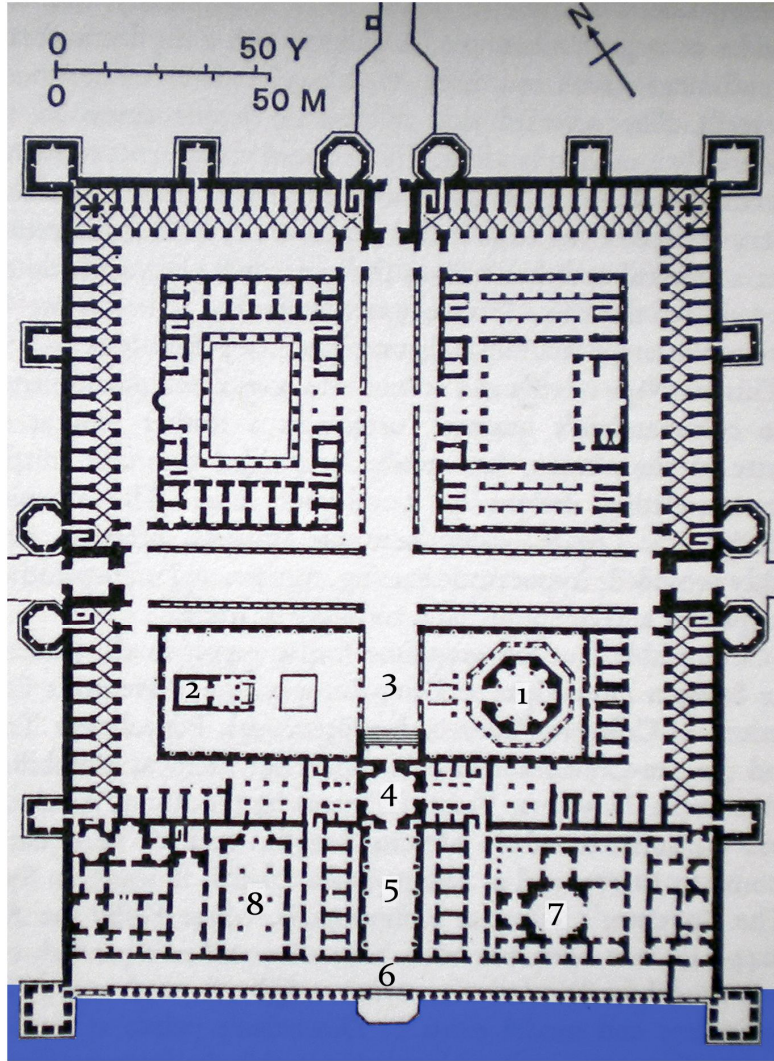
İmparator Diocletian (M.S. 284-305), diğer Roma imparatorlarından farklı olarak ölmeden önce kendi isteği ile görevini bırakmıştır. Bugün Hırvatistan'ın Split kentinde Dalmaçya kıyısında bulunan Split Sarayı, M.S. 4. yüzyıl başında Diocletian tarafından emekli olduktan sonra inzivaya çekileceği saray olarak inşa ettirilmiştir. Sarayın askeri planı, yapının güvensiz bir dönem içerisinde inşa edildiğine işaret etmektedir (Rodgers, 2006, s. 350). Vizigotların saldırıları sonucu Roma'yı terketmek zorunda kalan Roma imparatorları, sürekli ya da geçici olarak kaldıkları tüm başkentlerde saraylar inşa ettirmişlerdir (Grant, 2000, s. 7-13, 118). Diocletian, ordu yönetimi, veraset ve ekonomik konularda çıkan zorlukları çözmek amacıyla imparatorluğun doğu ve batısında iki Augustus ve iki Caesar'dan oluşan 4 yöneticili

tetrarşik yönetim sistemini başlatmıştır. Diocletian'ın bu reformu sonucunda Trier (Augusta Treverorum), Milan (Mediolanum), Ravenna ve Sirmium imparatorluğun batısındaki yeni başkentler olarak seçilirken, imparatorluğun doğu başkenti ise ilk önce Nicomedia (İzmit), daha sonra Byzantium (İstanbul) olmuştur. İki Augustus, Diocletian ve Maximian, 305'te tahttan inmiş ve Diocletian öldüğü sene olan 315 senesine kadar Split Sarayı'nda yaşamıştır (McKay, 1975, s. 205-206).

Dikdörtgen formu sarayın deniz kıyısındaki güney cephesi ve kara tarafındaki kuzey cephesi yaklaşık 180 metre, doğu ve batı cepheleri ise yaklaşık 216 metre uzunluğundadır (Şekil 3.40). Sarayın çevre duvarları, duvarlardan dışarı taşan ve saraya kale karakteri kazandıran kare ve sekizgen formu kuleler tarafından korunmaktadır. Sarayın ana kapıları, deniz cephesi dışındaki 3 kara cephesinin tam ortasında yer almakta ve sarayın merkezinde kesişen iki kolonadlı yola açılmaktadır. Doğu-batı ekseninde uzanan kolonadlı yol, sarayı kuzey ve güney olmak üzere iki ana bölüme ayırmaktadır. Bugün güneye göre daha az korunmuş olan kuzey bölümünün asker ve hizmetlilerin konakladığı bölümler olduğu düşünülmektedir. Bu bölümde yer alan kapının ismi Porta Aurea'dır. Sarayın güney bölümünde ise, deniz manzarasından tam olarak faydalanabilmek amacıyla imparatorun özel birimleri konumlandırılmıştır. Sarayın iki köşe kulesi arasında kalan güney deniz cephesi, deniz seviyesinden belli bir yükseklikte ritmik bir arkadlı galeri ve cephenin batı, doğu uçları ve tam ortasında yer alan 3 adet locadan oluşmaktadır. Aynı cephenin tam ortasında deniz seviyesinde ise diğer cephelerdeki ana kapılara göre daha küçük olan bir giriş kapısı ve bir iskele yer almaktadır (McKay, 1975, 206-207). İki taraftan risalit kulelerle sonlanan portikolu deniz cephesi, köşe risalitli portikusvilla tipinde inşa edilmiştir (Swoboda, 1924, s. 148-160).

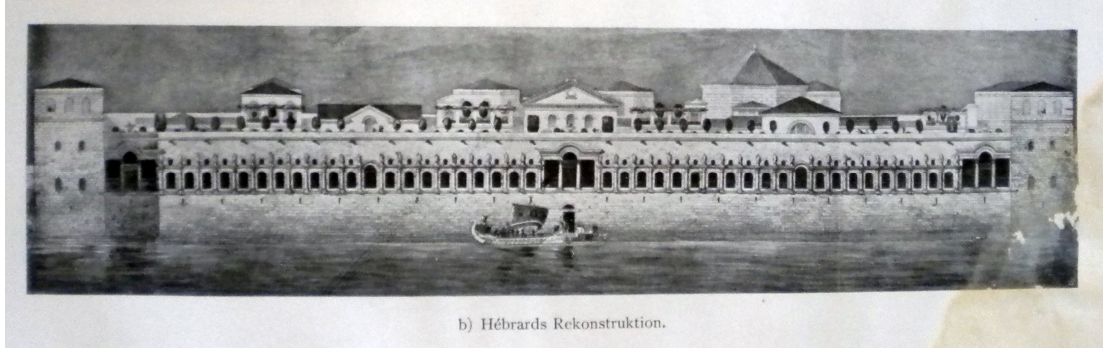
Sarayın birbirini kesen iki ana kolonadlı yolundan güney bölümde bulunan kısa kol "peristil" olarak adlandırılmakta ve imparatorun konut birimlerine doğru uzanmaktadır. Peristilin doğu tarafında, girişinde antik Mısır sfenksleri yer alan İmparator Diocletian'ın mozolesi, batı tarafında ise bir Jüpiter Tapınağı ve iki adet rotunda yer almaktadır. Sarayın güney bölümünde, peristilden başlayarak aynı orta eksende güneye doğru uzanan mekanlar dizisi bu bölümün halka açık kısmını oluşturmaktadır. Peristilden sonra gelen ve güney bölümünün merkezinde yer alan kubbeli dairesel giriş salonu, güney yönünde bir başka dikdörtgen salona açılmakta ve dikdörtgen salonun güney ucunda bulunan kapı, sarayın deniz cephesinde yer alan

koridor formundaki galeriye geçiş sağlamaktadır (Şekil 3.41). Galeriyi, aynı zamanda dikdörtgen salonun iki tarafında düzenlenmiş iki büyük salona daha bağlantı sağlamaktadır (Ward-Perkins, 1981, s. 454). Dikdörtgen kabul salonunun doğusunda bulunan ziyafet salonu kubbeli, batı tarafındaki salon ise bazilikal olarak tasarlanmıştır. Salonların daha da ileri taraflarında, güney cephesinin doğu ve batı uçlarında imparatorun özel daireleri ve hamamları yer almaktadır (McKay, 1975, s. 206-207).

1- İmparator Diocletian Mozolesi	5- Kabul Salonu
2- Jüpiter Tapınağı	6- Galeriyi
3- "Peristil"	7- Kubbeli ziyafet salonu
4- Kubbeli dairesel giriş salonu	8- Bazilikal salon

Şekil 3.40 : Split Sarayı planı (McKay, 1975, s. 207)

Şekil 3.41 : Split Sarayı deniz cephesi rekonstrüksiyonu (Hebrard) (Swoboda, 1924)

Split Sarayı, saray özelliğinin yanı sıra kendi kendine yeten bağımsız bir kırsal konut olarak tasarlanmıştır (Ward-Perkins, 1981, s.454). Saray, portikus villa ve askeri kamp (castrum, praetorium) özelliklerini bir arada taşımaktadır (Şekil 3.42). Kireçtaşı duvar işçiliği, beton kubbeler ve mermer kolonlarda karşılaşılan malzeme seçimi de, sarayın büyüklüğünü ve savunma ağırlıklı yapısını vurgulayan öğelerdir (McKay, 1975, s. 206-207). Üçüncü yüzyılda yaşanan yağmacı kabilelerin yarattığı dış tehdit krizine tepki olarak yüzyıllardır güvenlik içerisinde yaşayan imparatorluk sınırları içerisinde, M.S. 271-275 senelerinde inşa edilen Roma'daki Aurelian Surları örneğinde olduğu gibi askeri gereklilikler mimariyi etkilemeye başlamıştır. Bu dönemde birçok zengin villa yağma tehlikesi yüzünden terk edilmiştir. Kuzey Afrika'daki zengin villalar, savunma amacıyla kuleli olarak inşa edilmişlerdir. Üçüncü yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan askeri planlı villalar, Split Sarayı'nın eşi olmayan bir örnek olmadığını ortaya koymaktadır (Ward-Perkins, 1981, s. 458).

Şekil 3.42 : Split Sarayı rekonstrüksiyonu

Split Sarayı'nın kendinden önce gelen önemli örneklerinden biri de Diocletian'ın Antiochia'daki sarayıdır. Orontes Nehri kıyısında bulunan saray yapısına ait izler, bugün nehrin kum tabakası altında kalmıştır. 4. yüzyıl yazarı Libanius tarafından betimlenen Antiochia Sarayı'nın, üzerinde bulunduğu adanın dörtte birini kapladığı anlatılmaktadır. Ada, kesintisiz bir kale duvarı tarafından çevrelenmektedir. Libanius, ayrıca sarayın nehre bakan kısmında kolonadlı bir yapı olduğunu eklemektedir. Antiochia Sarayı'nın Split Sarayı ile olan bu benzerliği, Diocletian ve mimarlarının Split Sarayı'nın yapımında Antiochia örneğini göz önünde bulundurduklarını göstermektedir (Ward-Perkins, 1981, s. 458).

Split Sarayı'nın tasarımında Suriye ve batı mimarisinin bir karışımı görülmektedir. Köşe risalitli portikus villa tasarımlarını hatırlatan kuleler ve apsidal kabul salonu batı mimarisinin elemanlarıken, ana kapı ve kolonlar üzerinde yer alan Baalbek Tapınağı'nı hatırlatan detaylar Suriye mimarisinin elemanlarıdır (McKay, 1975, s. 208-209). Sarayın birçok bölümünde Suriye tipi kavisli lento kullanılması ve Porta Aurea'nın ele alınış biçimi tamamen Suriye kaynaklıdır. Diğer taraftan Diocletian Mozolesi'nin tasarımı, içi dairesel dışı sekizgen yapısı, dairesel iç yüzeyinde yer alan dikdörtgen ve apsis formu nişler, dışarı çıkıntı yapan üçgen çatılı kapı sundurması ile tipik bir Roma imparatorluk mozolesinin özelliklerini yansıtmaktadır. Doğudan çok İtalya'da örnekleriyle karşılaşılan diğer bölümler ise sarayın güney bölümünde yer alan dairesel giriş holü, deniz cephesi galerisinde yer alan kemerler ve kemerleri çevreleyen yarım sütun çerçevelerdir (Ward-Perkins, 1981, s. 458).

İmparatora ait özel birimlerin deniz manzarasından faydalanması amacıyla sarayın güney bölümünde güney cephesinde toplanması, deniz ögesinin sarayın tasarımı üzerindeki ana etkilerden biridir. Özel imparatorluk birimlerinin denizle ilişki kurması için, birimlerin önünde deniz cephesinden de okunabilen ve cephe boyunca uzanan bir koridor galeri tasarlanmıştır. Koridor galerinin denize açılması, portikolu su kenarı villalarında olduğu gibi cephe boyunca uzanan bir arkad dizisi sayesinde sağlanmıştır. Galerinin imparator ve imparatorlukla ilişkili üst düzey yetkililer tarafından kullanıldığını deniz tarafından yaklaşan ziyaretçilere yansıtmak amacıyla, cephenin tam ortasında ve arkasına imparatorun konut birimlerinin denk geldiği kulelere bitişik iki kenarında, özelleşmiş toplam üç adet loca simetrik bir biçimde yerleştirilmiştir. İki düz atkı arasında yuvarlak kemer bulunan üç açıklıklı localardan özellikle ortada yer alan loca, deniz cephesi girişinin üzerindeki özel konumu ile

imparatorun belirlediği loca olarak düşünülmüş olmalıdır. Cephenin iki taraftan az açıklıklı masif kulelerle sonlandırılması ve galerinin deniz seviyesine kadar olan alt bölümünün giriş kapısı dışında sağır olarak inşa edilmiş olması, denizden gelecek tehlikelere karşı hem korunmak istendiğini, hem de denizin görsel avantajlarından faydalanılmak istendiğini göstermektedir. Deniz ögesinin, sarayın plan şeması üzerindeki etkisi ise, birbirini dik olarak kesen iki ana eksenin kuzey girişini deniz girişine bağlayan eksenin diğer eksene göre özelleşmesi ve üzerine denizle bağlantılı özel imparatorluk birimlerinin yerleştirilmesidir. Bu eksenin sarayın tam ortasında yer almasının deniz cephesinin simetrik kurgusuyla ilişkili olması, tasarımda göze çarpan diğer bir su ögesi etkisi olarak görülmektedir.

3.2.2.2 Konstantinopolis su kenarı sarayları

Geç Roma ve Bizans devri boyunca Boğaziçi'nin her iki yakasında, çoğunun kalıntıları günümüze ulaşamayan birçok saray yapısının inşa edildiği bilinmektedir (Köroğlu, 2006, s. 12-13). 4. yüzyıldan itibaren inşa edilmeye başlayan bu saraylar Konstantin'den Komnenoslara dek süren bir zaman aralığında, hem Avrupa hem Asya kıyısında, özellikle Marmara Denizi ve Boğaz sahil şeridinde imparatorların şehrin telaşından kaçmak amacıyla kullandığı yapılardır (Littlewood, 1997, s. 22). İnşasına M.S. 4. yüzyılda başlandığı düşünülen ve Konstantinopolis Büyük Sarayı'nın bir parçası haline gelmesi dolayısıyla kentin diğer su kenarı saraylarından farklılaşan Bukoleon Sarayı'ndan önce, geç antik dönemde Konstantinopolis'te inşa edildiği anlaşılan diğer başlıca su kenarı sarayları kronolojik olarak ele alınmıştır. Bahsedilen sarayların tümü deniz kenarında yer almış ve çoğunlukla yazlık amacıyla kullanılmış örneklerdir.

Konstantinopolis imparatorluk sarayları, deniz manzarasına hakim ve deniz ulaşımı için liman kurmaya elverişli yerlere kurulmaya dikkat edilmiştir (Köroğlu, 2006, s. 2). M.Ö. 2. yüzyılda Yunan tarihçi Polibios, Byzantium'un güvenlik ve refah bakımından en elverişli deniz kıyısına sahip olduğundan bahsetmektedir (Müller-Wiener, 1998, s. 1). Prokopius da Yapılar adlı eserinde, Konstantinopolis'in limanlarının huzurlu sığlığının gemicileri davet ettiğini söylemektedir (Prokopius, 1994, s. 32). İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethi sonrasında, Bizans imparatorluk su kenarı sarayı geleneği Osmanlılar tarafından da devam ettirilmiştir (Necipoğlu, 1997, s. 33-34).

4. yüzyıldan itibaren, Bizans senatörleri villalarını Boğaziçi kıyılarında yaptırmaya başlamışlardır (Köroğlu, 2006, s. 12). Konstantin'in 324 senesinde hipodrom ve Marmara Denizi arasındaki eğimli arazide inşa ettirdiği imparatorluk sarayından yaklaşık bir yüzyıl sonra, kentin istatistiksel bir anlatısını içeren “Notitia urbis Constantinopolitanae” adlı latince belge, şehirde 5 imparatorluk sarayı ve 9 prenslik sarayı olduğunu göstermektedir (Mango, 2008, s. 84-85). İstanbul'un Bizans devri topografyası hakkında yazan R. Janin, Boğaziçi sahil şeridinde henüz arkeolojik kazıları yapılmamış olan imparatorlara ait Rumeli yakasında üç yazlık su kenarı sarayı, Anadolu yakasında ise Brokhtoi, Meludion ve Sophianae isimli üç su kenarı sarayı daha bulunduğunu söylemektedir (Eyice, 2007, s. 110-113).

5. yüzyılda artan savunma kaygıları, kentin II. Theodosius surları ile çevrilmesine ve Selymbria'dan (Silivri) Karadeniz'e dek uzanan kara surlarının inşa edilmesine yol açmıştır (Mango, 2008, s. 86). Bu dönemde İmparator Arcadius tarafından (M.S. 370-408) yaptırılan Rufinianai Sarayı, Caddebostan'da adalara bakan limanıyla Arcadius ve ailesinin sıklıkla uğradığı bir su kenarı sarayıdır. Yine aynı dönemde II. Theodosius (M.S. 408-450), daha önce Konstantin'in yazlık bir saray inşa ettirmiş olduğu Hebdomon'da (Bakırköy), Iukundianae isimli denize yakın ve limanı olan bir saray inşa ettirmiştir. Bu saray 6. yüzyılda İmparator Iustinianus (M.S. 527-565) tarafından da kullanılmıştır (Köroğlu, 2006, s. 9, 13).

6. yüzyıla gelindiğinde, Prokopius'un Bizans'ın Gizli Tarihi adlı eserine göre Iustinianus'un eski imparatorların yaşadığı saray dışında, özellikle sayfiye yerlerinde deniz kıyısı konutlarına büyük miktarda paralar harcadığı anlaşılmaktadır (Prokopius, 2005, s. 147). Bunlardan biri olan Herion Sarayı (Fenerbahçe), İmparatoriçe Theodora'nın yılın büyük bir bölümünü geçirdiği denize bakan bir yazlıktır (Prokopius, 2005, s. 103). Önünde limanı bulunan sarayda daha sonra İmparator Heraklios zaman zaman kalmış, ikonoklazma yanlısı kararların alındığı 754 yılı konsili bu sarayda gerçekleşmiştir. Palatine Antolojisi'nde karşımıza çıkan ve Herion Sarayı'ndan bahseden bir şiir, sarayın birçok antik Roma villası gibi denizin içinde inşa edildiğini düşündürmektedir (Littlewood, 1997, s. 24). Bugün Kuleli Askeri Lisesi'nin olduğu yerde bulunan bir başka Bizans su kenarı sarayı, İmparatoriçe Theodora tarafından Konstantinopolis hayat kadınları için Metanoia Manastırı'na çevrilmiştir. Çengelköy koyunda Bizans dönemi ismiyle Sophianai Limanı olduğu düşünülen limanın adının II. Iustinos (M.S. 565-578) tarafından karısı

Sophia için bu koyda denizle ilişkili olarak yaptırılmış olan saraydan dolayı konulduğu bilinmektedir. II. Iustinos'un Prinkipos Adası (Büyük Ada) limanında bir diğer su kenarı sarayı daha bulunmaktadır (Köroğlu, 2006, s. 13).

Konstantinopolis'in Avarlar ve Araplar tarafından kuşatıldığı 7. yüzyıldan, 10. yüzyıla kadar süren Orta dönem Bizans İmparatorluğu'nda Bizans kentleri, dış saldırılar sonucu kastralar (kaleler) haline gelmiş, askeri ve ekonomik açıdan gerilemiştir (Mango, 2008, s. 82-83, 87). Boğaziçi'nin Rumeli yakasında, Üsküdar'ın karşısında ve İstanbul'u gören, bugün Beşiktaş olarak bilinen, Bizans devrinde ise Hagios Mamas olarak adlandırılan yerde bir saray ve bir de liman olduğu bilinmektedir. Bu saray I. Leon, V. Konstantin, İmparatoriçe Eirene ve torunu VII. Konstantin, ayrıca Teophilos tarafından değişik dönemlerde kullanılmıştır (Eyice, 2007, s. 36-37). Hagios Mamas'ın limanı ise İmparator I. Leon (M.S. 457-474) tarafından kurulmuş ve bir süre imparator iskelesi olarak kullanılmıştır (Müller-Wiener, 1998, s. 12). Marmara Denizi kıyısında Adaların tam karşısında bulunan Bryas Sarayı ilk olarak II. Tiberius (M.S. 574-582) ve Maurice (M.S. 582-602) tarafından inşa edilmiştir (Littlewood, 1997, s. 24). Liman kalıntılarıyla beraber bugünkü Dragos'un doğusunda olduğu düşünülen ve yeri hala tam olarak kesinleşmemiş olan su kenarı sarayı, İmparator Teophilos (M.S. 829-842) tarafından Arap saraylarına benzetilerek tekrar inşa edilmiştir (Köroğlu, 2006, s. 10). 9. yüzyılda I. Basileos'un (M.S. 867-886) yaptırdığı binaların tümü, imparatorluk sarayının içinde bulunmaktadır (Mango, 2008, s. 91). Yine Avrupa yakasında İmparator VI. Leon (M.S. 886-912) ve Zoe tarafından kullanılan Damianu Sarayı adlı sarayın Ortaköy civarlarında olduğu bilinmektedir (Eyice, 2007, s. 40). Boğaziçi sahilinde Beşiktaş ile Ortaköy arasında bulunan saray, Slav kökenli saray görevlisi Damianos'un 9. yüzyıl sonunda kurdurduğu Damianu Manastırı'ndan yazlık bir konuta çevrilmiştir (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1995, s. 549). Anadolu yakasında ise Üsküdar'da sahilde olduğu düşünülmeyen Philippikos Sarayı dışında Geoffroy de Villehardouin'in hatıralarına göre 1203'te burayı işgal eden haçlıların önüne gemilerini demirleyip çıkarma yaptıkları kıyıda Skutarion Sarayı adlı bir su kenarı sarayı olduğu görülmektedir. İmparator I. Manuel Komnenos (1145-1185) dinlenmek amacıyla yaşamının son döneminde bu sarayda yaşamıştır (Köroğlu, 2006, s. 13).

760 senesine ait ‘‘Parastesis syntomoi khronikai’’ (Kısa Tarihsel Notlar) adlı metne göre Konstantinopolis’te bir zamanlar var olan sarayların bu dönemde yıkılmış olduğu anlatılmaktadır (Mango, 2008, s. 90). Latin istilasý sonrası büyük zarar gören Konstantinopolis’i 1403’te ziyaret eden İspanyol elçisi Clavijo, şehrin her tarafında saraylar bulunduğunu, fakat bunların çoğunun harap vaziyette olduğunu yazmıştır (Clavijo, 2007, s. 49). İstanbul’un fethinden önce kullanılamaz hale gelen ve yıkılmaya yüz tutan su kenarı saraylarından günümüze kadar kısmen ayakta kalabilen tek Geç Roma-Bizans su kenarı sarayı, zaman içerisinde Büyük Saray’ın da bir parçası haline gelen Bukoleon Sarayı’dır. Bukoleon Sarayı’nın Split Sarayı’na benzer şekilde sağır duvarlar üzerinde yükselmesi, yapının diğ er Konstantinopolis yazlık su kenarı saraylarından farklı olarak savunma ağırlıklı kurgulandığını göstermektedir.

Bukoleon Sarayı

Bukoleon Sarayı, İstanbul’un Marmara kıyısında, tarihi yarımadaının bugünkü Kumkapı ve Cankurtaran arasında bulunan Çatladıkapı mevkiinde, Küçük Ayasofya’nın hemen doğusunda bulunan su kenarı sarayıdır (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1995, s. 327). Saray, Doğu Roma ve Bizans Büyük Saray kompleksinin günümüzde ayakta duran tek kalıntısıdır (Freely, Çakmak, 2004, s. 152). Hormisdas Sarayı ve Iustinianus Evi olarak da bilinen Bukoleon Sarayı ismini, Konstantin Porphyrogennetos (M.S. 912-959) tarafından yaptırılan ve sarayın imparatorluk iskelesinin önünde bulunan, bir aslan ve bir boğanın mücadelesi konulu bir grup heykelden almıştır (Utkan, 1996, s. 5). Sarayın denize bakan cephesinde yer alan bu heykel ve benzeri diğ er heykeller, 16. yüzyılın ilk yarısındaki depremde büyük zarar görmüş ve aynı yüzyılda yok olmuşlardır (Müller-Wiener, 2007, s. 228).

Sarayın ilk inşa tarihi hakkındaki araştırmalar tam olarak açıklık kazanmamakla beraber saray Kuban ve Müller-Wiener tarafından II. Theodosius dönemine (M.S. 408-450) tarihlendirilmektedir (Düzgüner, 2006, s. 73-92). Diğ er taraftan Büyük Constantinus döneminde (M.S. 306-337) İstanbul’a sığınarak hristiyanlığı kabul eden Sasani Prensi Hormisdas’ın (Hürmüz), Constantinus’un izniyle İran’daki evine benzer bir saray yaptırdığı ve bu sarayın Bukoleon Sarayı olduğu da düşünülmektedir (Utkan, 1996, s.6). 16. Yüzyıl topografi Gylius, Bukoleon Sarayı’ndan İmparator I. Leo’yu (M.S. 457-474) kastederek Leo Macellus Evi olarak bahsetmektedir (Düzgüner, 2006, s. 73-92). Sarayın Iustinianus Evi olarak da adlandırılmasının

sebebi İmparator Iustinus'un (M.S. 518-527) Hormisdas Sarayı'na sahip olarak yeğeni Iustinianus'a (524-565) hediye etmesi ve Iustinianus'un, karısı Theodora ile birlikte bu sarayda oturarak sarayı büyüttürmesidir. İmparator olduktan sonra Iustinianus, sarayı Büyük Saray kompleksine (basileos) dahil etmiştir (Utkan, 1996, s.6).

Bukoleon Sarayı, Latin işgali sırasında (M.S. 1204-1261) Latin krallarının konaklaması için kullanılmıştır ve Latinler tüm Büyük Saray için Bukoleon Sarayı ismini kullanmışlardır (Eyice, 1988, s. 11). Paleologos hanedanı (M.S.1261-1453), Latin işgali sonrası Blakhernai Sarayı'na taşınmış ve Bukoleon Sarayı kendi haline terk edilmiştir (Freely, Çakmak, 2004, s. 153) Osmanlı döneminde bir yerleşim yeri olan saray bölgesinde değişik tarihlerde çıkan yangınlar, sarayın tamamına yakın bir kısmını yok etmiştir. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki Rumeli demiryolu hattının yapımı sırasında ise sarayın kara tarafı tamamen yıkılarak günümüze sadece deniz surları tarafındaki cephe kalmıştır (Utkan, 1996, s. 10).

Sarayın günümüz kalıntılarında karşılaşılan almasıık duvar tekniği (opus-mikstum-opus listatum) ve düz tuğla duvar tekniklerinin (opus latericum) Constantinus dönemini yansıtmadığı ortadadır (Düzgüner, 2006, s. 90). Yıkıntılar üzerinde yapılan çalışmalar, saraya ait yapıların değişik zamanlarda yapıldığını ortaya koymaktadır (Utkan, 1996, s. 9). Iustinianus döneminde restore edilen sarayın bugün halen görünebilen bölümlerinin Theophilos (M.S. 829-842) zamanında eklendiği düşünülmektedir (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1995, s. 327). II. Nikeforos Fokas (M.S. 963-969) tarafından Büyük Saray kompleksinin saldırılara karşı korunması amacıyla savunma duvarları ile çevirilmesi sırasında Bukoleon Sarayı'nın deniz cephesi sur duvarlarıyla güçlendirilmiş ve saraya ek yapılar ilave edilmiştir (Freely, Çakmak, 2004, s. 189). Fokas'ın Bukoleon Sarayı dahilinde yaptığı inşaatlar arkeolojik ve tarihsel açıdan net bir şekilde saptanabilmektedir (Müller-Wiener, 2007, s. 225). Bu durum, bugün deniz suru üzerinde var olan kalıntıların bir kısmının 10. yüzyıla ait olduğunu ortaya koymaktadır (Utkan, 1996, s. 11).

Bukoleon Sarayı'nın 300 metre uzunluğundaki ön cephesi başlıca iki bölümden oluşmaktadır (Şekil 3.43). Bukoleon Kraliyet Limanı ile sarayı birbirine bağlayan anıtsal merdiven, cephenin 90 derecelik bir açıyla kırıldığı bölümde bu iki parçayı birbirinden ayırmaktadır. Sarayın batı parçası 1870'lerdeki demiryolu yapımında

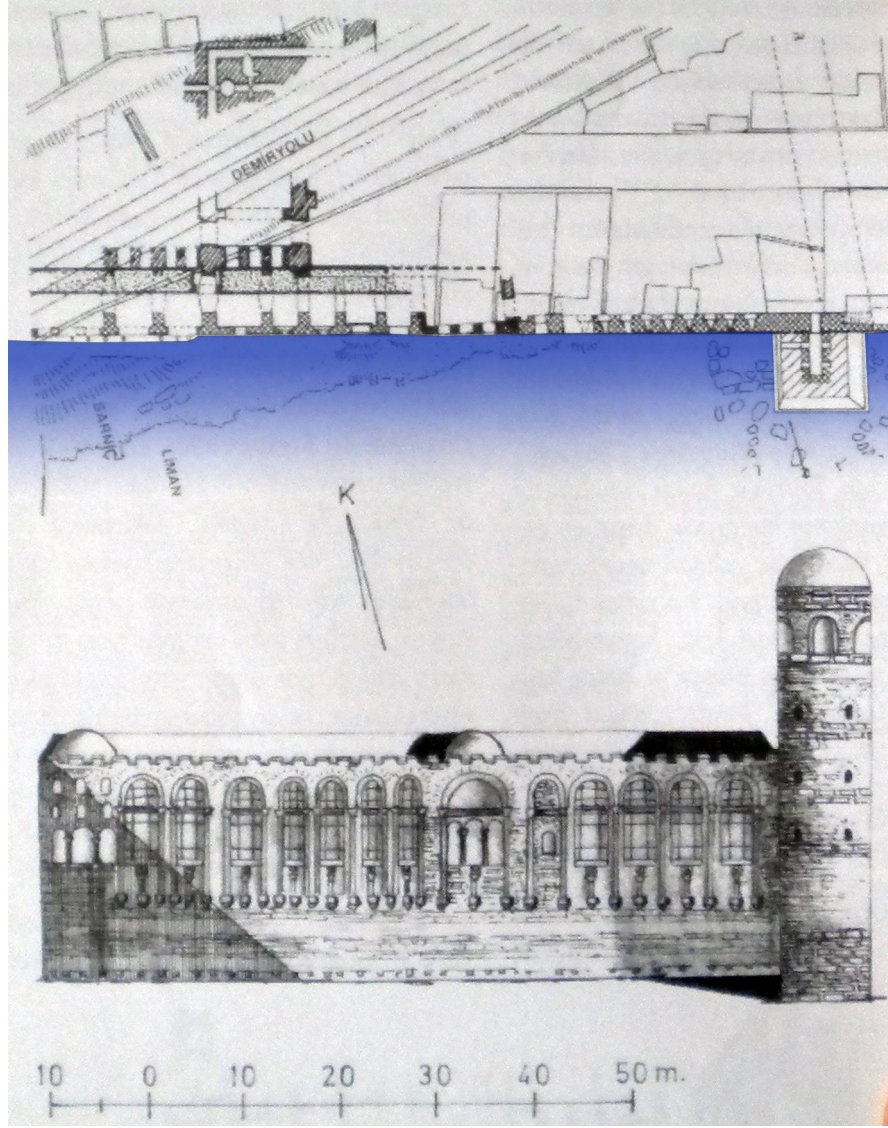
zarar görmüştür. Doğu parçası ise günümüzde kısmen ayakta durmaktadır (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1995, s. 327). Saray, surların üzerinde deniz seviyesinden yaklaşık 13,5 metre yükseklikte yer almaktadır (Utkan, 1996, s. 12). Doğu parçasının doğudaki sınırını pharos adı verilen ve bugün sadece alt kısmı ayakta duran yapı oluşturmaktadır. Pharos, 22,5 metre yüksekliğinde aşağıdan yukarıya doğru gittikçe daralan 3 katlı bir deniz feneridir (Utkan, 1996, s. 17) Batı parçası ise sur boyunca Çatladıkapı'ya ve bugün ayakta olmayan Belisarius Kulesi'ne uzanmaktadır. Belisarius Kulesi, Kraliyet Limanı'nın giriş ve çıkışlarını kontrol altında tutmak amacıyla kullanılmış olmalıdır. Kule, sahil otoyolunun yapımı sırasında sahil surlarının bir bölümü ile birlikte yıktırılmıştır (Köroğlu, 2006, s. 6).

Şekil 3.43 : Bukoleon Sarayı rekonstrüksiyonu (www.byzantium1200.com)

Iustinianus dönemi eklentisi olduğu düşünülen sarayın doğu parçasının cephesinde günümüzde, değişik dönemlere tarihlendirilen kolonadlı bir strüktür ve arkasında üstü tonozlarla örtülü bir mekana açılan bir dizi mermer söveli pencere yer almaktadır (Franceschini, 1996, s. 18). Sarayın “Iustinianus Evi” olarak da adlandırılan bu parçası, Theophilos döneminde yeniden inşa edilmiş ve VII. Constantinus tarafından büyütülmüştür (Franceschini, 1998, s. 268). Bugünkü cephenin, Walker Trust’ın 1940’larda gerçekleştirdiği kazılar sonucunda belirttiği gibi Iustinianus dönemine ait olmadığı açıktır (Franceschini, 2004, s. 54). Mamboury tarafından gerçekleştirilen cephe rekonstrüksiyonunda, iki yanı sütunlu bir kemerli pencere dizisinin deniz seviyesinden yaklaşık 10-15 metre yükseklikte cephe boyunca uzandığı görülmektedir. Pencere dizisinin anıtsal merdivene yakın kısmında ve tam ortasında, arkalarında bulunan kubbeli odalarla bağlantılı üç

açıklıklı kemerli birer loca yer almaktadır. Ortadaki loca üzerinde yer alan bir diğer büyük kemer, bahsedilen locayı anıtsal merdivene yakın locadan farklılaştırarak özelleştirmiştir (Şekil 3.44).

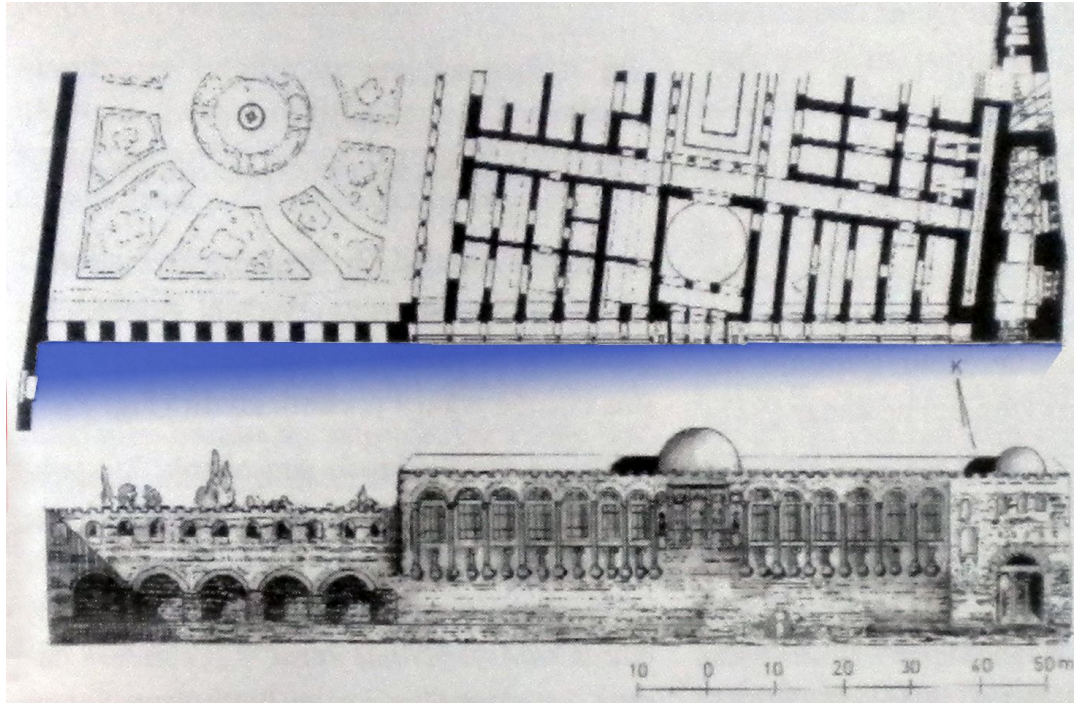

Şekil 3.44 : Bukoleon Sarayı'nın doğu parçası rekonstrüksiyonu (Mamboury)
(Düzgüner, 2006, s. 78)

Sarayın batı parçasına ait cephesinde bugün üç büyük pencere ve bir balkona ait konsollar görülmektedir. Cephenin denize seviyesine yakın bölümünde ise dairesel kemerli bir kapı bulunmaktadır (Utkan, 1996, s. 13). Gouffier'in 1782-1822 tarihli gravürüne göre batı parçası cephesinin ortasında, deniz seviyesinden yüksekte iki kenarında mermer konsollar üzerinde oturur vaziyette iki aslan heykeli bulunan bir çıkma yer almaktadır. Üç sağır pencereden oluşan üç açıklıklı çıkmanın ortasındaki pencerenin üstünde üçgen bir alınlık, iki yanındaki pencerelerin üstünde ise birer

kemer yer almaktadır. Çıkmanın batı tarafında kemer ve pilastırlarla çerçevelenmiş sağır bir pencere dizisi, doğu tarafında deniz seviyesinde ise bugün de kalıntısı duran kemerli kapı yer almaktadır (Şekil 3.45).

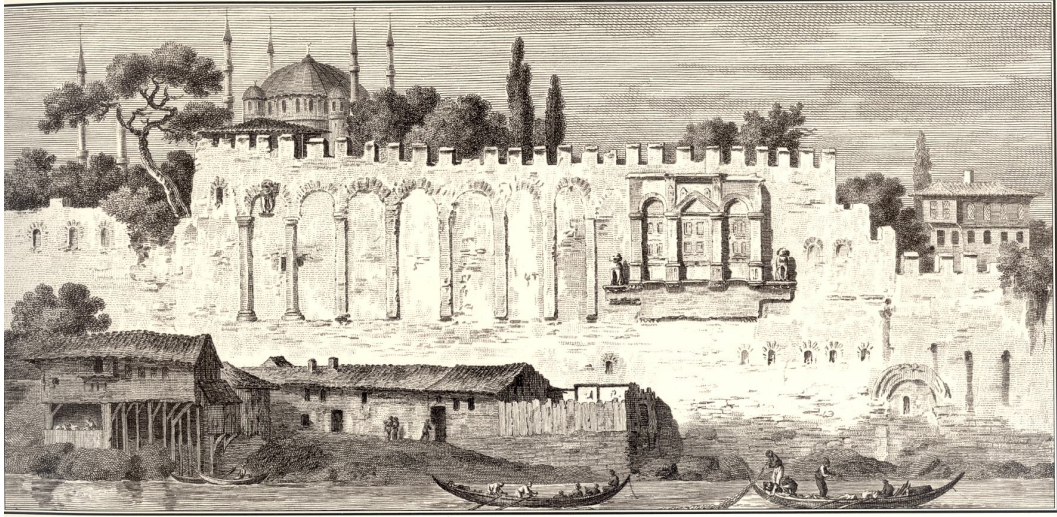
Sarayın batı parçasının Mamboury tarafından gerçekleştirilen rekonstrüksiyon önerisi Gouffier'in gravürüne ters düşmemektedir (Şekil 3.46). Mamboury'e ait görünüş ve planda üç açıklıklı aslanlı çıkma cephenin ortasında yer almakta ve arkasında kubbeli bir özel oda bulunmaktadır. Çıkmanın iki tarafında bulunan kolonadlı pencere dizisi, kubbeli odanın iki tarafında bulunan odalarla bağlantılıdır. Çıkmanın doğu tarafına doğru hemen altında deniz seviyesindeki kemerli kapı görülmektedir. Cephenin doğu sınırında iskele ve anıtsal merdiven yer alırken batı ucunda ayaklar üzerinde kemerlerle taşınan sur duvarları, arkasında bulunduğu düşünülen park düzenlemesi ile denizi birbirinden ayırmaktadır.

Şekil 3.45 : Bukoleon Sarayı'nın batı parçası rekonstrüksiyonu (Mamboury)
(Düzgüner, 2006, s. 77)

Aslanlı çıkma ve anıtsal merdiven arasında yer alan kemerli kapı, uyakla kaleme alınmış kitabesine göre I. Constantinus tarafından yaptırılmıştır. (Müller-Wiener, 2007, s. 315). Üzerinde yer alan üç açıklıklı aslanlı çıkma ise, imparatorluğun gücünü yansıtan aslanların varlığı dolayısıyla, hemen arkasındaki kubbeli salonun bir imparatorluk salonu olduğunu göstermektedir. Düzgüner, cephede yer alan 12 adet

sağır pencerenin üzerinde, Herkül'ün 12 görevini betimleyen kabartmaların bulunmuş olduğunu düşünmektedir (Düzgüner, 2006, s. 80-81). Müller-Wiener, M.S. 1.-2. yüzyıla ait bu kabartmaların 14. yüzyılın ikinci yarısında Altın Kapı yanına yerleştirilmiş olduğunu belirtmektedir (Müller-Wiener, 2007, s. 297). Bu durum, sarayın Pagan kültlerinin halen hakim olduğu Constantinus döneminde inşa edildiğini güçlendirmektedir (Düzgüner, 2006, s. 81, 90).

Şekil 3.46 : Choisel-Gouffier gravürü (Düzgüner, 2006, s. 75)

İmparator İskelesi, cephenin 90 dereceyle kırılarak denize doğru çıktığı bölümde yer almaktadır. Sarayın deniz tarafından girişini sağlayan anıtsal merdiven iskelenin içinde deniz seviyesine göre üst kotta yer alan sarayla bağlantıyı kurmaktadır (Utkan, 1996, s. 21). Güney ve doğu yönünde birer yüksek kemerle denize açılan iskelenin mermer bir rıhtımı bulunmaktadır. Kemerlerin içi sonradan doldurulmuştur (Eyice, 1988, s. 21). İmparator İskelesi, imparatorların denize çıkarken veya deniz yoluyla saraya gelirken kullandıkları iskelelerdir. Constantinus Porphyrogennetos'un Mersimler kitabında imparatorun saltanat kayığı ile Studios Manastırı'na gittiğinden bahsedilmektedir (Utkan, 1996, s. 9). Bir mendirekle korunan ve üst düzeydeki ziyaretçilerin kabulünde de kullanılan imparatorluk limanında gemilerin bakım ve barınması için tesislerin bulunup bulunmadığı bilinmemektedir. Liman alanını çevreleyen mendirek günümüz sahil yolu yapımında toprak altında kalmıştır (Müller-Wiener, 1998, s.11).

Bukoleon Sarayı'nın denizle kurduğu ilişki, planına ait bilgilerin yetersizliği dolayısıyla ağırlıklı olarak cephe kurgusu üzerinden okunabilmektedir. Sahil

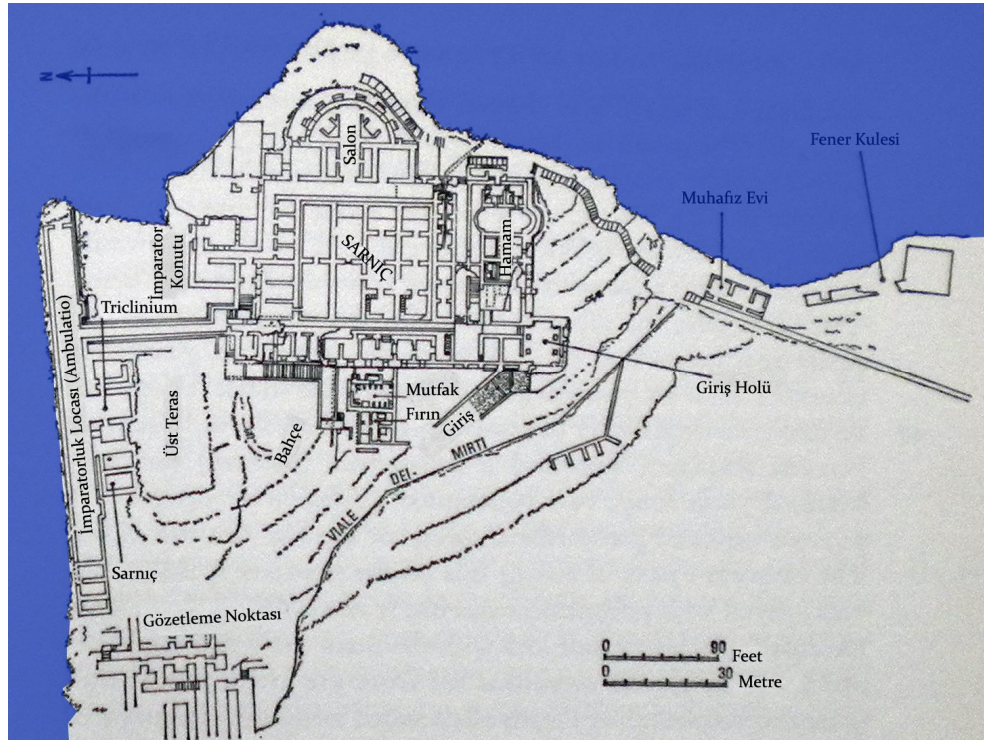
cephesinde yer alan mimari elemanlar, sarayın deniz kenarında bulunması dolayısıyla deniz ögesiyle ilişkili olarak tasarlanmıştır. Bu elemanlar iskele ve anıtsal merdiven, deniz feneri, kemerli deniz kapısı, kolonadlı pencere dizileri, localar ve aslanlı çıkma olarak sıralanmaktadır. Cephenin deniz seviyesinden belli bir yüksekliğe kadar sağır sur duvarları ile, belli bir seviyeden sonra ise denize doğru açılan loca ve pencerelerle değerlendirilmesi, yapının hem denizden gelecek tehlikelere karşı savunma amaçlı, hem de denize açılarak denizin paradeisos etkisinden faydalanmak üzere kurgulandığını göstermektedir. Sarayın ilk sahibi olduğu düşünülen Hormisdas'ın (Hürmüz), Konstantinopolis'te Sasani Devleti'ndeki evine benzeyen bir saray inşa ettirme isteği paradeisos kurgulu bir tasarım ihtimalini daha da güçlendirmektedir. Cepheye hakim olan kolonadlı pencere düzeni, Roma sahil villalarının ana tipi olan portikus villaların dışarı açılmaya olanak veren portikolu kurgusunu yansıtmaktadır. Sarayın batı parçasına ait cephesinde yer alan aslanlı çıkma ise, deniz cephesinde bulunan diğer localara göre özelleşmiş tasarım ve konumu ile, ilk defa Amarna Sarayı'nda kullanılmış olan 'belirme penceresi' fonksiyonu ile tasarlanmış olduğunu düşündürmektedir. Çıkmanın iki yanında yer alan aslanlar, iskelede yer almış olan aslanlar gibi deniz tarafından gelen ziyaretçilere ve sarayın önünde toplanan deniz kuvvetlerine imparatorluğun gücünü göstermek amacıyla koyulmuş olmalıdır. Aynı şekilde iskelenin büyük ölçekli kemerli açıklıkları ve saraya çıkan merdivenlerin anıtsallığı da, imparatorluğun gücüyle ilişkilendirilmektedir. Su ögesinin, sarayın planında hakim kıldığı eksenler okunamamakla beraber, sarayın yaklaşık 300 metre uzunluğunda bir sahil cephesine sahip olması, sarayın tasarımında denizden en üst düzeyde faydalanmanın amaçlandığını ortaya koymaktadır.

3.2.2.3 Villa Jovis

İmparator Tiberius (M.S. 14-37), Roma'da kaldığı dönem içerisinde Palatin Tepesi'nin kuzeybatı köşesinde, İmparator Augustus'un (M.Ö. 27-M.S. 14) konutunun yanında 180 metreye 120 metrelik bir platformda tasarlanan Domus Tiberiana isimli sarayda yaşamıştır (Ward-Perkins, 1981, s. 45-48). Yönetiminin son on senesinde inzivaya çekilmek için Capri Adası'na taşınan Tiberius (M.S. 27), adada inşa ettirdiği Villa Jovis isimli su kenarı villasında yaşamını sürdürmüştür (Rodgers, 2006, s. 340). Villa Jovis, adanın kuzeydoğu tarafında bulunan yüksek ve korunaklı bir burunda, deniz seviyesinden yaklaşık 300 metre yüksekte

konumlandırılmıştır. Tüm yıl konaklanılabilecek şekilde tasarlanan Villa Jovis, farklı kotlardaki konumuyla körfeze, Vezüv'e, Cumae Akropolü'ne, Sorrento'ya ve Siren Adaları'na panoramik bir bakış açısı sunmaktadır (McKay, 1975, s. 126).

Villa Jovis'in kuzey ve doğu tarafları deniz kenarında, güney ve batı kısımları ise kara tarafında kalmaktadır. Denize uzanan kuzey ve doğu tarafları, imparatorun özel yaşama birimlerine ayrılmıştır (Şekil 3.47). Tiberius'un özel imparatorluk birimleri sarayın merkezinden izole edilmiştir. Sarayın doğu tarafında, denize dönük yarım daire formunda bir kabul salonu tasarlanmıştır. Aynı bölümde sarayın iç kısmından kabul salonunun merkezine uzanan koridorun iki yanında deniz manzaralı kütüphane ve okuma birimleri yerleştirilmiştir. Sarayın kuzey tarafında ise imparatorluk konut birimleri, imparatorluk yemek salonu ve imparator özel muhafız odaları bulunmaktadır. Burası sarayın en yüksek zemin kotunda yer alan bölümüdür. Bölümün denize en yakın kısmında yaklaşık 100 metre uzunluğunda bir açık hava locası (ambulatio) düzenlenmiştir. İmparatorun odası, kendisine göre alçak kotta kalan bu locaya tonozlu bir rampa aracılığıyla bağlanmaktadır. Loca, İschia Adası yönünde körfezin kuzeyine doğru bir deniz manzarasına sahiptir. Sarayın kuzey tarafında imparatorun odasına göre daha yüksekte kalan bir başka seyir terası ise sadece imparatorun özel kullanımına ayrılmıştır (McKay, 1975, s. 126).

Şekil 3.47 : Villa Jovis planı (McKay, 1975, s. 125)

Fark edilebilir ana bir ekseni olmayan Villa Jovis'in merkezinde, tüm sarayın yarısını kaplayan bir büyüklükte, 4 adet tonozlu büyük sarnıç yer almaktadır. Bu sarnıçlar, adanın izole bir köşesinde yer alan villanın su sıkıntısı yaşamaması için yağmur sularını toplamak amacıyla inşa edilmiştir (Rodgers, 2006, 340). Sarnıçların, dolayısıyla villanın güney tarafında hamam bölümü yer alırken, villanın batı tarafında ise yemek kokularının imparatorluk birimlerine ulaşamayacağı bir uzaklıkta mutfak, fırın ve depolar konumlandırılmıştır. Villanın giriş holü, yapının kara tarafına bakan güneybatı köşesinde hamam ve mutfaklar arasındaki koridora açılmaktadır. Villa arazisinin batı ve güneyine doğru ise bir deniz feneri ve imparatorun astroloji merakını gidermesi için inşa edilmiş bir de gözlemevi bulunduğu bilinmektedir (McKay, 1975, s. 126). Tiberius'un son yıllarında artan ölüm korkusu, her şeyi kahinlere danışmasına yol açmıştır. Gözlemevinin bir görevi de Tiberius'un gelecekle ilgili sorularını cevaplamaktır (Sear, 1982, s. 91).

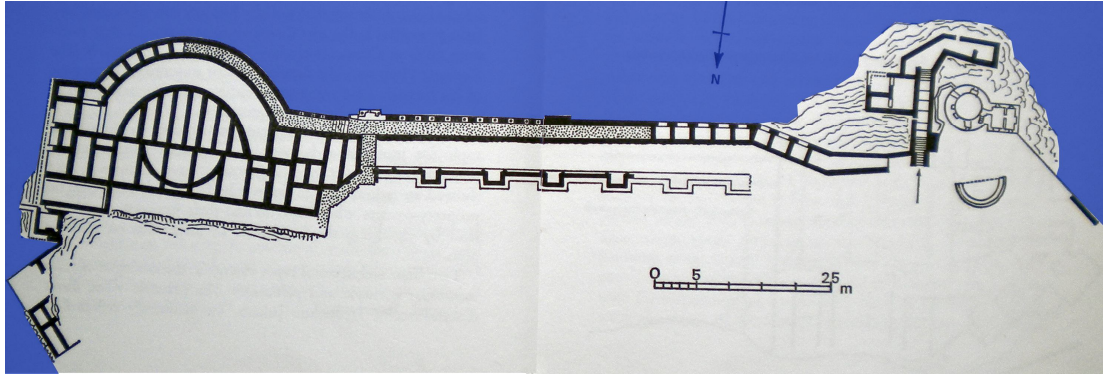
İmparator Augustus'un, Villa Jovis'in yer seçiminde ve ilk inşasında etkili olduğu düşünülmekle beraber villanın son hali Tiberius ve onun saray mimarları tarafından gerçekleştirilmiştir (McKay, 1975, s. 126). Villa Jovis, Capri Adası'ndaki ilk imparatorluk konutu değildir. Capri Adası'na olan ilgisini adada çok sayıda villa inşa ettirerek gösteren İmparator Augustus'un Tiberius öncesinde adada 'Palazzo a Mare' adında bir su kenarı villası bulunduğu bilinmektedir. Palazzo a Mare, adanın kuzey sahilinin ortasında deniz seviyesinden yaklaşık 10-15 metre yükseklikte alçak bir kayalık üzerinde konumlandırılmıştır. Planına ait bilgilerin yetersiz olduğu villanın doğu ucunda ana konut birimi yer alırken, batı ucunda ise U formunda denize açılan bir portiko bulunmaktadır (Ward-Perkins, 1981, s.198).

Villa Jovis'in plan düzleminde denizle arasında mesafe bulunmazken, düşeyde denizden 300 metre yüksekte, ulaşımı zor bir noktada tasarlanması, Split ve Bukoleon saray tasarımlarında karşılaşılan konut biriminin sur duvarları üzerinde, deniz seviyesinden yüksekte konumlandırılması anlayışını yansıtmaktadır. Villanın tasarımında güvenlik, savunma ve izolasyon ön planda tutulmuştur. Pax Romana döneminde inşa edilmiş olan villada güvenliğe bu denli önem verilmiş olması Tiberius'un son dönemlerinde paranoyaklaşması ile açıklanmaktadır (Rodgers, 2006, s. 341). Yapının denize dönük cephelerinin portikus villa kurgusunda tasarlanmış olması ve özellikle de imparatorun yatak odası ve yemek salonunun yer aldığı kuzey cephesinde uzun bir locanın yer alması, denizden gelecek tehlikelere karşı

korunmanın yanı sıra deniz manzarasından en yüksek düzeyde faydalanmanın, villanın planlanmasında öncelikli tasarım kriteri olduğunu göstermektedir.

3.2.2.4 Villa Damecuta

İmparator Augustus'un ardından tahta geçen Tiberius, tek oğlu Drusus'un ölümünden sonra ilk olarak Campania kıyısındaki villası Sperlonga'ya taşınmış (M.S. 22), M.S. 27 senesinde ise Capri Adası'nda inzivaya çekilmiştir. Tiberius'un Capri Adası'nda kendine ait 12 adet mülkü olduğu bilinmektedir. Adanın, karaya çıkmak için elverişli az sayıda sahili vardır ve daha çok yüksek kayalıklarla çevrilidir. Villa Jovis, bu kayalıklar üzerine inşa edilmiş Tiberius villaları arasında en çok tanınanıdır (Rodgers, 2006, s. 340). Adanın kuzeybatı köşesinde Monte Solaro'nun altında bulunan Villa Damecuta, Villa Jovis'e benzer bir şekilde deniz seviyesinden yaklaşık 140 metre yukarıda yüksek bir düzlükte inşa edilmiştir. Deniz kenarı portikus villa tipi örneklerinden biri olan Damecuta Villası, sahil şeridinde doğu-batı ekseninde uzanan bir loca boyunca gelişmiştir (Şekil 3.48). Villaya ait locanın Villa Jovis'in locasına olan benzerliği ve villaya ulaşımın zorluğu, yapının Tiberius için tasarlanmış olduğunu düşündürmektedir (McKay, 117-118).

Şekil 3.48 : Villa Damecuta planı (McKay, 1975, s. 116-117)

İçerisinde oturma hücreleri bulunan güney yönündeki locanın doğu ucunda villanın konut bölümü yer almaktadır. Bu bölüm dairesel formuyla denize doğru çıkıntı yapmakta ve etrafını portikolu bir loca çevrelemektedir. Bugün ortaçağa ait bir kulenin kalıntıları bulunan villanın batı tarafındaki diğer ucunda, dar bir rampa ve basamaklarla ulaşılan bir seyirlik ve kayalıkların içine oyulmuş küçük ve izole odalar bulunmaktadır. Servis yapıları, hamamlar, ek yaşama birimleri karaya doğru uzanan arazinin diğer kısımlarında konumlanmış olmalıdır. Sadece deniz tarafından ulaşılabilen villaya Gradola olarak da bilinen Mavi Grotto yakınındaki Punta di

Gradola isimli iskeleden yukarı uzanan yolu takip ederek çıkılmaktadır (McKay, 1975, s. 117-118).

Villa Damecuta'nın tasarımında, Villa Jovis'e benzer bir şekilde savunma, izolasyon gibi öğelerin ağır bastığı, aynı zamanda Roma su kenarı villalarında karşılaşılan portikolu kurgunun kullanıldığı görülmektedir. Enlemesine bir gelişim gösteren villa, deniz manzarasından en üst düzeyde faydalanmak üzere tasarlanmıştır. Yapının yüksek ve izole konumu, güvenliği sağlamanın yanı sıra imparatorun ulaşılmazlık ve üstünlük özelliklerinin denizden yaklaşan ziyaretçiler tarafından algılanmasını sağlamaktadır.

3.2.2.5 Halikarnassos Sarayı

Ahamenid İmparatorluğu, M.Ö. 546 senesinde önce Lidya'yı, daha sonra tüm Batı Anadolu'yu hakimiyeti altına almıştır. İmparatorluğun Ege Denizi'nden Hindistan'a uzanan topraklarının kontrol edilebilmesi için imparatorluk toprakları satraplık denen eyaletlere bölünmüştür. Satrap ünvanı, ilk defa I. Darius'un Bisutun Kitabesi'nde krala bağlı Baktriya ve Arachosia yöneticileri için kullanılmıştır (Cancik, Schneider, 1996, c. 11 s. 108). Ahamenid İmparatorluğu'na bağlı satrap adı verilen eyalet valilerinin saraylarıyla ilgili en çok veri Anadolu'da bulunmaktadır. Bu saraylardan Halikarnassos, Kelainai ve Daskyleion saraylarının bir su kütlesi kenarında inşa edildikleri bilinmektedir (Nielsen, 1999, s. 61-65). Bahsedilen sarayların tahmini konumlarına göre yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında elde edilen veriler, sarayların plan şemalarını çözmeye yetmemektedir. Günümüzde arkeolojik çalışmalar sürse de saraylar hakkındaki bilgiler daha çok antik kaynaklardan elde edilebilmektedir.

Pers Satrapı ve yerel hükümdar Mausolus'a ait olan Halikarnassos Sarayı hakkında sadece Vitruvius'tan bilgi edinilebilmektedir. Vitruvius, sarayın planını Mausolus'un kendisinin çizdiğini, sarayın tuğladan inşa edildiğini ve helenistik dönemde halen iyi bir durumda olduğunu yazmaktadır. Vitruvius ayrıca Proconessos mermeriyle kaplanan sarayın parlatılmış alçı dekorasyonunun cam gibi parıldamakta olduğunu eklemektedir. Vitruvius'un topografik tarifine göre saray, çoğu bilim adamının da katıldığı gibi bugün Bodrum'da Haçlılar Kalesi'nin yer aldığı yarımada da bulunmaktadır (Şekil 3.49) (Nielsen, 1999, s. 63-65). Kaledeki arkeolojik kazılarda üzerinde çeşitli strüktürler taşıyan büyük bir platforma ait duvarlar ve konut birimleri

bulunmuştur. M.Ö. 334-309 seneleri arasında Halikarnassos kuşatmalarına bizzat kendisi katılan I. Ptolemaios'un, helenistik dönemde İskenderiye'de benzer bir şekilde Lochias Yarımadası'nda inşa ettirdiği İskenderiye Sarayı'nın yapımında, Halikarnassos Sarayı'nın konumundan etkilendiği düşünülmektedir. İki örnekte de saray yapıları, kralın donanmasını barındıran gizli bir limanla bağlantılıdır ve savunma karakterlidir. Sarayların deniz seviyesinden biraz daha yüksekte bir teras üzerinde inşa edilmiş oldukları düşünülmektedir (Nielsen, 1999, s. 63-65). Vitruvius, Halikarnassos Sarayı'nın gizli limanından "Hemen altta, duvarların altında, kimsenin ne olup bittiğini göremeyeceği gizli bir liman yer alır. Gerektiğinde, yalnızca kralın kendisi hiç kimsenin haberi olmadan kürekçilere ve askerlere sarayından emirler verebiliyordu" sözleri ile bahsetmektedir (Vitruvius, 1993, s. 40). Mausolus'un, sarayı için hangi planı seçtiği bilinmemektedir. Mausoleion yapısından sarayın da, Pers, Anadolu ve Yunan kaynaklı bir tasarımı olduğu tahmin edilmektedir (Nielsen, 1999, s. 63-65).

Şekil 3.49 : Halikarnassos Sarayı'nın tahmini konumu (Nielsen, 1999, s. 64)

Karya Satraplığı'nın başkentinin Mylasa'dan Halikarnassos'a taşınmasının arkasında politik bir sebep olduğu bilinmektedir. M.Ö. 386'da Spartalı diplomat Antalcidas ve II. Artaxerxes arasında imzalanan "Kral'ın Barışı" adlı barış antlaşmasından sonra Ahamenid İmparatorluğu'nun batı sınırı Anadolu'nun batı kıyıları olarak belirlenmiştir. Bu yüzden yeni başkent in sahilde olması ve satrap filosunu barındıracak iyi bir limana sahip olması imparatorluğun sınırlarını koruması adına büyük önem taşımaktadır (Pederson, 2009, s. 318-348).

Yeni saray, Zephyrion Yarımadası'nda ana limanın doğu tarafında inşa edilmiştir. Vitruvius bu noktadan hem ana limana hem de Mausoleion ve antik şehre doğru elverişli bir bakış açısı olduğundan bahsetmektedir. Arkeolojik çalışmalarda, deniz tarafında Vitruvius'un bahsettiği satrapın sarayına bağlı kimsenin göremediği gizli limana ait olduğu düşünülen bir gemi barınağına ait izlere rastlanmıştır. Halikarnassosluların yakından tanıdıkları Samos (Sisam) Adası'nda bulunan Polycrates Sarayı'nın, Mausolus'un sarayının yapımında ilham kaynağı olabileceği tahmin edilmektedir. Mausolus'un Pasargad, Persepolis, Susa ve Ekbatana'da bulunan saray yapılarını da tanıdığı ve etkilendiği düşünülmektedir. Yunan dünyasında büyük bahçeler, özel yapılar yerine daha çok gimnazyum gibi kamusal yapılarda kullanılırken satraplar, Ahamenid saray mimarisinin paradeisos ögesini Anadolu'ya taşımışlardır. Halikarnassos Sarayı, Makedonya ve İskenderiye arasında Yunan saray mimarisinin gelişiminde rol oynamıştır (Pederson, 2009, s. 318-348).

Bahsedilen antik ve arkeolojik bilgiler ışığında Halikarnassos, Kelainai ve Daskyleion saraylarının bir su kütlesi kenarında inşa edildikleri anlaşılmakta, fakat planlarının okunamaması sebebiyle kenarlarında bulunan su kütlesinin saray tasarımlarında ne şekilde ve ne derece etkili olduğu net bir biçimde kavranamamaktadır. Halikarnassos Sarayı hakkında bilinen daha fazla betimsel bilgi ışığında, sarayın, kraliyet filosunu da barındıran bir kraliyet limanına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sarayın deniz kenarında ve bir sınır satraplığında bulunması kraliyet limanının önemini ortaya koymaktadır. Savunma yapısı özellikleri taşıyan Halikarnassos Sarayı'nın, deniz seviyesinden belli bir yükseklikte tasarlandığı ve benzer özellikler taşıyan Helenistik döneme ait İskenderiye Sarayı'nın tasarımında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.2.6 Antiochia Sarayı

Büyük İskender'in generallerinden I. Selevkos (M.Ö. 305-281), İskender'in fethettiği toprakların yaklaşık olarak günümüz Suriye topraklarına denk gelen kısmında M.Ö. 305 senesinde Selevkos Krallığı'nı kurmuştur. M.Ö. 301 senesinde Antigonos'un I. Selevkos'a yenilmesinin ardından M.Ö. 307'de Orontes Nehri kenarında Antigoneia adıyla kurulan şehir, I. Selevkos tarafından babası Antiochus'un onuruna Antiochia adıyla günümüz Antakya şehrinin bulunduğu yere taşınarak yeniden kurulmuştur (Cancik, Schneider, 1996, c. 1 s. 762). Selevkos Krallığı'nın başkenti olan şehir, Fırat Nehri ve Akdeniz limanları arasında, Kudüs ve Efes arasındaki konumuyla canlı bir metropol haline gelmiştir. Semitik bir coğrafyada bir Yunan kenti olarak gelişen Antiochia, tüm Suriye ile birlikte M.Ö. 64'te Pompeius tarafından Roma yönetimine dahil edilmiştir. Roma döneminde Roma'ya bağlı Suriye eyaletinin başkenti ve özellikle Part ve Sasanilere karşı kumanda karargahı olarak kullanılmaya devam edilen Antiochia, M.Ö. 64'ten M.S. 636 senesine kadar Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kalmıştır (Kondoleon, 2000, s. 4-14).

Tetrapolis sistemi içerisinde I. Selevkos tarafından krallığın doğu eyaletleri başkenti olarak kurulan Seleucia (M.Ö. 305) ve krallık batıya genişledikten sonra başkent ilan edilen Antiochia'da inşa edilmiş saraylarla ilgili çok az şey bilinmektedir. Dicle Nehri üzerinde kurulan Seleucia'daki saray ile ilgili arkeolojik buluntu bulunmamakla beraber, yazılı kaynaklarda da hakkında çok az bilgi yer almaktadır. Antiochia'da bulunan sarayın ise Selevkoslar dönemindeki yeri yazılı kaynaklarda net olarak geçmemekte, fakat M.Ö. 67 tarihinde Orontes (Asi) Nehri kıyısındaki Orontes Adası'nda hipodromla bağlantılı bir saray yapısı olduğu bilinmektedir. Bu yapının I. Antiochus ya da Orontes Adası'nı kente dahil eden II. Selevkos (M.Ö. 246-225) döneminde inşa edildiği düşünülmektedir (Nielsen, 1999, s. 112-113).

Orontes Nehri kıyısında bulunan saray yapısına ait izler, bugün nehrin kum tabakası altında kalmıştır. 4. yüzyıl yazarı Libanius tarafından betimlenen Antiochia Sarayı'nın, üzerinde bulunduğu adanın dörtte birini kapladığı anlatılmaktadır (Şekil 3.50). Ada, kesintisiz bir kale duvarı tarafından çevrelenmektedir. Libanius, sarayın nehre bakan kısmında kolonadlı bir yapı olduğundan bahsetmektedir. Antiochia Sarayı'nın Split Sarayı ile olan benzerliği, iki sarayda da bir süre yaşamış olan Diocletian'ın ve mimarlarının Split Sarayı'nın yapımında, Antiochia Sarayı'nı göz önünde bulundurdıklarını göstermektedir (Ward-Perkins, 1981, s. 458).

Roma İmparatorlarının sarayının yer aldığı Orontes Adası, yazılı kaynaklarda basileia olarak adlandırılmaktadır (Brands, 2006, s. 151). Şehir ve basileia arasında 5 adet köprü bulunmaktadır. Roma İmparatoru Diocletian döneminde adada bulunan imparatorluk konutu, hipodrom ve birkaç hamam yapısı ile birlikte tekrar inşa edilmiştir (McKay, 1975, s. 208). Günümüzde toprak katmanları altında kalan ada ve saraya dair bir arkeolojik kalıntı bulunmamakla beraber Roma İmparatorluğu'nun tetraşi dönemi (M.S. 3. yüzyıl) saraylarından Split Sarayı'nın yanı sıra Selanik Saraylarının da Roma dönemi Antiochia Sarayı'nın görünüşü ile ilgili fikir verebileceği düşünülmektedir (Kondoleon, 2000, s. 9).

Şekil 3.50 : Antiochia Sarayı vaziyet planı (Nielsen, 1999, s. 114)

Saray adanın batı çeyreğinde yaklaşık 25 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Ortogonal olarak yerleştirilen saray yapısı, duvarla çevrilidir ve saraya abidevi bir propylondan girilmektedir (Nielsen, 1999, s. 113). İskender'in generallerinden I. Selevkos'un İranlı bir eşinin olması, kendisinin Babil ve Susa saraylarında kalmış olması, I. Antiochus'un Babil'de büyümesi, Selevkos dönemi inşa edilen sarayın doğulu ve özellikle Pers saray mimarisi özellikleri taşıdığını düşündürmektedir. Sarayın bir adada iki nehir arasında inşa edilmiş olması, Babil ve Seleucia Saraylarının yanı sıra iki nehir kenarında inşa edilen Kelainai Satrap Sarayı'nın, bir nehir ve bir göl kenarında inşa edilmiş olan Daskyleion Sarayı'nın, Antiochia Sarayı'nın yapımında ilham kaynağı olabileceğini akla getirmektedir (Nielsen, 1999, s. 114-115).

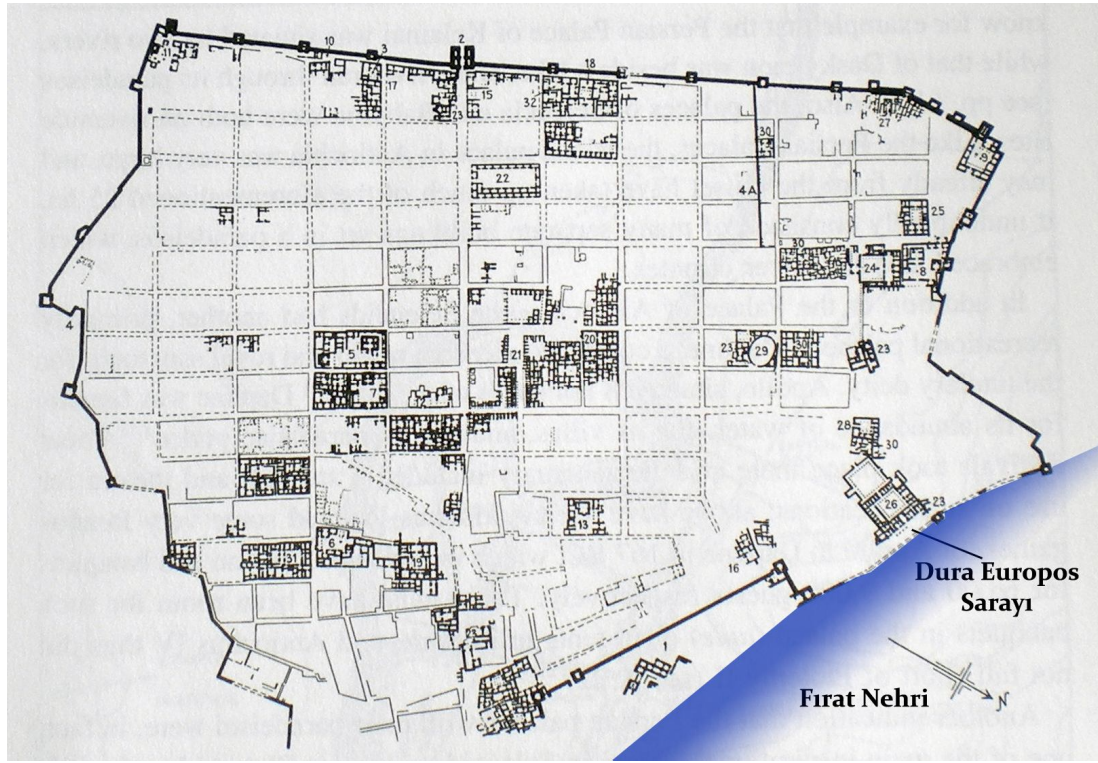
Elde edilen bilgiler doğrultusunda sarayın, savunma duvarları ile korunduğu, Orontes Nehri'ne bakan belli bir bölümde portikolu bir kurguda tasarlandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Antiochia Sarayı'nın Split Sarayı'na benzer şekilde su kotu üzerinde suya açılan bir yapıda olduğunu göstermektedir. Ayrıca sarayı kullanan helenistik dönem yöneticilerinin Ahamenid ve Babil saraylarını yakından tanınması, yapının Pers paradeisosları gibi bir paradeisos içerisinde tasarlandığını da akla getirmektedir. Sarayın suyla kurduğu savunma ağırlıklı ilişki dışında, su kütlesinin saray tasarımı üzerindeki detaylı etkileri, arkeolojik kazıların ve saraya ait plan bilgilerinin yetersizliği yüzünden okunamamaktadır.

3.2.2.7 Dura Europos Sarayı

Dura-Europos kenti, bir Yunan, Part ve Roma şehridir. M.Ö. 300 senesinde Selevkoslar tarafından kurularak Makedonyalıların yerleştirildiği kent, Selevkos Krallığı'nın yıkılmasının ardından M.Ö. 140 senesinde Partların eline geçmiştir. M.S. 160'lara kadar Partların elinde kalan şehir bu tarihlerde Romalılar tarafından fethedilmiştir. İmparator Septimius Severus tarafından bir garnizon kenti haline getirilen Dura-Europos, M.S. 256 senesinde Sasani kralı I. Şapur tarafından ele geçirilmiş, yağmalanmış ve terkedilmiştir. Dura-Europos, Fırat Nehri üzerindeki stratejik konumuyla, doğu ve batı arasında çıkan kriz dönemlerinde önemli bir savunma kenti olmuştur (Şekil 3.51) (Ward-Perkins, 1981, s. 347).

Dura-Europos, 3. yüzyılın ilk yarısında Septimius Severus (M.S. 193-211) tarafından bir garnizon kentine dönüştürülürken, Helenistik dönem Hippodamos düzenine göre

gridal olarak düzenlenmiş kent dokusu üzerinde, barakalar, hamamlar, küçük bir amfityatro, bir tören alanı ve de bir praetorium inşa edilmiştir (Ward-Perkins, 1981, 352). Yale Üniversitesi'nin Dura Europos'ta gerçekleştirdikleri kazılarda bu döneme ait bir sarayın kalıntıları ortaya çıkmıştır. Septimius Severus'un kentte başlattığı dönüşümün bir devamı olarak İmparator Elagabalus (M.S. 218-222) ya da Alexander Severus (M.S. 222-235) tarafından inşa edildiği düşünülen saray, imparator elçisi ve sınır bölgesi komutanı Dux Ripae'nin konutu olarak tasarlanmıştır. Saray, kentin Fırat Nehri'ne bakan kuzey ucunda, nehir kenarında konumlandırılmıştır. Yapının mimarisi, Ren, Moselle, Tuna ve Thames Nehri üzerinde bulunan praetoriumların mimarisi ile büyük benzerlik göstermektedir (McKay, 1975, s. 221).

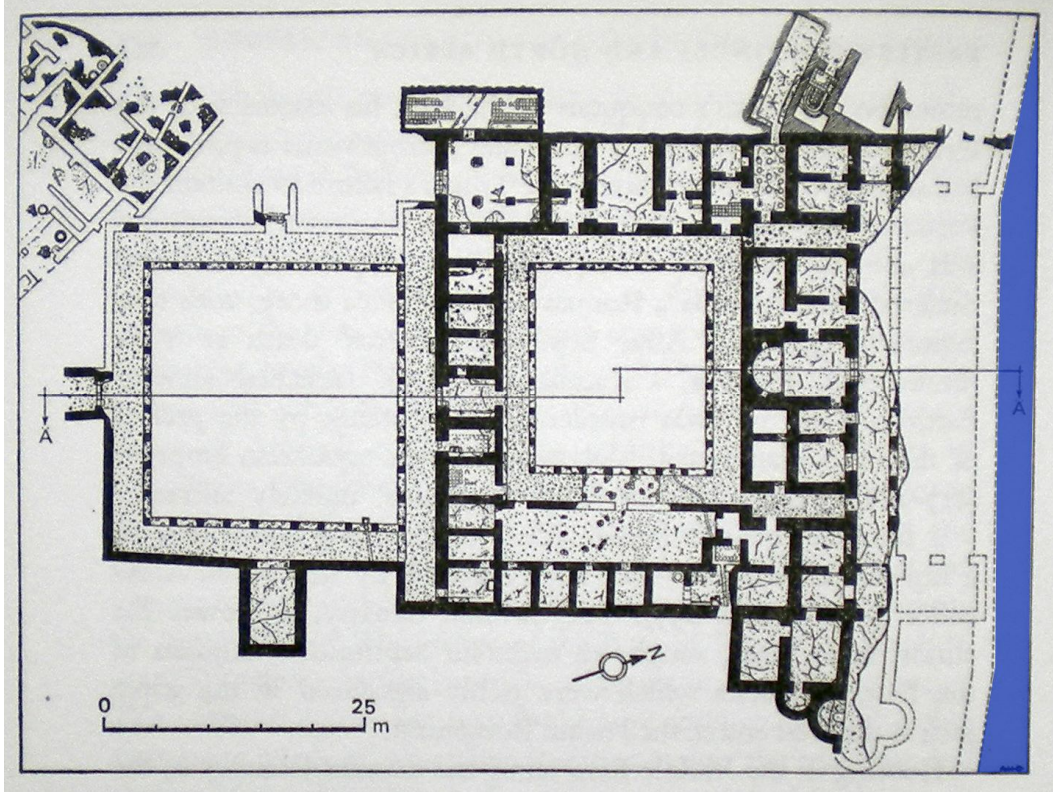

Şekil 3.51 : Dura-Europos kenti vaziyet planı (Nielsen, 1999, s. 114)

Saray, kuzeyden güneye doğru konut bölümü ve iki peristil avlu olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır (Şekil 3.52). Nehre uzanan iki kısa kanat arasında, koridor villa³ tipinde inşa edilen sarayın konut bölümü, alçak kayalıklar üzerinde Fırat Nehri'nin kenarında yer almaktadır. Önünde iki kanat arasında uzanan bir teras yer alan konut birimi, tam ortada apsidal bir yemek salonu, kanatlara bitişik uçlarında ise

³ Konutun ana odalarına giriş sağlayan ve bu odaları birbirine bağlayan bir koridor veya verandanın yapının ön cephesi boyunca uzandığı Roma konut tipi

kumandanın özel konutu ve ufak bir hamamdan meydana gelmektedir. Güneye doğru konut bölümünün arkasında kalan büyük peristil avlu, saray görevlilerinin konakladıkları birimi, karşılama odalarını ve süvari birimlerini barındırmaktadır. Sarayın güneyinde ise daha büyük bir ikinci peristil avlu yer almakta ve bu avlunun güney tarafında sarayın ana girişi yer almaktadır. Giriş avlusunun güneyinde ve batısında yer alan anıtsal kapıların dışında, avlu çevresinde halka açık bir de tören salonu yer almaktadır (Ward-Perkins, 1981, s. 352).

Şekil 3.52 : Dura Europos Sarayı'nın planı (McKay, 1975, s. 222)

Bir su kenarı sarayı olan Dura-Europos Sarayı, portikus villa ve peristil villa özelliklerini bir arada barındırmaktadır. Sarayın portikus villa tipinde kurgulanmış kuzey cephesi boyunca, cephe önündeki terasa açılan ve aralarında taş ayaklar bulunan bir kemer dizisi tasarlanmıştır. Kemer dizisi, başta merkezi apsidal yemek odası olmak üzere ana konut birimlerinin önünde yer alarak bu birimleri birbirine bağlayan koridor ve teras arasında geçiş sağlamaktadır. Bu kurgunun bir diğer işlevi de konut birimlerinin nehir manzarasından en yüksek düzeyde faydalanmasını sağlamaktır. Nehir, aynı zamanda sarayın ana ekseninin oluşmasında baskın faktör olarak görünmektedir. Nehre dik olarak uzanan sarayın tam ortasından geçen ana eksen, kuzey-güney doğrultusunda uzunlamasına olarak giriş avlusunun giriş

kapısından başlamakta ve konut bölümündeki apsidal yemek odasını keserek nehir kenarı terasında son bulmaktadır. Sarayın, kentin uç bir köşesinde, nehir kenarında, alçak kayalıklar üzerinde konumlandırılması ise sarayın tasarımında güvenlik ve izolasyon kavramlarının ön planda tutulduğunu göstermektedir.

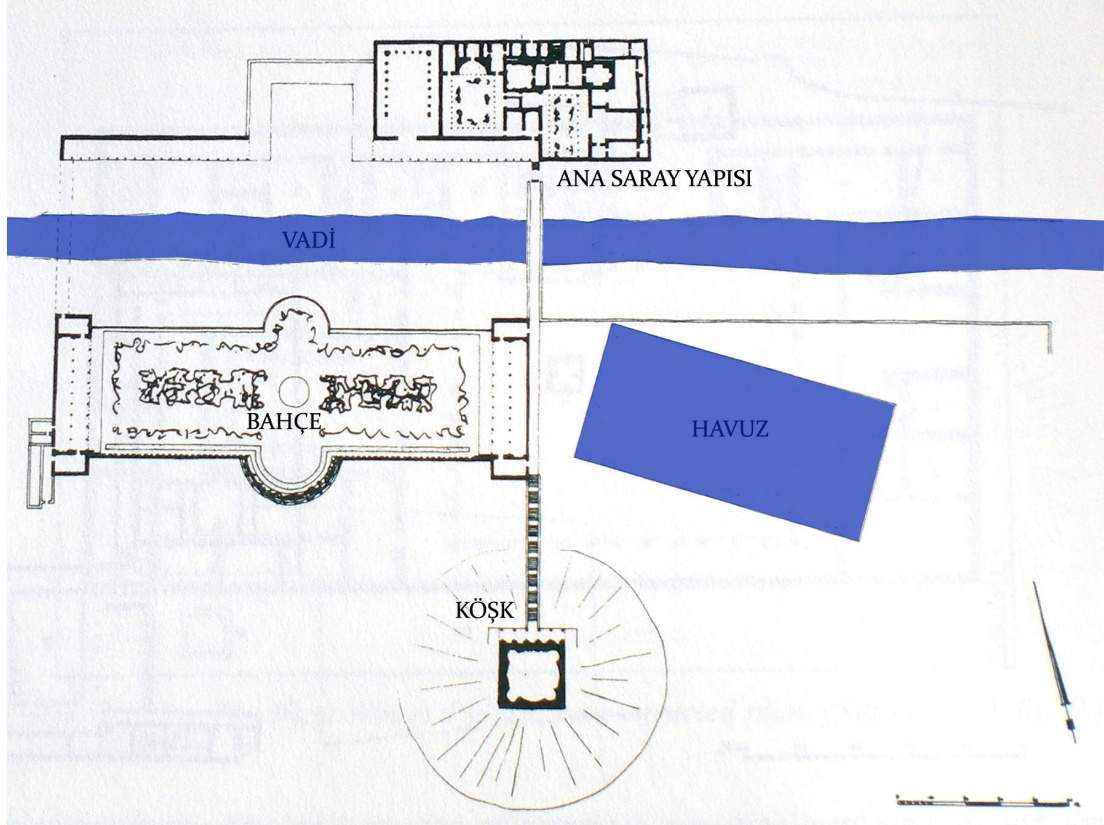
3.2.2.8 3. Jericho Kış Sarayı

Filistin bölgesi, İskender'in ölümünden sonra yaşanan çekişmeler arasında bir savaş alanına dönmüş ve M.Ö. 200 senesinde Selevkosların eline geçmiştir. M.Ö. 63 senesinde Pompeius'un bölgeyi fethetmesi ile Hasmonean Hanedanı yönetimindeki Yahudiye, bir Roma eyaletine dönüşmüştür. M.S. 6 senesine dek yarı bağımsız bir krallık olarak yaşamını sürdüren Yahudiye, bu tarihten itibaren tam olarak Roma hakimiyetine girmiştir. Roma yönetimi ile ilişkileri iyi olan Herod yönetimi boyunca (M.Ö. 37-4), Yahudiye topraklarında Caesarea Sarayı, Kudüs Sarayı, Herodium Sarayı'nın yanı sıra Jericho'da üç adet kış sarayı inşa edilmiştir (Nielsen, 1999, s. 181).

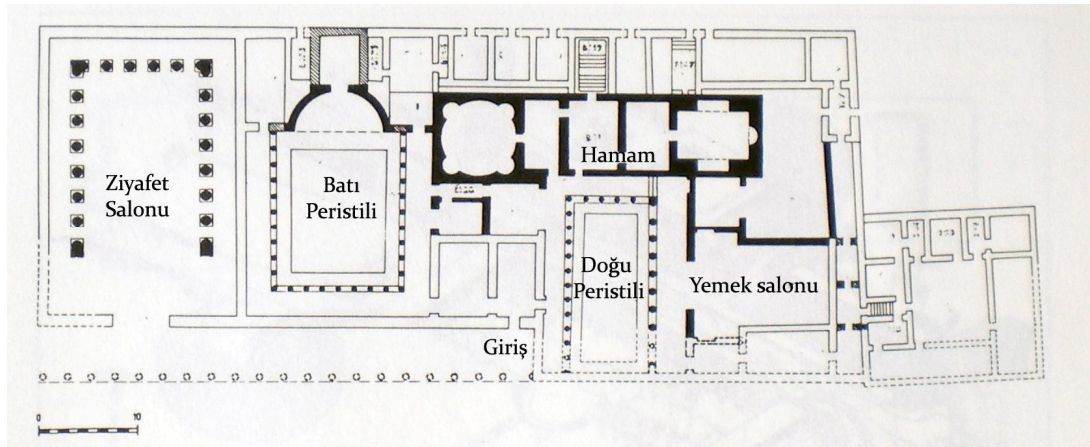
Jericho'da yer alan üç kış sarayı, Kudüs ve Caesarea ana saraylarının yanında öncelikli olarak rekreasyonel amaçlı tasarlanmış saraylardır. Bu üç saraydan üçüncüsü ve tamamı ile Herod'un projesi olan 3. Jericho Kış Sarayı, M.Ö. 15 senesinde Qelt Vadisi'nin iki yakasında, toplam 30.000 metrekarelik bir alanda inşa edilmiştir (Nielsen, 1999, s. 196-198). Vadinin kuzey yakasında konut birimlerinin yer aldığı ana saray yapısı bulunurken, vadinin güney yakasında ana saray yapısına bakan bir bahçe, tepe üzerinde bir köşk ve bir de havuz bulunmaktadır (Şekil 3.53). Saray arazisinin ortasında yer alan vadi, yılın çoğu bölümünde kuruyken kış mevsiminde yaşanan aşırı yağışlarla beraber 1 ila 10 hafta arasında suyla dolmaktadır. Sarayın tasarımında vadiden akan su miktarının değişiminin göz önünde tutulduğu anlaşılmaktadır. Vadiden akan suyun kuvvetlendiği dönemlerde saray, bir Roma su kenarı villası (villa maritima) görünümünü almaktadır (Netzer, 1999, s. 41). Lut Gölü'nden yaklaşık 10 km. uzaklıkta bulunan sarayın, yağışların yanında bol miktarda su kaynağı tarafından beslendiği bilinmektedir (Ward-Perkins, 1981, s. 311-312).

Sarayın tasarımında öncelikli vurgu güney manzarasına bakan portikolu kurgu ile vadinin kuzey yakasına verilmiştir. Vadi kıyısında uzanan portiko, tam ortada içe dönük bir U formu almaktadır. Ağırlıklı olarak resmi fonksiyonlara ayrılmış olan ana

saray yapısı, portikonun doğu kanadında yer alırken, ortada içe dönük bir U formu alan portiko, U formundan sonra 60 metre daha batıya doğru arkasında herhangi bir bina bulunmadan vadi kıyısı boyunca uzanmaktadır (Netzer, 1999, s. 42) (Şekil 3.54). Portikonun doğu kanadının sonu, saray yapısının tam ortasına denk gelmekte ve sarayın ana girişi bu bölümde, vadinin iki yakasını bağlayan köprü ile aynı eksende yer almaktadır. Bahsedilen eksenin güney ucunda bir köşk yapısı bulunmaktadır (Nielsen, 1999, s. 196-198).

Şekil 3.53 : 3. Jericho Kış Sarayı'nın vaziyet planı (Nielsen, 1999, s. 198)

Şekil 3.54 : 3. Jericho Kış Sarayı'nın ana saray yapısı planı (Nielsen, 1999, s. 199)

Sarayın ana girişı, küçük boyutlarda göze çarpmayan bir kapıdır ve ardından muhafız ve bekleme odası olduğu düşünölen iki küçük oda gelmektedir (Nielsen, 1999, s. 196-198). Bu iki odadan, sarayın doğu ve batı bölümünde yer alan iki ayrı peristile geçiş sağlanmaktadır. Yaklaşık 20 metreye 14 metrelik doğu peristili, üç taraftan sütun dizisiyle çevrilidir ve peristilin güney kısmı, vadi suyunun yapıyı aşındırmasından dolayı net olarak okunamamaktadır. Peristilli bahçenin doğusunda yaklaşık 13 metreye 11 metrelik T formunda bir salon bulunmaktadır. Salonun dört metre genişliğindeki girişı, salon ve peristil bahçe arasında görsel bağ kurmaktadır. Peristilin kuzeyinde ise sarayın hamamı ve girişı yer almaktadır (Netzer, 1999, s. 42-46). Daha çok rekreasyonel amaçla kullanıldığı düşünölen doğu peristilinin doğusunda yer alan T formlu salon özel bir yemek salonudur ve arkasında servis birimleri yer almaktadır (Nielsen, 1999, s. 196-198). Servis birimlerinin de arkasında sarayın doğu sınırını oluşturan avlulu bölümün ise hizmetlilerin konakladığı bölüm olduğu düşünölmektedir (Netzer, 1999, s. 42-46). Sarayın, doğu peristili, hamam, özel yemek salonu ve avlulu hizmetliler bölümünü içeren doğu bölümünün vadiye bakan kısmında portikolu düzen devam etmemekte ve sarayın bu bölümde vadiyle kurduğu ilişki zayıflamaktadır.

Sarayın batı bölümünde ise saray girişinden ulaşılan batı peristili ve en batı uçta doğrudan portikoya açılan ziyafet salonu yer almaktadır. Ziyafet salonu, yaklaşık 29 metreye 19 metrelik genişliği ile Roma dönemi Yahudiye’indeki en büyük açıklıklı salondur. Salonun doğrudan portikoya açılan anıtsal girişı, 5,5 metre genişliği ile aynı zamanda vadiye açılan bir panorama sunmaktadır. Yaklaşık 19 metreye 19 metre genişliğindeki batı peristili ise, üç taraftan sütun dizisiyle çevrilidir ve kuzey kısmında çapı 7 metre olan yarım daire formlu bir eksedra yer almaktadır (Netzer,1999, s. 42-46). Bahçenin kuzeyinde eksedranın ardında taht odası olduğu düşünölen bir salon bulunmaktadır (Nielsen, 1999, s. 196-198).

Ana saray yapısının giriş eksenindeki köprüyle ulaşılan vadinin güney tarafında, saray kompleksinin diğer üç birimi yer almaktadır (Şekil 3.53). Köprü ekseninde güney tepesinin üzerinde yer alan yaklaşık 20 metreye 20 metre genişliğindeki kare planlı köşk, vadinin güney yakasından kuzeye ve şehre doğru bakış sağlamaktadır. Köşkün girişı, ana saray yapısının girişı ve köprüyle aynı eksende portikolu bir salondan meydana gelmektedir. Güney yakasının ikinci birimi, köşkün batısında vadi kıyısında konumlandırılmış, çevre kotuna göre düşük, dikdörtgen biçimli bahçedir.

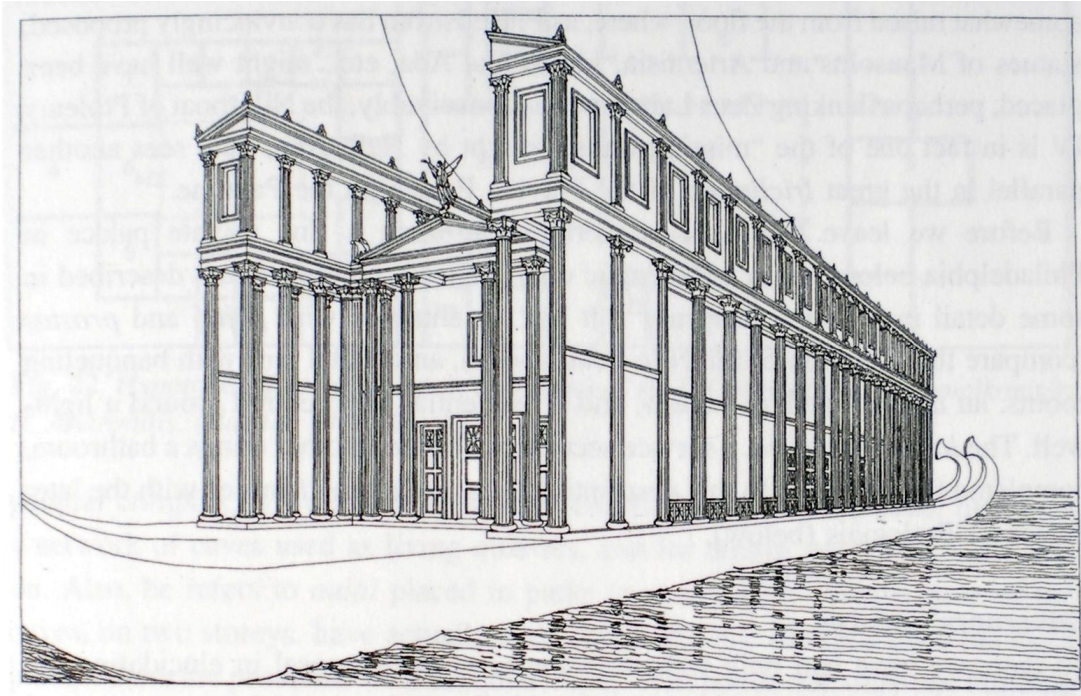
140 metreye 40 metre büyüklüğündeki çiçek bahçesi, doğu ve batı taraflarında portikolarla çevrilidir. Bahçenin kuzey ve güney uzun kenarlarının ortasında iki büyük yarım daire formlu eksedra yer almaktadır (Nielsen, 1999, s. 196-199). Bahçenin güneyindeki eksedra, cavea biçiminde çiçeklikler ile sıralanmıştır. Bahçenin güneyinde eksedra dışında, boydan boya uzanan bir duvar üzerinde 48 adet niş sıralanmaktadır. Duvarın önünde 1,5 metre genişliğinde bir su kanalı akmaktadır. Bahçenin kuzeyinde ise güneydeki duvara göre daha alçak, vadi görüntüsünü kesmeyen bir duvar bulunmaktadır (Netzer, 1999, s. 40-53). Güney yakasında bulunan 3. birim, dev yüzme havuzudur. Bahçe ve köşkün doğusunda yer alan havuz, vadiye paralel konumlandırılmış diğer yapılara göre farklı bir açıda konumlandırılmıştır (Nielsen, 1999, s. 196-199). 90 metreye 42 metre genişliğindeki havuz hem yüzmek, hem de üzerinde botla gezilmek için tasarlanmıştır (Netzer, 1999, s. 42-46).

Sarayın duvar inşasında kullanılan opus reticulatum ve opus quadratum tekniği, yapıyı yapanların İtalya ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Opus reticulatum, M.Ö. 1. yüzyılda Roma'nın doğusunda çok az kullanılmakta, yaygınlıkla İtalya'da kullanılmaktadır. Ayrıca yapıda karşılaşılan malzeme çeşitliliğinden, inşaatta Romalı taş ve çimento işçileri, sıvacılar, duvar ressamaları ve bahçe düzenlemecilerinin çalıştığı anlaşılmaktadır (Netzer, 1999, s. 40-41)

Herod döneminde deniz kenarında inşa edilen Caesarea Sarayı'na benzer şekilde, 3. Jericho Kış Sarayı da bir su kenarı sarayı kurgusunda tasarlanmıştır. Saray kompleksinin özellikle vadinin kuzey yakasında kalan ana saray yapısı, aynı dönemde İtalya Yarımadası'nda sıklıkla karşılaşılan su kenarı villaları (villa maritima) gibi portikus villa tipinde tasarlanmıştır. Vadinin güney yakasında yer alan çiçek bahçesi ve havuz, saray kompleksinin paradeisos atmosferini yaratan birimleri olarak karşımıza çıkarken, kuzey yakada yer alan ana saray yapısı, vadide akan suya göre yüksekte yer alan izole konumuyla savunma karakteri yansıtmaktadır. Vadinin kuzey yakası boyunca uzanan portiko, sarayın suya açılan arayüzünü oluşturmakta ve ana saray yapısının batı bölümü, özellikle geniş giriş kapısıyla vadiye açılan ziyafet salonu, bu arayüz aracılığıyla vadiyle ilişki kurmaktadır. Vadi ve akarsuyun yapıların tasarımı üzerindeki bir diğer etkisi de havuz dışındaki tüm birimlerin vadiye paralel konumlandırılması olmuştur.

3.2.2.9 Yüzen saray Thalamegos

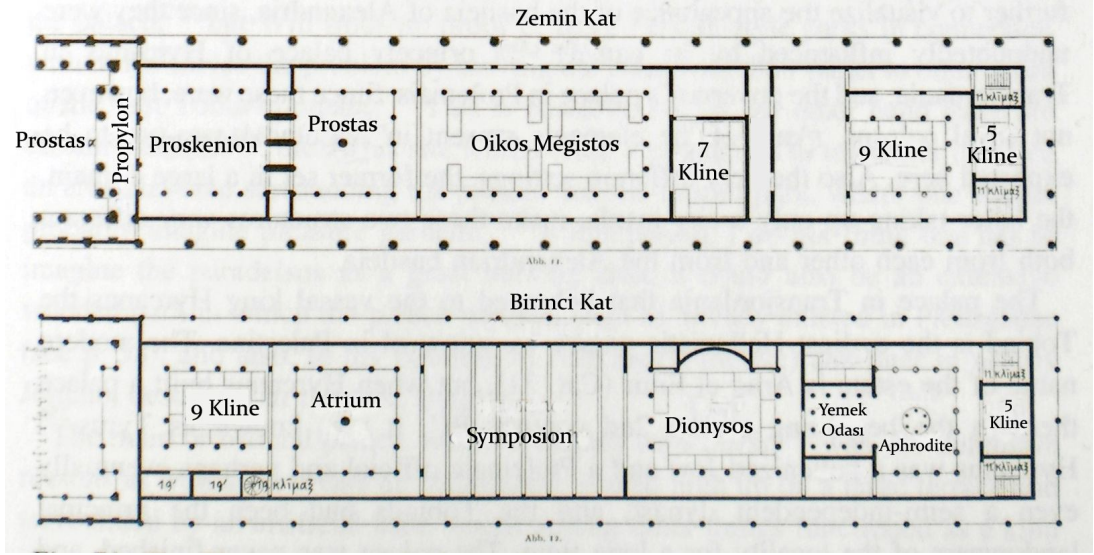
Yüzen saray olarak tanımlanan Thalamegos, IV. Ptolemaios'un (M.Ö. 221-204) Nil Nehri'nde gezmek için inşa ettirdiği ve aynı zamanda saray işlevi gören dev saltanat kayığıdır. Thalamegos'un mimarisi, Helenistik İskenderiye merkezli bir mimari anlayışla inşa edildiği için İskenderiye Sarayı'nın tasarımı hakkında ipuçları taşımaktadır. Yapıya dair bilgiler Helenistik dönemde yaşamış tarihçi Kalliksenus ve M.S. 2 ve 3. yüzyılda yaşamış Yunanlı yazar Athenaios tarafından günümüze aktarılmıştır. Saray yapısı, Nil Nehri'nde Eski Mısır döneminde karşılaşılan keyif gezintisi geleneğini devam ettirirken, diğer taraftan yüzen saraylar geleneğinin başlatıcısı olmuştur (Şekil 3. 55) (Nielsen, 1999, s. 133-136).

Şekil 3.55 : Thalamegos rekonstrüksiyonu (Nielsen, 1999, s. 137)

Thalamegos'un Athenaios tarafından yapılan detaylı tasvirine göre yüzen sarayın uzunluğu 91 metre ve yüksekliği 12 metredir (Şekil 3.56). Bir katamaran olan saray, çifte tekne üzerinde iki kattan oluşmaktadır. İki kat da birer gezinti güvertesi ile çevrelenmiştir. Alt kat Mısır'ın yakıcı güneşinden korunmak amacıyla penceresiz, üst kat ise serin akşam saatleri için pencereli olarak tasarlanmıştır (Casson, 2002, s. 147-150). Thalamegos'un ana girişi, yüzen sarayın burun tarafında zemin katta bulunmaktadır. Yapının U formundaki prostaslı girişinde, zemin kat yüksekliğinde yükselen sütunlar, sarayı dört cephede çevrelemektedir. Giriş cephesinde zemin katta bir propylon ve üst güvertede parapet duvarı üzerinde pencereler ve en tepede bir

alınlık yer almaktadır. Bu cephe anlayışının, erken Helenistik dönem saraylarından Aigai/Vergina Sarayı'nın propylonlu giriş cephesine olan benzerliği sebebiyle Makedon saraylarının etkisi altında geliştiği düşünülmektedir (Pfrommer, 1996, s. 97-108).

Şekil 3.56 : Thalamegos kat planları (Nielsen, 1999, s. 137)

Zemin kat planında propylonlu girişin ardından, proskenion adlı mekana ulaşılmaktadır. Proskeniondan, zemin katın ortasında yer alan oikos megistosa (büyük oda) bir diğer pylon ve ikinci bir prosta aracılığıyla geçilmektedir. Oikos megistosta 20 adet kline yer almaktadır. Bu oda, içerisinde 7 kline bulunan bir başka odayla bağlantılıdır. Bir koridorla ayrılan geminin kış tarafında ise birincisi 9, ikincisi 5 klineli üç odası olan bir symposion ve üst kata çıkan merdivenler yer almaktadır.

Sarayın üst kat planında, giriş tarafında 9 klineli bir symposion odası bulunmaktadır. Ardından gelen mekan atriumdur ve üst katın merkezinde yer alan symposionla bağlantılıdır. Symposionun ardından ise Dionysos tapınağı gelmektedir. Geminin kış tarafında, Aphrodite'ye adanmış bir tapınak daha yer almaktadır. İki tapınak arasında bir Hint yemek odası tasarlanmıştır. Hint yemek odasının iki yanında dinlenme odaları, Aphrodite tapınağından sonra gelen 5 klineli odanın iki yanında ise zemin kat merdivenleri bulunmaktadır.

Athenaios'un tasvirine göre yüzen sarayda bulunan yemek salonlarından üst güvertede merkezde yer alan ana salonun (symposion) tavanı altın kaplamalı motiflerle süslenmiş kasetlerden oluşmaktadır. Hint yemek odasında ise

Hindistan'dan getirilmiş mermer sıra sütunlar bulunmaktadır. Bir diğer salon, sarayın diğer bölümlerinden ayrı olarak planlanmış kadınlar bölümünde yer almaktadır. Sarayın üst katında etrafı eflatun perdelerle kapatılmış bir de açık hava salonu (atrium) bulunduğu bilinmektedir. Sarayın ana kamarası (oikos megistos), başlıkları altın ve fildişi kaplı olan ahşap sütunlarla bölünmüştür ve en az yirmi yatak barındırmaktadır. Dionysos'a adanmış tapınakta ise içi değerli taşlarla süslenmiş bir nişte kral ailesinin heykelleri yer almaktadır (Casson, 2002, s. 147-150).

Roma İmparatoru Caligula döneminde inşa edilmiş olan ve Thalamegos'un başlattığı geleneği devam ettiren yapılardan birinin izine, Roma'nın 25 kilometre güneydoğusunda bulunan Lemi Gölü'nün derinliklerinde rastlanmıştır. Caligula'nın batık yüzen sarayı, içerisinde her türlü lüksün bulunduğu bir yüzen villa olarak tasarlanmıştır. Yüzen saray, boyut olarak ilk Atlantik yolcu gemilerinden daha büyüktür (McKay, 1975, s. 128).

Antik kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında ortaya çıkan plan ve rekonstrüksiyon önerilerinde su ögesinin, yüzen sarayın tasarımında etkili olduğu görülmektedir. Sarayı dört cephede de çevreleyen üst kat pencereleri, arkalarında kalan gezinti güverteleri ile birlikte sarayın dışa açılan, suya dönük bir yapısı olduğunu kanıtlamaktadır. Saray, bir gemi olması sebebi ile su kotundan belli bir miktar yüksekte yer almaktadır. Ayrıca sarayın zemin katı, gün ışığından korunmak amacıyla birinci kata göre geçirimsiz tasarlanmıştır. Bu özellikler, sarayın tasarımında, su ve ışık gibi doğal faktörlere karşı korunma önlemleri alındığını gösterirken yapının su kotu üzerinde suya açılan su kenarı sarayları kategorisine girmesini sağlamaktadır.

3.2.2.10 İskenderiye Sarayı

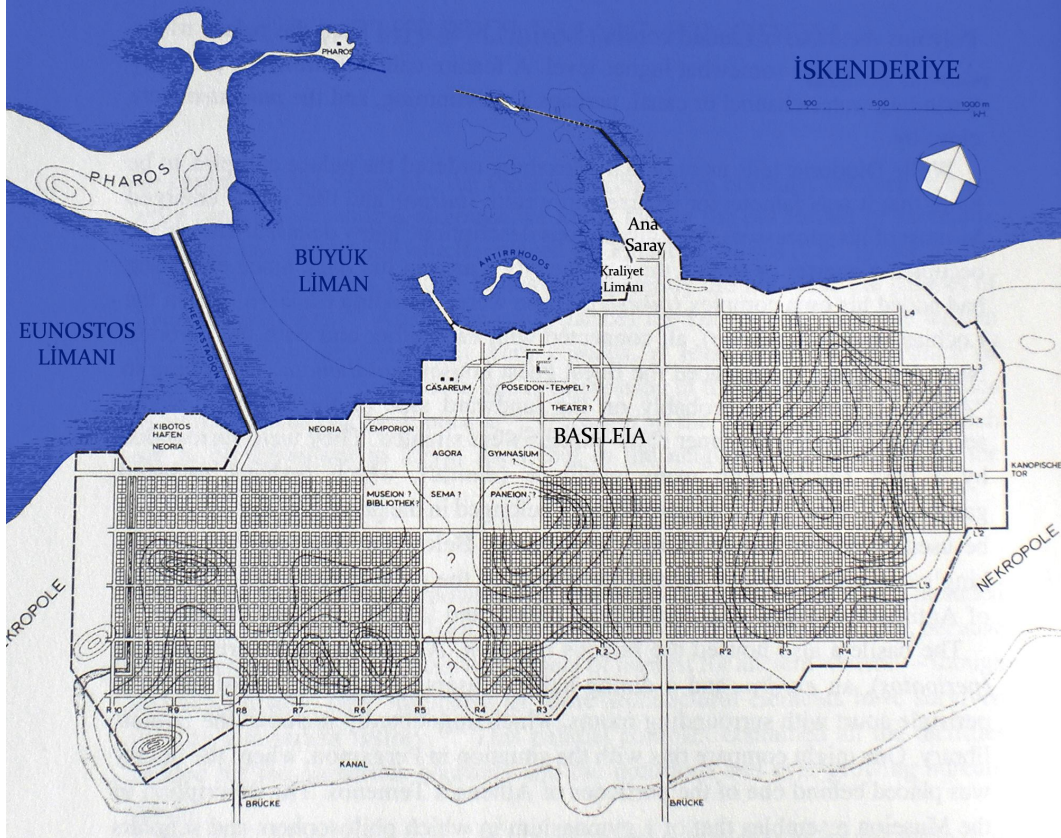
İskenderiye, Büyük İskender tarafından M.Ö. 332-31 yıllarında Rhakotis yakınlarında bir liman kenti olarak kurulmuştur. Büyük İskender'in ölümünün ardından İskender'in ele geçirdiği topraklar komutanları arasında paylaşılmış ve Mısır, Lagos'un oğlu I. Ptolemaios Soter tarafından yönetilmeye başlanmıştır. I. Ptolemaios döneminde Ptolemaios Krallığı'nın başkenti yapılan İskenderiye, I. Ptolemaios ve II. Ptolemaios tarafından kozmopolit bir şehir haline getirilmiştir. Kentte Ptolemaik dönemde inşa edilmiş olan en önemli eserler arasında, Kraliyet Sarayı, II. Ptolemaios'un kütüphanesi, I. Ptolemaios için Pharos Yarımadası'nda inşa

edilen 120 metre yüksekliğindeki deniz feneri, III. Ptolemaios'un yaptırdığı Serapeum Tapınağı ve İskender'in mezarının da bulunduğu Sema mezarlık kompleksi yer almaktadır (Arnold, 2003, s. 8). Bugün, antik şehre ait bahsedilen eserlerden bazı Geç Roma dönemi kalıntıları dışında hiçbirisi ayakta kalmamıştır. Jean-Yves Empereur yürütücülüğünde gerçekleştirilmekte olan su altı kazılarında özellikle limanın doğu tarafında kalan Ptolemaik saray kompleksine ait ana saray yapısının kalıntıları araştırılmaktadır (Grimm, 1996, s. 509-511).

Kent, Büyük İskender döneminde Rodoslu Dinokrates ve Naukratisli Kleomenes adında iki mimarın çizdiği plana göre yaklaşık 5'e 2,2 kilometrelik şehir duvarları ile çevrilmiştir. (Arnold, 2003, s. 8). Naukratisli Kleomenes, Pharos Adası'nı yaklaşık 1260 metre uzunluğunda bir dolgu yol ile anakaraya bağlamıştır. Böylece kentin liman bölgesinde, dolgu yolun batısında şehrin kullandığı Eunostos Limanı ve doğusunda kraliyete ait Büyük Liman olmak üzere iki ayrı liman oluşturulmuştur (Şekil 3.57). Aynı dönemde Büyük Liman'ın doğu sınırını oluşturan Lochias Yarımadası'nda Akra (kale yapısı, akropolis) ve ilk saray yapısı inşa edilmiştir. Şehir, birbirini dik olarak kesen düzenli caddelerden oluşturulmuştur. Bu caddelerden, biri şehrin ortasında doğudan batıya, bir diğeri şehrin doğusunda kuzeyden güneye doğru uzanan 29,4 metre genişliğindeki iki cadde, kentin ana caddelerini oluşturmaktadır. Şehrin ortasında agora, gimnazyum ve tapınaklar bulunmakta, Eunostos Limanı'nda ise pazar yeri, depolar ve tersaneler yer almaktadır (Grimm, 1996, s. 509-511).

İskenderiye Sarayı olarak bilinen Ptolemaik saray bölgesi (Basileia) ile ilgili bilgiler, arkeolojik verilerin yetersizliği yüzünden sadece yazılı antik kaynaklardan elde edilebilmektedir. M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış Yunan tarihçi Diodorus, Basileia adı verilen saray bölgesinin inşasına İskender'in kendisinin başladığını, sarayın büyüklüğü ve zenginliği ile ünlü olduğunu, İskender'den sonraki yöneticilerin saray bölgesini daha da genişlettiğini anlatmaktadır. Strabo'ya göre tahta çıkan her kralın saraya kendi yapılarını eklemesiyle Basileia, sur içi şehrin üçte biri büyüklüğüne ulaşmıştır (Nielsen, 1999, s. 130-133). Lochias Yarımadası'ndaki Akra'yı da içeren Basileia, saray yapılarının yanı sıra görkemli konutlar, parklar, bahçeler, korular, bir zoolojik bahçe ve ufak tapınlardan oluşmaktadır. Liman bölgesinin doğusunda bulunan kraliyete bağlı Büyük Liman da kendi tersanesi, pazarı, depoları ve savaş gemilerinin barındığı gizli limanı ile Basileia sınırları içerisinde yer almaktadır. Daha

korunaklı olan İç Basileia'da, Akra'dan Büyük Liman'ın ortasına dek uzanan 800 metrelik hat boyunca kraliyet saray yapıları dizilmiştir. Büyük Liman'ın ortasındaki Antirrhodos Adası'nda kendisine ait küçük bir limanı olan bir saray yapısı daha bulunmaktadır. Kleopatra'nın sarayı da bu kompleks içerisinde yer almakta fakat hangi hükümdarın hangi saray yapısını inşa ettirdiği kesin olarak bilinmemektedir (Grimm, 1996, s. 509-511).

Şekil 3.57 : Büyük İskender döneminde İskenderiye kenti (Nielsen, 1999, s. 132)

Saray yapıları, hem Lochias Yarımadası'nda Akra'yla, hem kendi aralarında, hem de Büyük Liman'la bağlantılıdır. Aristeas'a göre Akra'nın yakınlarında, Strabo'ya göre ise İç Basileia'da etrafı parklarla çevrili gösterişli misafir konutları (katalumata) bulunmaktadır. Bu konutların altında kralın gizli limanı yer almaktadır. Basileia ayrıca İskenderiye Kütüphanesi'ni barındıran Museion'u, İskender ve Ptolemaiosların mezarını barındıran Sema'yı, limana yakın bir alanda Poseidon'a adanmış bir tapınağı, Serapeum Tapınağı'nı ve halka açık kraliyet parklarını içermektedir. Lochias Yarımadası'nda bulunan ana saray yapısına, sur içi şehri boydan boya kesen iki ana caddeden birinin uzanması ve İskenderiye şehrinin gridal bir şehir planı üzerine kurulması, Basileia adı verilen tüm kompleksin de bu düzene

göre tasarlandığını düşündürmektedir. Saray kompleksinin, içerisinde parklar barındırması ve deniz kenarındaki konumu, sarayın tasarımında Pers saraylarından etkilendiğini ortaya koymaktadır. Zoolojik ve botanik bahçelerden oluşan bu parklar, Amarna sarayları ile bütünleşik olan park tasarımlarını da akla getirmektedir (Nielsen, 1999, s. 130-133). I. Ptolemaios'un Halikarnassos kuşatmalarına katılması ve Halikarnassos Sarayı'nı bizzat görmesi, kendisinin İskenderiye Sarayı'nın tasarımında Halikarnassos Sarayı'ndan etkilendiğini düşündürmektedir. İki saray da benzer bir şekilde gizli limana sahip ve savunma ağırlıklı bir yapıda tasarlanmıştır. İskenderiye Sarayı'nın da Halikarnassos Sarayı gibi deniz seviyesinden belli bir yükseklikte inşa edildiği düşünülmektedir (Nielsen, 1999, s. 65).

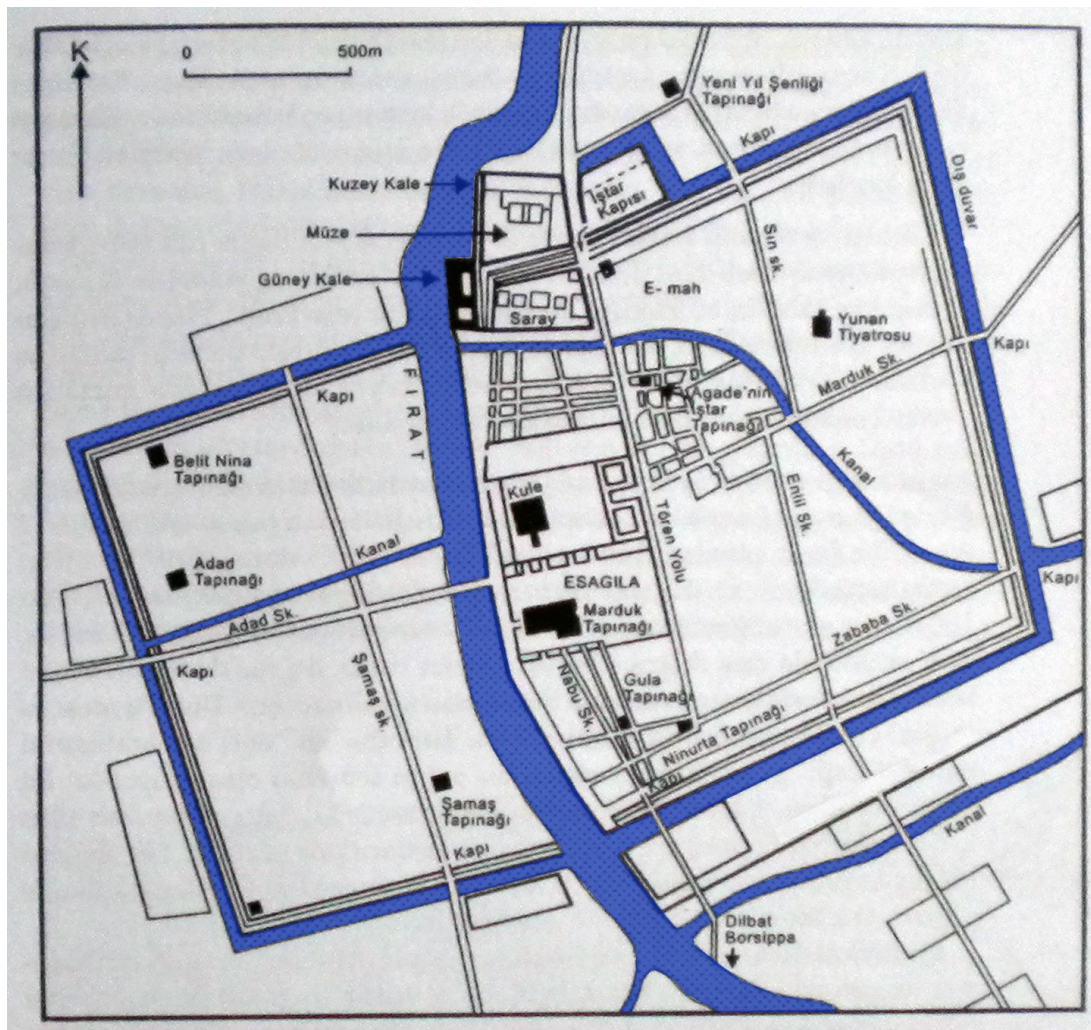
Yetersiz olan arkeolojik veriler ve antik kaynaklardan elde edilen dağınık bilgiler doğrultusunda Basileia adı verilen saray kompleksinin Pharos Adası ve Lochias Yarımadası arasında kalan limana ve denize sahili olduğu, aynı zamanda sur içi şehrin kara tarafına doğru da uzandığı anlaşılmaktadır. Aynı bilgiler ışığında saray bölgesinin bir büyük kraliyet limanı ve Lochias Yarımadası'nda bulunan ana saray yapısının savaş gemilerini barındıran gizli bir limanı olduğu ortadadır. Saray yapılarının plan şemaları ve görünüşleri bilinmese de eldeki bilgiler özellikle ana saray yapısının, gizli limanı ile Halikarnassos Sarayı'na benzer bir şekilde deniz seviyesinden belli bir yükseklikte konumlandırıldığını göstermektedir. Tüm saray yapılarının kraliyet limanı ile bağlantılı olması su ögesinin saray yapılarının tasarımlarında etkili olduğunu kanıtlamakta fakat etkileşimin izleri veri azlığı sebebiyle okunamamaktadır.

3.2.3 Tasarımda güvenlik unsurunun en üst düzeyde oluşu: İçeride dönük saraylar

Az sayıda örneğine rastlanan içeride dönük su kenarı saraylarının ortak özelliği, su kütlesi ile aralarındaki yüzeyin en alt düzeyde geçirgen olması ve karasal alanda karşılaşılan ilk anıtsal saraylarda görüldüğü gibi saray yapısının veya alanının bir veya birden fazla avlu etrafında gelişerek içeride dönük merkezi bir plan şemasına sahip olmasıdır. Fırat Nehri kenarında yer alan Babil Güney Sarayı, Nil Nehri kenarında yer alan Apries Sarayı ve Ceyhun Nehri kenarında yer alan Ai Khanoum Sarayı bu grubun ele alınan başlıca örnekleridir. Bahsedilen yapılar su kütlesi kenarında bulunmalarına rağmen, su ile kurdukları ilişki alınan yapısal güvenlik önlemleri nedeniyle en az seviyede sağlanmıştır.

3.2.3.1 Babil Güney Sarayı

Babil Güney Sarayı, Yeni Babil Kralı Nabukadnezar (M.Ö. 604-532) tarafından Babil kentinin kuzeyinde sur duvarlarına bitişik olarak inşa edilmiştir. (Öngül, 2005, s. 27). Nabukadnezar döneminde Suriye ve Mısır gibi çevre ülkelere seferler düzenlenmiş, M.Ö. 586 senesinde Kudüs yağma edilerek, Süleyman Tapınağı ve saray yapısı yerle bir edilmiştir. Herodot'un anlatmış olduğu ve bugün izleri duran “Büyük Babil”, Geç-Babil kralı Nabopolassar (M.Ö. 658-605) ve Nabukadnezar dönemine aitse de kentin büyük bölümü Nabukadnezar'ın mimarları tarafından oluşturulmuştur (Şekil 3.58) (Oates, 2004, s. 135-136, 151).

Şekil 3.58 : Nabukadnezar dönemi Babil kenti (Oates, 2004, s. 155)

Nabukadnezar döneminde bugünkü yatağının daha doğusundan akan Fırat Nehri, kenti ortadan ikiye bölmektedir. Kentin batı bölümü hakkındaki bilgiler azdır. Kentin etrafını saran savunma duvarları Nabopolassar tarafından inşa edilmiştir. Nabukadnezar döneminde demir çubuklarla kapatılan nehir girişleri ile Babil kenti

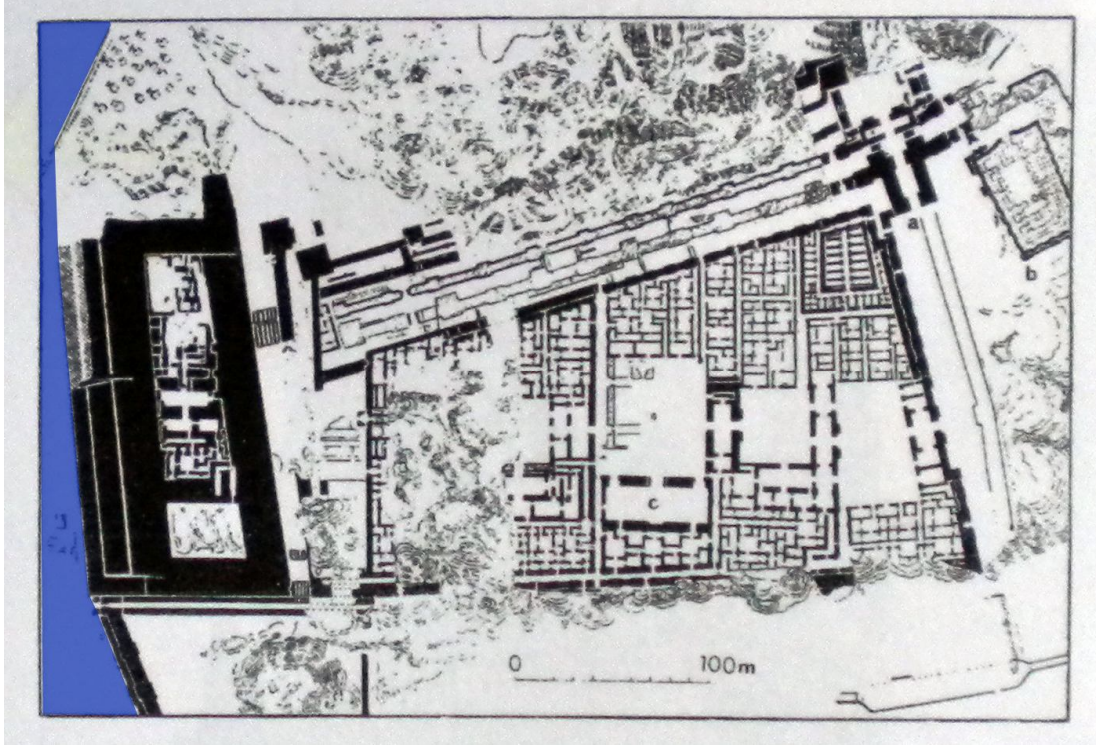
korunaklı bir ada haline getirilmiştir. Kent, Marduk Tapınağı Esagila ve Babil Zigguratı Etemenanki dışında Babil'in ana sarayı olan Güney Sarayı, Kuzey Sarayı ve Yazlık Sarayı gibi krallık saraylarını barındırmaktadır. İç kent, nehre paralel uzanmakta ve kent duvarlarında yer alan kapılara dik açıyla uzanan yollarla bölümlere ayrılmıştır. Bu yollardan Tören Yolu olarak adlandırılan sokak, kentin kuzeyinde Güney Sarayı'nın hemen doğusunda yer alan ünlü İştar Kapısı'ndan geçerek Güney Sarayı'nın doğusu boyunca uzanmakta ve 900 metre güneyde ziggurat ve Marduk Tapınağı arasından batıya Fırat Köprüsü'ne doğru dönmektedir (Oates, 2004, s. 155-164).

Babil Güney Sarayı, doğu batı doğrultusunda arka arkaya sıralanan özel dairelerle çevrili 5 büyük avlu etrafında kurgulanmıştır (Şekil 3.59). Tören Yolu'na açılan saray girişinin bulunduğu doğu avlusu ve orta avlu idari amaçlı kullanılmaktadır. Orta avlunun batısında bulunan üçüncü avlu ana avlu olarak adlandırılmaktadır (Öngül, 2005, s. 27). 60'a 55 metre genişliğindeki üçüncü ana avlunun güney kenarında kralın taht odası bulunmaktadır. Bahsedilen avlunun batısında kalan bölüm, Nabopolassar'ın ilk sarayıdır (Oates, 2004, s. 157-158). Bu bölüm batı avlusu ve yan avlu olarak adlandırılan iki avlu etrafında kralın özel odalarından meydana gelmektedir. Batı avlusu ve yan avlunun güneyinde harem bölümü yer almaktadır (Öngül, 2005, s. 27). Nabukadnezar, kralın özel odalarının yer aldığı bu bölüm ile Fırat Nehri arasında, nehrin neminden korunacak şekilde duvarları 25 metre kalınlığında bir kale inşa ettirmiştir. Dicle ve Fırat Nehirleri arasında kalan Babil Ülkesi topraklarında, Nil'in düzenli yıllık hareketlerinin aksine önceden zamanı kestirilemeyen şiddetli nehir taşkınlarının yaşandığı da bilinmektedir (Oates, 2004, s. 11, s. 157-158).

Babil'in Asma Bahçeleri olarak bilinen bahçe düzenlemesinin, Güney Sarayı'nın kralın özel odalarından oluşan batı bölümü yakınlarında nehir boyunca teraslar halinde uzandığı düşünülmektedir. Ninova ve Khorsabad gibi Yeni Asur dönemi saraylarında da park ve bahçelerin önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Babil Güney Sarayı, Babil Krallığı yıkıldıktan sonra Pers kralları ve İskender tarafından kullanılmıştır. Saray yapısının, Ahamenid ve Helenistik sarayların tasarımında etkili olduğu düşünülmektedir (Nielsen, 1999, s. 34).

Fırat Nehri kenarında yer alan Babil Güney Sarayı, çok avlulu içe dönük yapısıyla ilk anıtsal sarayların genel özelliğini yansıtmaktadır. Nehirle saray yapısı arasında, hem

düşman saldırılarına hem de taşkın, nem gibi sudan gelebilecek zararlara karşı bir kale yapısı inşa edilmesi, nehir kenarında bulunan sarayın su ile olan ilişkisini en alt seviyeye indirmiştir. Ana girişi kara tarafından olan sarayın tasarımında, su kütlesinin doğrudan bir etkisi görülmemekle beraber günümüzde izi kalmamış olan asma bahçelerin nehir kenarında su kütlesi ile birlikte bir paradeisos atmosferi yarattığı anlaşılmaktadır.

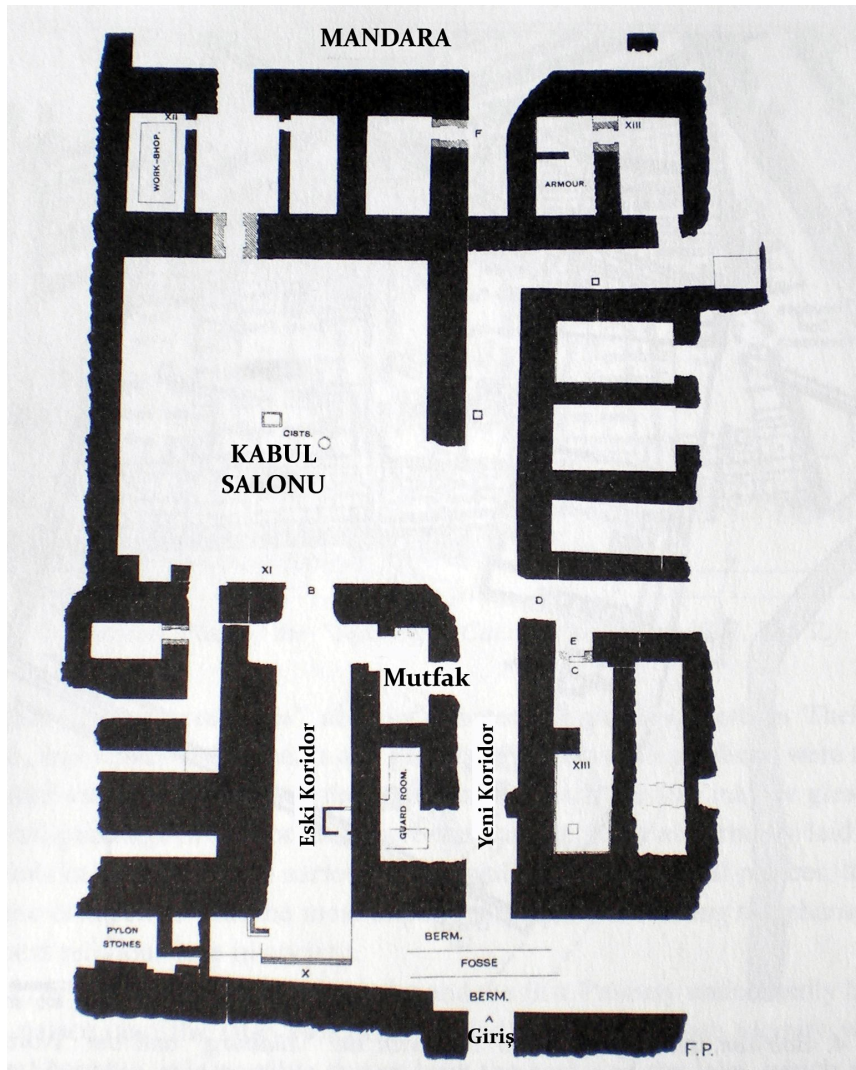

Şekil 3.59 : Babil Güney Sarayı planı (Oates, 2004, s. 157)

3.2.3.2 Apries Sarayı

Apries Sarayı, 26. Hanedan firavunlarından Apries (M.Ö. 588-563) tarafından Memphis'in kuzeyinde duvarlarla çevrili yaklaşık 300 m.'ye 450 m.'lik dikdörtgen bir alan içerisinde inşa ettirilmiştir (Badawy, 1966b, s. 29-32). Bu alan, içerisinde bulunan saray yapısı ve çevre duvarlarının belirlediği dikdörtgen avluyla beraber Nil Nehri kıyısında yer almaktadır (Şekil 3.60). Kalıntıları kısmen korunmuş olan Apries Sarayı, saray alanının kuzeyinde, büyük ve yüksek bir teras üzerinde inşa edilmiştir. Sarayın daha da kuzeyinde kraliyet parkı yer almaktadır (Nielsen, 1999, s. 27-31). Kuzey-güney doğrultusunda yönlendirilmiş olan sarayın genel plan kurgusu, ana girişe bağlı uzun bir koridorun merkezi bir salondan geçerek kuzeyde bulunan daha büyük bir salonla son bulmasından meydana gelmektedir (Badawy, 1966b, s. 29-32).

salonu olduğu düşünölen bir başka büyük hipostil salona (mandara) geçiş bulunmaktadır. Aynı salona sarayın ana girişinden başlayan uzun kesintisiz bir koridor da ulaşmaktadır. Konut bölümü, merkezi salonun doğusunda yer almakta ve bir koridorla salondan ayrılmaktadır. Sarayın güneybatı köşesinin işlevi tam olarak belli olmamakla beraber kalın duvarlar arasında üç dar koridorun yer alması tepesinde bir kule yer almış olabileceğini düşündürmektedir. Sarayın kuzeydoğusunda dışarı açılan ufak bir yan kapı bulunmaktadır. Saray giriş kapılarının darlığı, sarayın yapımında savunma ve dayanıklılığa önem verildiğini göstermektedir (Petrie, 1909, s. 1-6).

Şekil 3.61 : Apries Sarayı planı (Nielsen, 1999, s. 29)

Persler ve son firavun tarafından da kullanıldığı için Apries Sarayı'nın İskender Mısır'a ulaştığında ayakta kalan tek Mısır sarayı olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple İskender'in Memphis'i ziyaret ettiğinde konakladığı sarayın Apries Sarayı olduğu

düşünülmektedir. Memphis'i ilk başkenti ilan eden Ptolemaios'un da bu sarayda kaldığı tahmin edilmektedir. Saray yapısının bir park ve bir gölle ilişkili konumu İskenderiye Sarayı'nın yapımında ilham vermiş olmalıdır (Nielsen, 1999, s. 27-31).

Apries Sarayı'nın, Nil Nehri sahilinde inşa edilmiş olması sarayı bir su kenarı sarayı yapmakta, fakat plan şeması, sarayın suyla kurduğu ilişkinin zayıf olduğunu göstermektedir. Sarayın arkeolojik kazılarını yürüten Petrie'nin üzerinde durduğu gibi sarayın yapımında savunma ve dayanıklılığa önem verilmiş, buna bağlı olarak saray içe dönük bir şekilde tasarlanmıştır. Sarayın nehirle olan ilişkisini nehirden saraya doğru ilk aşamada avlu duvarları, ikinci aşamada ise sarayın avlu içerisindeki konumu ve içe dönük plan şeması zayıflatmaktadır. Buna bağlı olarak Apries Sarayı, bir su kenarı sarayı olmasına karşın nehirden kopuk tasarımıyla su ögesinin, tasarımı üzerindeki etkisinin zayıf olduğu bir örnektir.

3.2.3.3 Ai Khanoum Sarayı

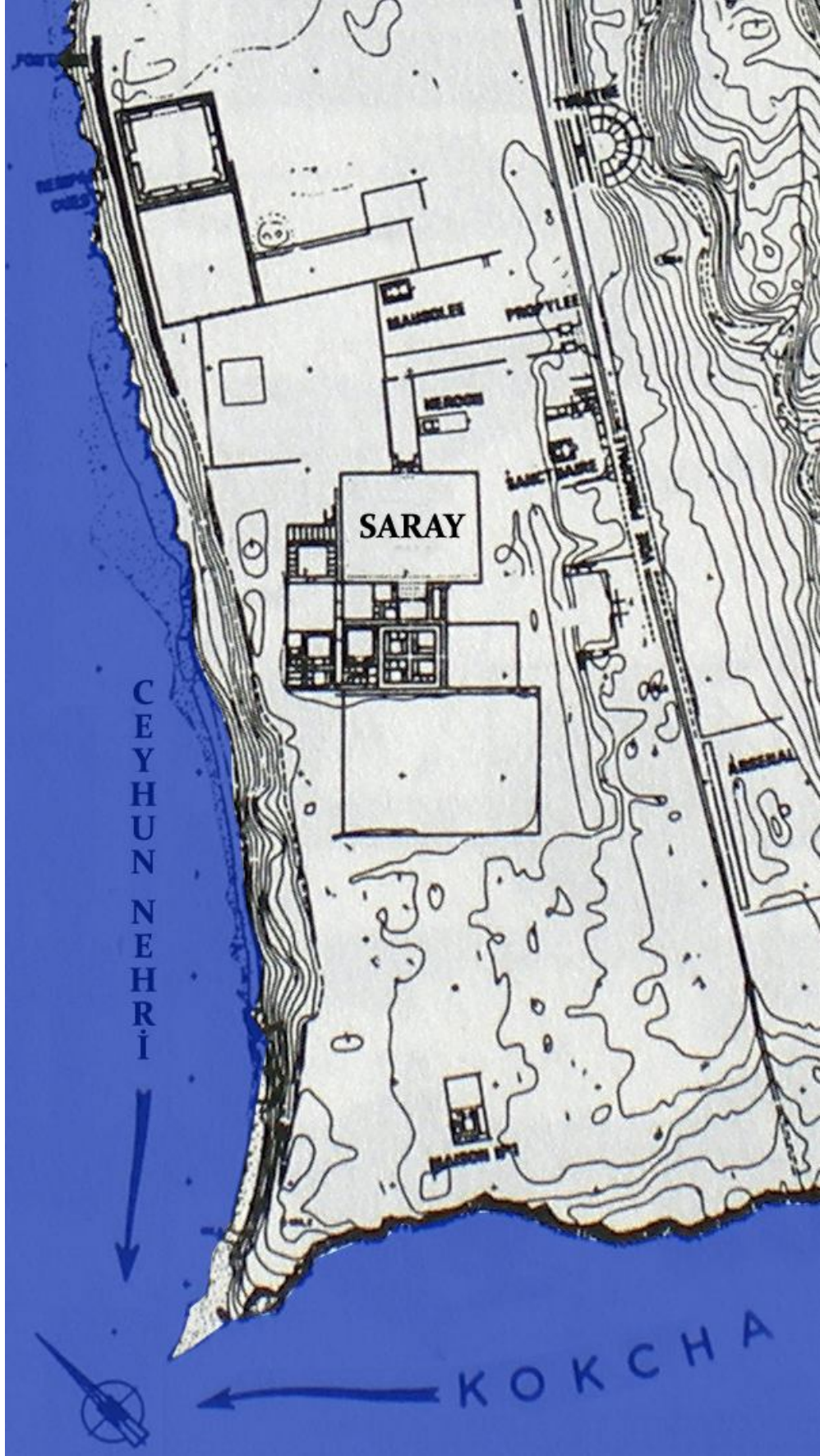
Ai Khanoum (Ay Hanım), Afganistan'ın kuzeyinde Amu Derya (Ceyhun) Nehri ve Kokcha Nehri'nin bulunduğu yerde Büyük İskender tarafından kurulan bir Yunan şehridir. Şehir, Makedonya İmparatorluğu'nun doğu eyaleti Baktria'nın başkentliğini yapmıştır (Cancik, Schneider, 1996, c. 1 s. 305) Hindukuş Dağları ve Hissar Sıradağları'ndan gelen ırmaklar, Baktria'yı sürekli yerleşim için elverişli kılmıştır. Selevkos, İ.Ö. 294-293 yıllarında, oğlu Antiochus'u doğuya genel vali yapmıştır ve hem Selevkos, hem de Antiochus, Yunan ve Makedonları doğuya göç etmeye özendirmişlerdir. Strabon'a göre Baktriya'daki Yunan egemenliğine, Baktria'nın son Yunan kralı Heliokles'in krallığı sırasında, yaklaşık İ.Ö. 130 senesinde, aşiret konfederasyonları tarafından son verilmiştir. Yaklaşık olarak bu tarihten sonra kent harabe haline gelmiştir. Ai Khanoum'da çıkarılan yazıtlardan, kentte bozulmamış Yunan dilinin konuşulduğu anlaşılmaktadır (Frye, 2009, s.17, 110-111, 133)

Ai Khanoum Sarayı, M.Ö. 3. yüzyılın başlarında Ceyhun Nehri kenarında inşa edilmiştir (Şekil 3.62). Günümüzde bulunan arkeolojik kalıntılar, sarayın Selevkos dönemi sonrası, yerel bir yönetici tarafından genişletildiği M.Ö. 150 senesine aittir (Nielsen, 1999, s. 124). Saray alanı 87500 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Saray alanına kara tarafında bulunan ana yoldan, Pers tipinde bir propylondan geçilerek girilmektedir. Propylondan sonra 90 derecelik bir dönüşle ana saray yapısının peristilli ön avlusuna açılan ikinci anıtsal propylona ulaşılmaktadır. Avluyu

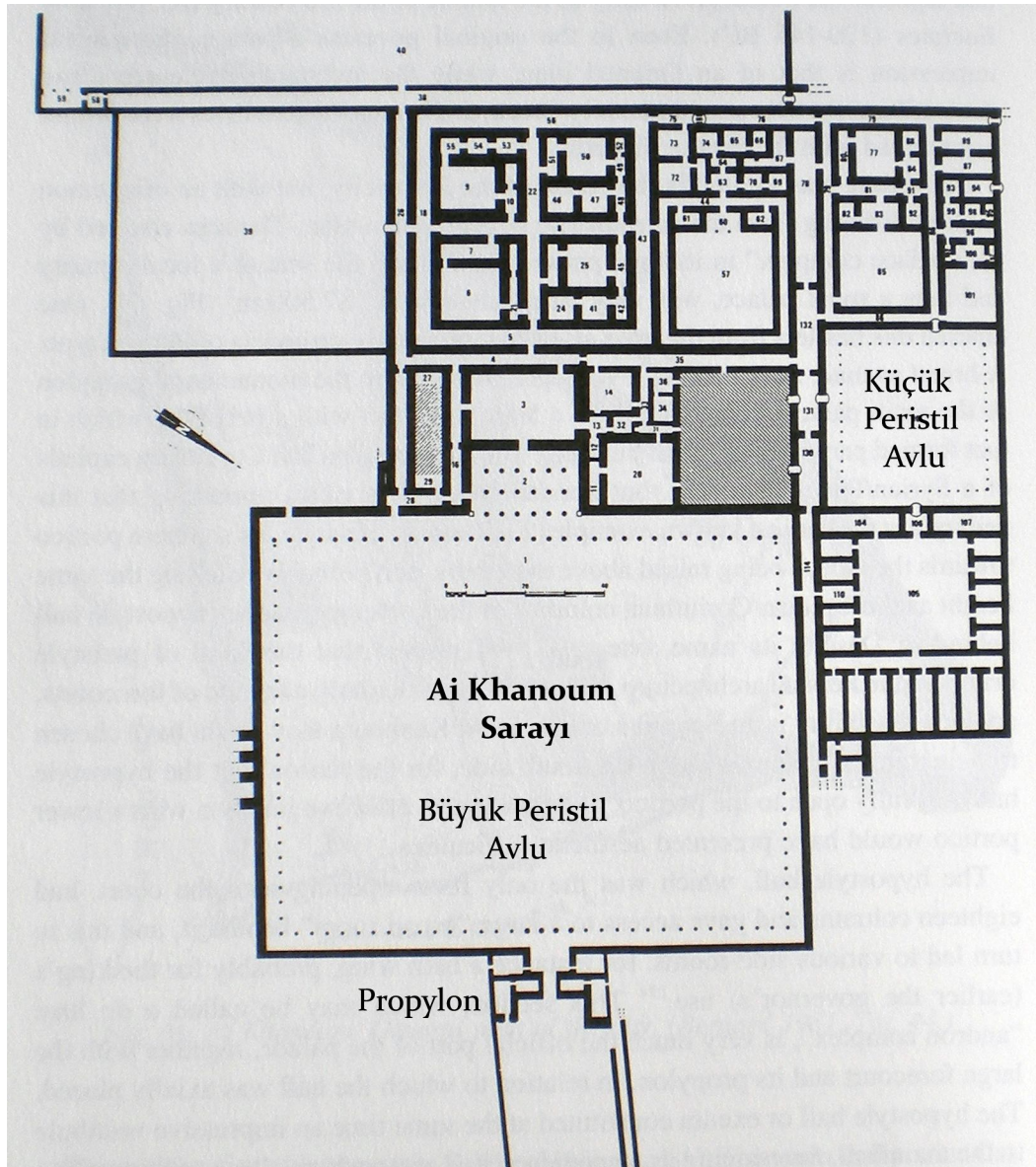
çevreleyen 118 sütun, korint başlık ve pers mimarisinde karşılaşılan sütun kaidelerine sahiptir (Şekil 3.63). Avlunun güney tarafında, ana saray yapısının girişinde bulunan sütunlar, avlunun diğer kenarındaki sütunlardan daha yüksek tasarlanmıştır. Bu sütunların yüksekliği, ana saray yapısının girişinde bulunan ve ön avluya tamamen açık olan hipostil salonun sütunlarıyla aynı yüksekliktedir. Ziyafetler için de kullanılan 18 sütunlu hipostil salon, arkasında bulunan “geniş oda”ya geçiş mekanı olarak tasarlanmıştır. Geniş odanın arkasında kalan bölümler sarayın konut bölümünü oluşturmaktadır. Sarayın batısında yer alan daha küçük boyutlardaki ikinci peristilin güneyinde kraliyet ailesinin yaşadığı bölüm, kuzeyinde ise yönetim ve servis birimleri bölümü yer almaktadır (Nielsen, 1999, s. 125-127).

Sarayın batı tarafında sarayla Ceyhun Nehri arasındaki bölümün park olarak düzenlendiği düşünülmektedir. M.Ö. 2. yüzyılda sarayın son döneminde bir de yüzme havuzu bu alana eklenmiştir. Nehirle saray arasındaki alan, hem sarayın konut bölümü ile bağlantılı, hem de sarayın propylonu ile bağlantılıdır. Az sayıda odasıyla bir bahçe gibi düzenlenen sahil kenarındaki gimnazyum, nehir ve havuzla beraber sarayın paradeisosunun bir parçasını oluşturmaktadır. Saray, hipostil salon, dev ön avlu, iki adet propylon, park ve su ögesinin oluşturduğu paradeisosuyla beraber Ahamenid ve Babil saraylarına benzemektedir (Nielsen, 1999, s. 127-128).

Ai Khanoum Sarayı örneğinde, saray yapısı bir paradeisos içerisinde tasarlanmış olmakla beraber günümüze kadar yapılan arkeolojik çalışmaların sonucunda su ögesinin nehir kenarında inşa edilmiş saray yapısının plan şemasında doğrudan etkili olduğu gözlemlenmemektedir. Sarayın cephelerine dair bilgiler bilinmemektedir. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan ve tam olarak bitmemiş plana göre ise saray yapısının ve ana girişinin, kara tarafında yer alan ana yola doğru yönelmiş olması, ayrıca sarayın ana ekseninin bu yönetime göre belirlenmesi, sarayın nehirle olan ilişkisinin zayıf olduğunu göstermektedir. Bu ilişki, sadece sarayın konut bölümünde, nehirle saray arasında tasarlanmış parka açılan geçişlerde kendini göstermektedir. Sarayın nehre yakın kısmı, içe dönük bir peristil avlu, içe dönük yönetim birimleri ve sahille dar geçitler aracılığı ile ilişki kuran konut biriminden oluşmaktadır.

Şekil 3.62 : Ai Khanoum Sarayı vaziyet planı (Nielsen, 1999, s. 24)

Şekil 3.63 : Ai Khanoum Sarayı planı (Nielsen, 1999, s. 126)

4. DEĞERLENDİRME

4.1 Su Kenarında İnşa Edilen Sarayların Tasarım Faktörleri

Kronolojik olarak incelendiğinde hakkında yeterli bilgi sahibi olunan en eski tarihli su kenarı sarayı Malkata ve Amarna Büyük Sarayı'nın, Antik Mısır Devleti'nin 18. hükümdarlık döneminde (M.Ö. 1550-1292) inşa edildiği görülmektedir. Antik Mısır Devleti'nin bu dönemde yaşadığı değişimler, su kenarı saraylarının ortaya çıkış faktörlerine ışık tutmaktadır. 18. hükümdarlık döneminde Mısır, bir imparatorluk haline gelerek çağının en büyük gücü olmuştur. Fethedilen topraklardan gelen mallar, Nil Deltası'nı dünya ticaretinin merkezi konumuna getirmiştir. IV. Amenhotep hükümdarlığında çok tanrılı yerel Mısır dinleri terk edilmiş, Mısır tarihinde ilk defa tek tanrılı bir din kabul edilmiştir. Tanrı Aten, IV. Amenhotep için sadece bir ülkenin değil, tüm evrenin yaratıcı tanrısı olmuştur.

Mısır'ın yönetim, ticaret ve din alanında dünya çapında bir güç haline gelmesi, bilinen dünya sınırlarının evrenle eş görüldüğü bir dönemde evrensel hakimiyet iddiasını beraberinde getirmiştir. Bu durum yapay bir göl kenarında bulunan Malkata Sarayı ve doğrudan Nil Nehri kenarında inşa edilen Amarna Sarayı gibi su kenarı saraylarının ortaya çıkışındaki temel etkenin, tarihteki ilk imparatorluklardan biri haline gelen bir devletin elde ettiği evrensel hakimiyeti, yeni inşa edilen saraylarda yansıtmak olduğunu düşündürmektedir. Su yollarına sahip olmanın dünya hakimiyetindeki önemi ve kozmosun ana bileşenlerinden biri olan su ögesinin diğer tüm öğeler ile birlikte saray yapısında temsil edilmesi, su kenarı saraylarını birer evrensel hakimiyet sembolü haline getirmiştir. Bahsedilen saraylarda suni göl, havuz ve bahçelere yer verilmesi, farklı türde hayvanlar için yaşama alanları oluşturulması, ele geçirildiği iddia edilen evrenin tüm bileşenlerini yansıtmak amacı ile küçük ölçekli temsili bir kozmos tasarlanmak istendiğini göstermektedir.

Büyük Amarna Sarayı'nda karşılaşılan tören yolu ve belirme penceresi gibi öğeler kralın elde ettiği yeni gücü sergilemek amacıyla faydalandığı mimari elemanlardır. Nil Nehri'ndeki kraliyet iskelesinden sarayın iç kısmına uzanan ve çoğunlukla

misafirlerin kullandığı tören yolunun, yabancı tutsak figürleri ve tüm dünya insanlarını temsil eden dokuz ok ile bezenmesi kralın dünyaya sahip olma iddiasını yansıtmaktadır. Nil Nehri gibi bir ana su yolu üzerinde yer alan Amarna Büyük Sarayı'nın nehre su kotunda doğrudan açılabilmesi, elde edilen güce duyulan güvenin bir göstergesidir. Bilinen ilk örnekleri ile Büyük Amarna Sarayı'nın Nil Nehri'ne bakan cephesinde ve kraliyet yolu üzerindeki cephesinde karşılaşılan belirme penceresi de benzer şekilde kralın ve ailesinin açık bir alanda toplanan kitlelere yüksek bir kottan kendilerini sergileyerek yüceltilmelerini sağlayan bir diğer mimari elemandır. Bahsedilen elemanın birçok su kenarı sarayı örneğinde tekrar edildiği, Bukoleon, Split, Tyrus saraylarının su kütesine dönük cephelerinde yer alan özelleşmiş locaların, bir seyir balkonu olmalarının yanı sıra belirme penceresi işlevi gördükleri anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında antik dönem su kenarı saraylarının üç ayrı zaman diliminde incelenmiş olmasının temel sebebi, Amarna Sarayı örneğinde görüldüğü gibi ele alınan her bir zaman diliminde belli devletlerin ön plana çıkarak geniş coğrafyaları tek bir güç altında toplamasıdır. Birbirini takip eden her üç dönemde de, bahsedilen devletlerin hakimiyet altına aldıkları toprakların sınırlarının daha da genişlediği görülmektedir. Helenistik dönem öncesi ağırlıklı olarak nehir kenarlarında inşa edildiği saptanan su kenarı sarayları, Akdeniz'i kapalı bir göl haline getiren Roma İmparatorluğu'nun Pax Romana döneminde çoğunlukla deniz kenarında inşa edilmeye başlamıştır. Zaman içerisinde daha geniş coğrafyaların kontrol altına alınması, su kenarı saraylarının nehir kenarlarından deniz kenarlarına taşınmasına olanak sağlamıştır. Su kenarı saraylarının özellikle geniş coğrafyaları tek bir güç altında toplayan devletler tarafından tasarlanması, su kenarı saraylarının evrensel güç haline gelen yönetimler tarafından kullanıldığı iddiasını güçlendirmektedir. Roma İmparatorluğu döneminde su kenarı villalarının ortaya çıktığı ve su kenarı saraylarının sayılarının hızla artış gösterdiği bilinmektedir. Helenistik dönemde benzer şekilde Büyük İskender'in Makedonya'dan Afganistan'a uzanan toprakları fethetmesi sırasında İskenderiye Sarayı'nı inşa ettirdiği, generallerinin daha sonra bu örnek doğrultusunda Thalamegos, Tyrus Sarayı, Antiochia Sarayı ve Ai Khanoum Sarayı gibi su kenarı saraylarını tasarladıkları görülmektedir. Helenistik dönem öncesinde Babil Krallığı ve özellikle de Ege Denizi'ne dek uzanan Ahamenid İmparatorluğu yönetimlerinde çok sayıda su kenarı sarayı inşa edilmesi, bahsedilen

örneklerde, Antik Mısır 18. hanedanlık döneminde karşılaşıldığı gibi elde edilen imparatorluk gücünün, sarayların su kenarında inşa edilmesinde etkili olduğunun göstergeleridir.

Çalışma kapsamında incelenen saray örnekleri genel olarak gözden geçirildiğinde bir sarayın su kenarında inşa edilmesinin altında farklı faktörler bulunduğu saptanmaktadır. Capri Adası'nda dik kayalıklar üzerinde yer alan Villa Jovis ve Villa Damecuta örneklerinde İmparator Tiberius'un ruhsal problemleri sebebi ile kendini dış dünyadan izole etme isteğinin temel tasarım faktörü olduğu görülmektedir. Bukoleon Sarayı dışındaki Konstantinopolis su kenarı saraylarında yöneticilerin dönemsel dinlenme isteği ile karşılaşılmaktadır. Amarna Sarayı gibi örneklerde bahsedildiği gibi evrensel hakimiyetin yansıtılma çabasının, Ahamenid sarayı ve benzer saraylarda ağırlıklı olarak karasal iklimi yumuşatan bir paradeisos atmosferi yaratma isteğinin, Sasani saraylarında Zerdüşt dinine ait inançların ön plana çıktığı görülmektedir. Dura Europos Sarayı gibi doğal sınır oluşturan su kütleleri kenarında bulunan sınır saraylarının savunma ve kontrol amaçlı olarak inşa edildiği bilinmektedir. Tyrus Sarayı örneğinde sarayı çevreleyen yapay su kütlesinin yansıtıcı görevi görerek yapının estetik etkisini arttırdığı düşünülürken yöneticilerin doğa sevgisine bağlı manzara ihtiyacını giderme ve artan zenginliklere bağlı olarak keyif içerisinde yaşama amacının su kenarı saraylarının tasarımında karşılaşılan diğer temel itici güçler olduğu anlaşılmaktadır.

4.2 Kronolojik Etkileşim ve Tipolojik Sınıflandırma

Kronolojik olarak incelendiğinde ele alınan örnekler arasında tasarıma ilişkin etkileşimler yaşanmış olduğu saptanmaktadır. Helenistik dönem öncesine ait paradeisos atmosferli Ahamenid su kenarı saraylarının, aynı yüzyıllarda inşa edilmiş olan Babil Güney Sarayı'nın asma bahçelerinden ve Apries Sarayı'nın peyzaj düzenlemesinden etkilenilerek tasarlandıkları düşünülmektedir. Helenistik dönemde İskenderiye ve benzeri Helenistik dönem su kenarı saraylarının tasarımı için yine Babil Güney Sarayı, Apries Sarayı ve ayrıca Halikarnassos Sarayı gibi Ahamenid su kenarı saraylarından ilham alındığı anlaşılmaktadır. Bahsedilen örnekler çerçevesinde şekillenen Helenistik saray mimarisinin lüks ve inceliği, birkaç yüzyıl sonra batıda Roma dönemi villa ve saraylarının tasarım anlayışını değiştirmiştir. Çevre düzenleme ve bahçe kurgusunun ön planda olduğu Roma su kenarı

saraylarının ortaya çıkmasında Helenistik saray mimarisinin doğa ile bütünleşen dışa dönük tasarım anlayışının etkili olduğu görülmektedir.

İncelenen örneklerin ortak özelliklerine göre tipolojik sınıflara ayrıldığı çalışmanın ikinci bölümünde, saptanan iki ana sınıftan ilki olan yapay su kütlesi kenarında bulunan sarayların, karasal alanda, çoğunlukla da Yakındoğu ülkelerinde insan eliyle düzenlenmiş yapay göl, su kanalı, hendek gibi su kütleleri kenarında inşa edildiği gözlemlenmiştir. Bu kategorideki örneklerin doğal su kütlesi kenarında inşa edilen saraylardan temel farkı saray yapısının su kütesinin tasarlandığı süreç içerisinde ya da su kütlesi tasarımından önce inşa edilmiş olmasıdır. Bu özellik, su kütesinin saray tasarımını etkilemesinin yanı sıra saray yapısının su kütesinin tasarımını etkilemiş olma ihtimalini beraberinde getirmektedir. Günümüz İran sınırları içerisinde tasarlanan Ahamenid ve Sasani örneklerinde, yaratılan su kütlelerinin temelinde karasal iklimin yumuşatılmasının yanı sıra dini faktörlerin yer aldığı anlaşılmaktadır. Sasani sarayları Firuzabad ve İmare-i Hüsrev örneklerinde, Zerdüşti dini ile ilişkili olarak suya atfedilen kutsallık ön plandadır. Ahamenid sarayı Pasargad örneğinde ise su ögesinin, paradeisos atmosferinin ayrılmaz bir parçası olarak sarayla bütünleştirildiği, keyif veren atmosferi ve pratik faydalarının yanında politik, felsefi ve dini sembolizm içerdiği görülmektedir. Kralın çorak topraklarda verimli bahçeler yaratması, kaostan simetri ve düzen ortaya çıkarması bereket anlamına gelmekte ve kralın otoritesini güçlendirmektedir. Antik Mısır Malkata Sarayı'nda karşılaşılan yapay gölün, imparatorun keyif gezileri için ve Nil Nehri'ne bağlanan bir liman olarak kullanılması, Ptolemaios Krallığı döneminde inşa edilen Tyrus Sarayı'nı çevreleyen hendeğin, sulama sistemi için kullanılan bir su haznesi ve yansıtıcı havuz görevi görmesi dini faktörlerin yanı sıra pratik ve estetik ihtiyaçların da saray-yapay su kütlesi birleşiminde etkili olduğunu göstermektedir.

İkinci tipi oluşturan doğal su kütlesi kenarındaki sarayların, yapay su kütlesi kenarında bulunan sarayların aksine çoğunlukla ana su yolları üzerinde inşa edildikleri görülmektedir. Ana su yollarının tehlikelere açık olması, bu tip saray tasarımlarında savunma ve güvenliğe verilen önemin yapısal karşılıklar bulmasına neden olmuştur. Doğal su kütlesi kenarında bulunan saraylar, tasarımlarında savunma ve güvenliğe verilen önem doğrultusunda biçimlenen farklı yapısal özelliklere göre üç alt sınıfa ayrılmıştır. Amarna Sarayı, Triconch Sarayı, Roma dönemi su kenarı villaları gibi örneklerin su kotunda doğrudan su kütesine

açıldıkları, Split Sarayı, Bukoleon Sarayı gibi örneklerin ise bir duvar ya da dik kayalıklar üzerinde yükselerek denize açıldıkları gözlemlenmiştir. Su kotunda doğrudan su kütlesine açılabilen örneklerde evrensel hakimiyetin ve sahip olunan güce duyulan güvenin izleri okunmaktadır. Özellikle geniş coğrafyaların tek bir güç tarafından kontrol altına alındığı Pax Romana gibi dönemlerde bu tip su kenarı saraylarının güvenlik unsurunu geri planda tutarak tasarlandıkları görülmektedir. Su kotundan yüksekte suya açılan saraylarda ise duvar ve kayalıkların, düşman tehdidi ve su yükselmesi gibi zarar verici etmenlere karşı bir güvenlik tedbiri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle savaş dönemlerinde ya da sınır uçlarında, bu tip örneklerle rastlanmaktadır. Doğal su kütlesi kenarında bulunan sarayların üçüncü alt sınıfını oluşturan içe dönük saraylar, su ile en alt seviyede ilişki kurarak güvenliğini en üst düzeyde sağlayan saraylardır. Nehir kenarında bulunan Babil Sarayı ve Apries Sarayı gibi örneklerde, nehir ile saray yapısı arasında yer alan masif geçirimsiz duvarların saray ve su kütlesi arasında kopukluk yarattığı gözlemlenmiştir. Bahsedilen örneklerin içe dönük avlulara sahip olmaları, merkezi plan kurgularını güçlendirerek nehir ile olan ilişkilerini daha da zayıflatmaktadır.

4.3 Su Kütlesi ve Su Kenarı Sarayı Tasarımı Arasında Etkileşimler

Su ögesinin su kenarına inşa edilen sarayların tasarımında çeşitli şekilde etkileri olduğu saptanmıştır. Aynı dönemde karasal alanda inşa edilen ve herhangi bir merkezi veya eksen bulunmayan dağınık tasarlanmış sarayların aksine, su kenarı sarayları su ögesinin etkisi altında ana eksenler boyunca tasarlanmıştır. Malkata Sarayı'ndan İmaret-i Hüsrev Sarayı'na kadar tüm örneklerde saray tasarımının bir veya birden fazla eksen boyunca geliştiği görülmektedir. Bahsedilen eksenin su kütlesine dik olduğu örneklerin çoğunda suya bakan cephe simetrik olarak tasarlanmıştır. Yapı ve su kütlesi arasında güvenlik durumuna göre değişen oranlarda bir geçirgenlik bulunmaktadır. Bu geçirgenlik, savunmanın ikinci planda tutulduğu durumlarda su kotundan itibaren portikolu bir cephe kurgusu ile savunmanın ön planda tutulduğu durumlarda ise su kotunda sağır bir yüzey, üst kotlarda portiko kullanımıyla sağlanmaktadır. Güvenlik düzeyi artırılmış olan örneklerde ana yaşama birimlerinin duvar üzerinde yükselerek birinci kata yerleştirilmesi, piano nobile kullanımının ilk örneklerini yansıtmaktadır. Simetri ve geçirgenlik faktörleriyle zenginleşen cephelerde, bu iki faktöre bağlı olarak anıtsallığın ve dışa dönüklüğün

arttığı görülmektedir. Özellikle suya bakan cephelerde iskele, anıtsal kapı ve pencere, deniz feneri, loca, teras gibi mimari öğelerin kullanıldığı görülmektedir. Bunların yanında su öğesinin, plan düzleminde mekan dizilimini de etkilediği anlaşılmaktadır. Planı net olarak okunabilen bir çok su kenarı sarayı örneğinde imparatorluk özel birimlerinin özellikle birden fazla kata sahip saraylarda suya bakan cephe üzerinde birinci katta, servis birimlerinin ise kara tarafında konumlandırıldığı, tek katlı Amarna Sarayı'nda ise karşılama ve tören birimlerinin suya yakın, krala ait özel birimlerin kara tarafında konumlandırıldığı görülmüştür.

Su kütlesi ve saray yapısı arasındaki tasarıma ilişkin etkileşim, doğal su kütlesi kenarında bulunan örneklerde doğrudan su kütesinin saray tasarımını etkilemesi şeklinde gerçekleşirken, yapay su kütlesi kenarında bulunan saraylarda karşılıklı olarak da gerçekleşebilmektedir. İmaret-i Hüsrev Sarayı örneğinde saray yapısı ve önünde yer alan su kanalının plan düzlemindeki ışınsal tasarımları, Tyrus Sarayı örneğinde saray yapısını çevreleyen ve hendek görevi de gören yansıma havuzunun plan düzleminde yapının dikdörtgen formunu taklit eden tasarımı, su kütesinin formunun saray yapısının tasarımı ile etkileşim içerisinde kurgulanmış olabileceğini göstermektedir.

5. SONUÇ

Çalışmanın başında antik dönem su kenarı saraylarının belli itici güçlerle su kütleleri kenarında inşa edildikleri ve tasarımlarının su ile kurdukları ilişki çerçevesinde şekillendiği öngörülmüştür. Bu doğrultuda, başlıca su kenarı sarayı örneklerinin analizleri yapılmış ve bunun sonucunda su kenarında bulunan sarayların aynı dönemde herhangi bir su kütlesi ile ilişki kurmadan karasal alanda inşa edilmiş olan saraylardan farklı tasarım kurgusuyla inşa edildiği saptanmıştır. Buna göre karasal alanda inşa edilmiş olan saraylar, çoğunlukla bir tepe üzerinde, düzgün bir geometriye sahip olmadan, bir veya birden fazla dikdörtgen avlu etrafında gelişirken, su kenarı sarayları, az sayıda örneği bulunan içe dönük su kenarı sarayları dışında çoğunlukla su kütlelerinin etkisi altında ana eksenler boyunca tasarlanmıştır. İncelenen örnekler, kendi içlerinde de tipolojik sınıflara ayrılabilir. Ele alınan sarayların su kütlelerinin doğal olma ya da insan eliyle yapılmış olma durumuna göre iki ana sınıfa ayrıldığı, doğal su kütlesi kenarında bulunan örneklerin sudan gelebilecek tehlikelere karşı tasarımlarında alınan savunma derecesine göre, su kotunda suya açılan saraylar, su kotundan yüksekte suya açılan saraylar ve içe dönük saraylar olmak üzere üç ana sınıfa ayrılabilir. Yapılan analizlerde su kenarı saraylarının dini inançlar, iklimsel ihtiyaçlar, estetik kaygılar ve evrensel hakimiyet gösterisi gibi sebepler ile su kütleleri kenarına inşa edildiği anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra suyun, saray tasarımı üzerinde geçirgenlik, anıtsallık, simetri ve eksen oluşumu gibi etkileri olduğu, yapay su kütlelerinin ise saray tasarımından etkilenebileceği saptanmıştır. Ele alınan sarayların kronolojik incelemesinde, yapıları yaptıran yöneticilerin kendinden önceki örneklerden haberdar olduğu ve belli örneklerden etkilenecek kendi su kenarı saraylarını inşa ettirdikleri saptanan diğer bir bulgu olmuştur.

M.Ö. 14. yüzyıl ve M.S. 7. yüzyıl arasında, yaklaşık iki bin senelik bir zaman aralığında incelenmiş olan saray örnekleri, su kenarı sarayı tasarımındaki temel kurgunun zaman içerisinde farklılaşmadan tekrar etmekte olduğunu göstermektedir. Helenistik dönem öncesi ağırlıklı olarak nehir kenarı saraylarına, Roma

İmparatorluğu'nun Pax Romana döneminde ise deniz kenarı saraylarına rastlandığı, yapay su kütlesi kenarında bulunan sarayların karasal iklimin hakim olduğu İran, Mısır gibi coğrafyalarda tasarlanmış olduğu saptanmasına rağmen incelenen sarayların farklı dönem ve farklı coğrafyalarda zaman dilimi ve coğrafyadan bağımsız olarak benzer kurgularda tasarlanabildiği görülmektedir. Helenistik dönemde nehir kenarında inşa edilmiş Antiochia Sarayı ile Geç Roma İmparatorluğu döneminde deniz kenarında inşa edilmiş olan Split Sarayı benzer bir tasarım kurgusunda inşa edilmiştir. Helenistik dönem öncesi nehir kenarında inşa edilen Susa II. Artaxerxes Sarayı ile Roma İmparatorluğu'nun Pax Romana döneminde çoğunlukla deniz kenarında inşa edilmiş olan su kenarı villa ve saraylarının paradeisos atmosferinin ön planda tutulduğu yine benzer bir kurguda tasarlandıkları saptanmaktadır. Su kenarı saraylarının zaman ve coğrafyadan bağımsızlaşabilen tasarım kurgusu, çalışmada ortaya konmaya çalışılan bulguların, antik dönem sonrası farklı dönemlerde inşa edilmiş olan su kenarı sarayları ve su ile ilişki kuran tüm yapılarla ilgili araştırmalar için temel bilgiler sunacağını göstermektedir. Farklı dönemlerde tasarlanan su kenarı saray ve yapılarına ait mimari kurgunun, çalışma kapsamında incelenmiş olan ve belli tipolojilere dahil edilen örneklerle karşılaştırılarak analiz edilebilecek olması çalışmaya ait ileriye dönük sonuçlardan biri olmuştur.

KAYNAKLAR

- Akın, G.**, 1990. Asya Merkezi Mekan Geleneği, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Aldred, G.**, 1968. Akhenaten Pharaoh of Egypt – a new study, Thames and Hudson, İngiltere.
- Aminzadeh, B.**, 2006. A Non-destructive Excavation in Parse-Pasargad Archaeological Region, <http://www.sid.ir>, alındığı tarih 10.03.2011.
- Arnold, D.**, 2003. The Encyclopedia of Ancient Egyptian Architecture, Princeton University Press, London.
- Badawy, A.**, 1966a. A History of Egyptian Architecture, University of California Press, Berkeley.
- Badawy, A.**, 1966b. Architecture in Ancient Egypt and The Near East, The M.I.T. Press, Londra.
- Bakır, T.**, 2006. Daskyleion, *Stadtgrabungen und Stadtforschungen im westlichen Kleinasien, Internationales Symposion 6./7. August 2004 in Bergama (Türkei)*, ed. Wolfgang Radt, Ege Yayınları, İstanbul.
- Bard, K. A.**, 1999. Encyclopedia of the Archaeology of Ancient Egypt, Routledge, Londra.
- Bescoby, D.**, 2003. Butrinti: 1993-2003; ten years of research, Butrint Foundation, Londra.
- Bowden, W., Mitchell, J.**, 2007. The Triconch Palace at Butrint: The Life and Death of a Late Roman Domus, *Housing in Late Antiquity*, Brill, Boston.
- Brands, G.**, 2006. Antioch-on-the-Orontes and Seleucia Pieria, *21. Arkeometri Sonuçları Toplantısı: 30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Bratton, F. G.**, 1961. The Life and Times of Ikhnaton the King, Beacon Press, Boston.
- Cancik, H., Schneider, H.**, 1996. Der neue Pauly, Enzyklopaedie der Antike, J. B. Metzler, Stuttgart.
- Carey, S.**, 2002. A Tradition of Adventures in the Imperial Grotto, *Greece & Rome, Second Series*, Vol. 49, No. 1, Cambridge University Press.
- Casson, L.**, 2002. Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Clavijo, R. G.**, 2007. Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat, Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Davies, N. de G.**, 1908. The Rock Tombs of El Amarna, Part V – Smaller Tombs and Boundary Stelae, Seventeenth Memoir, Archeological Survey of Egypt, ed. F. Ll. Griffith, Egypt Exploration Society, Londra.

- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1995. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Düzgüner, F.**, 2006. İstanbul'da Güneş'in (Helios) Sarayı: Boukoleon, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 121, İstanbul.
- Encyclopaedia Britannica**, 1970. Encyclopaedia Britannica, Chicago.
- Eyice, S.**, 1988. İstanbul'da Bizans İmparatorlarının Sarayı: Büyük Saray, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3.
- Eyice, S.**, 2007. Bizans Devrinde Boğaziçi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Fakour, M.**, 2010. Garden i. Achaemenid Period, <<http://www.iranica.com>>, alındığı tarih 15.03.2011.
- Franceschini, E. B. R.**, 1996. The Great Palace Survey. The Fourth Season, 14. *Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, s. 15-30, Ankara.
- Franceschini, E. B. R.**, 1998. The First Year of the Boukoleon Restoration Project and the Fifth Year of the Great Palace Survey in Istanbul, 16. *Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt*, s. 267-277, Ankara.
- Franceschini, E. B. R.**, 2004. The Monumental Itinerary of the Palatine Harbour of the Boukoleon, 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt*, s. 53-62, Ankara.
- Freely, J., Çakmak, A. S.**, 2004. Byzantine Monuments of Istanbul, Cambridge University Press, Cambridge.
- Frye, R. N.**, 2009. Orta Asya Mirası, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Grant, M.**, 2000. Roma'dan Bizans'a, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Grimm, G.**, 1996. Kleopatras Palast? Zu den jüngsten Untersuchungen im Hafenbecken von Alexandria, *Antike Welt*, 1996, 27.
- Hodges, R., Saraçi, G., Bowden W.**, 1997. Late-antique and Byzantine Butrint. Interim report on the port and its hinterland, 1994-95, *Journal of Roman Archaeology*, 10.
- Holum, K. G.**, 1988. Reliving king Herod's dream, *Archaeology*, 41, 3.
- Kondoleon, C.**, 2000. Antioch: The Lost Ancient City, Princeton University Press, Princeton.
- Köroğlu, G.**, 2006. İstanbul'daki Bizans İmparatorluk Sarayları, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, <http://www.obarsiv.com/pdf/vct_0607_gulgunkoroglu.pdf>, alındığı tarih 05.01.2011.
- Ksenophon**, 1974. Anabasis "Onbinlerin Dönüşü", Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D.**, 1970. 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Littlewood, A. R.**, 1997. Gardens of the Palaces, *Byzantine court culture from 829 to 1204*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington.
- Mango, C.**, 2008. Bizans Yeni Roma İmparatorluğu, YKY, İstanbul.
- McKay, A. G.**, 1975. Houses, Villas and Palaces in the Roman World, Thames & Hudson, Londra.

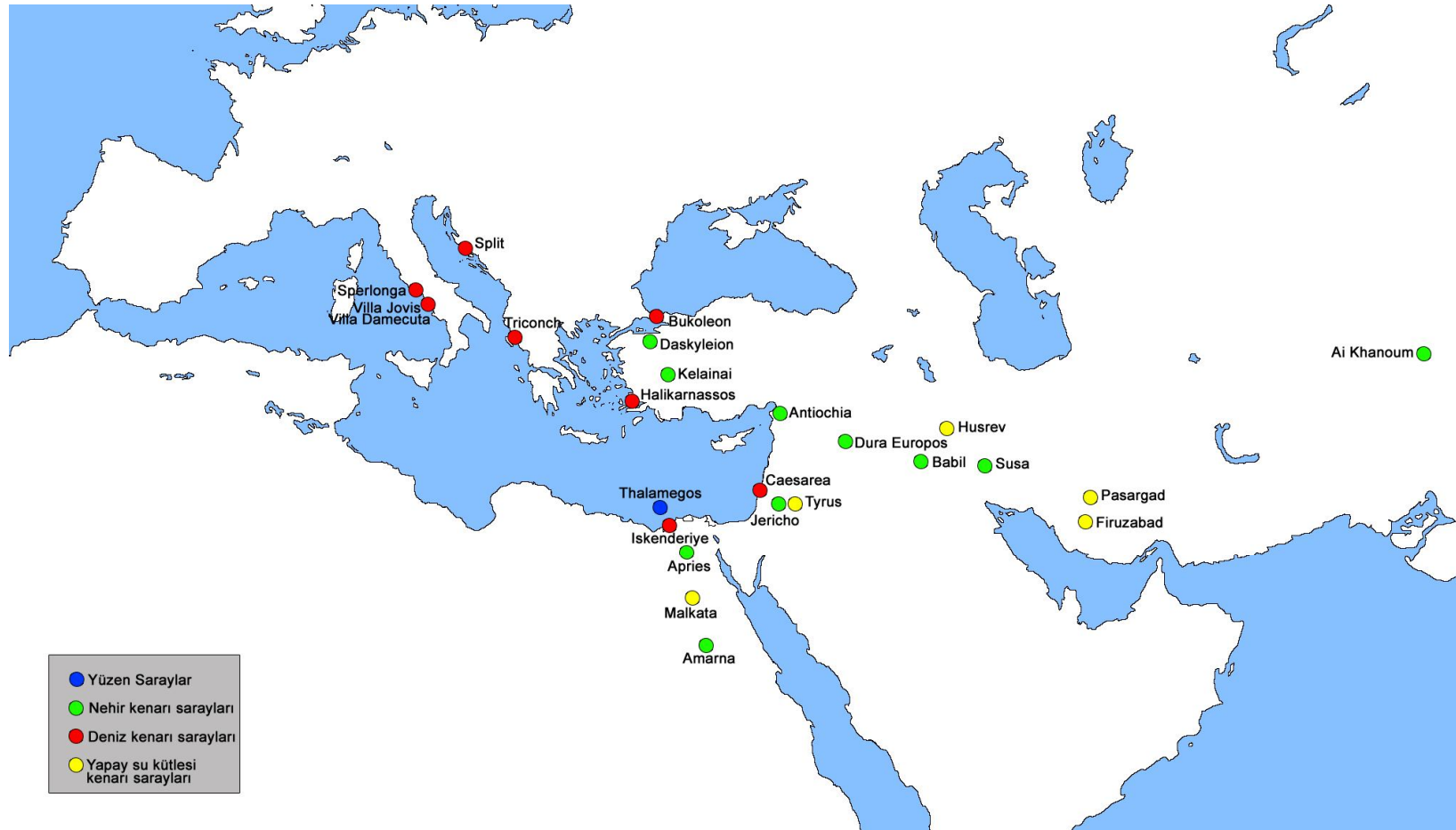
- Meyers, E. M.,** 1997. The Oxford Encyclopedia of Archaeology In The Near East Volume I, Oxford University Press, New York, Oxford.
- Montserrat, D.** 2000. Akhenaten History, fantasy and ancient Egypt, Routledge, Londra ve New York.
- MüllerWiener, W.,** 1998. Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- MüllerWiener, W.,** 2007. İstanbul'un Tarihsel Topografyası, YKY, İstanbul.
- Necipoğlu, G.,** 1997. The Suburban Landscape of Sixteenth-Century Istanbul as a Mirror of Classical Ottoman Garden Culture, *Gardens in the Time of the Great Muslim Empires*, Brill, New York.
- Netzer, E.,** 1999. Die Palaeste der Hasmonaeer und Herodes des Grossen, P. von Zabern, Mainz.
- Netzer, E.,** 2000. Tyros. The floating palace, *Text and artifact in the religions of Mediterranean antiquity: essays in honour of Peter Richardson*, ed. S. G. Wilson, Michel Desjardins, Wilfrid Laurier University Press, Toronto.
- Netzer, E.,** 2006. The Architecture of Herod, the Great Builder, Mohr Siebeck, Tübingen.
- Nielsen, I.,** 1999. Hellenistic Palaces: Tradition and Renewal, Aarhus University Press.
- Nolle, M.,** 1992. Denkmaeler vom Satrapensitz Daskyleion: Studien zur graeco-persischen Kunst, Akademie Verlag, Berlin.
- Oates, J.,** 2004. Babil, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Ogan, D.,** 2007. M.Ö. 5. ve 4. Yüzyıllarda Daskyleion Satrap Saraylarının Mimari Buluntuları, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Öngül, Z.,** 2005. Kıbrıs'taki Vuni Sarayı ve antik çağ saray mimarisi içindeki yeri, Tez (Doktora), İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pederson, P.,** 2009. The Palace of Mausollos in Halikarnassos and Some Thoughts on Its Karian and International Context, *Die Karer und die Anderen, Internationale Kolloquium an der Freien Universitaet Berlin 13. Bis 15. Oktober 2005*, Verlag Dr. Rudolf Habelt, Bonn.
- Pfrommer, M.,** 1996. Fassade und Heiligtum. Betrachtungen zur architektonischen Repraesentation des vierten Ptolemaeers, *Basileia, Die Palaeste der hellenistischen Könige. Internationales Symposium in Berlin vom 16. bis 20. 12. 1992*. P. von Zabern, Mainz.
- Pope, A.,** 1938. A Survey of Persian Art, From Prehistoric Times to the Present, Oxford University Press, Londra.
- Pope, A.,** 1965. Persian architecture, Thames and Hudson, Londra.
- Procopius,** 1994. İstanbul'da Iustinianus Döneminde Yapılar, Çev. Erendiz Özbayoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

- Procopius**, 2005. Bizans'ın Gizli Tarihi, Çev. Orhan Duru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Reeves, N.** 2001. Akhenaten Egypt's False Prophet, Thames and Hudson, New York.
- Rogers, N.**, 2006. Ancient Rome, Hermes House, Londra.
- Roth, L.**, 2000. Mimarlığın Öyküsü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Ruffini, G.**, 2004. Ancient Alexandria between Egypt and Greece, Brill, Boston.
- Samson, J.**, 1972. Amarna, The City of Akhenaten and Nefertiti, University College, Londra.
- Sear, F.**, 1982. Roman Architecture, Batsford Academic and Educational, Londra.
- Singer, I., Adler C.**, 1905. The Jewish Encyclopedia, <<http://www.jewishencyclopedia.com>>, alındığı tarih 10.01.2011.
- Smith, W. S.**, 1965. The Art and Architecture of Ancient Egypt, Penguin Books, İngiltere.
- Stewart, A. F.**, 1977. To Entertain an Emperor: Sperlonga, Laokoon and Tiberius at the Dinner-Table, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 67, Society for the Promotion of Roman Studies.
- Stierlin, H.**, 1996. The Roman Empire, Taschen, Köln.
- Swoboda, K. M.**, 1924. Römische und Romanische Palaeste, Anton Schroll & Co., Viyana.
- Tekin, A.**, 2008. Apameia Kentinin, Tarihi Coğrafyası ve Sikkeleri, Yüksek Lisans Tezi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- Url-1** <<http://www.byzantium1200.com>>, alındığı tarih 20.05.2011.
- Url-2** <<http://www.butrint.org>>, alındığı tarih 20.05.2011.
- Utkan, L.**, 1996. Hormisdas Sarayı Kazısı Küçük Buluntuları, Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Yerasimos, S.**, 2005. Constantinople Istanbul's Historical Heritage, Könemann, Fransa.
- Vitruvius**, 1993. Mimarlık Üzerine On Kitap, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Wallenfels, R.**, 2000. The Ancient Near East: an encyclopedia for students, Charles Scribner's Sons, Princeton.
- Ward-Perkins, J. B.**, 1981. Roman Imperial Architecture, Yale University Press, Hong Kong.

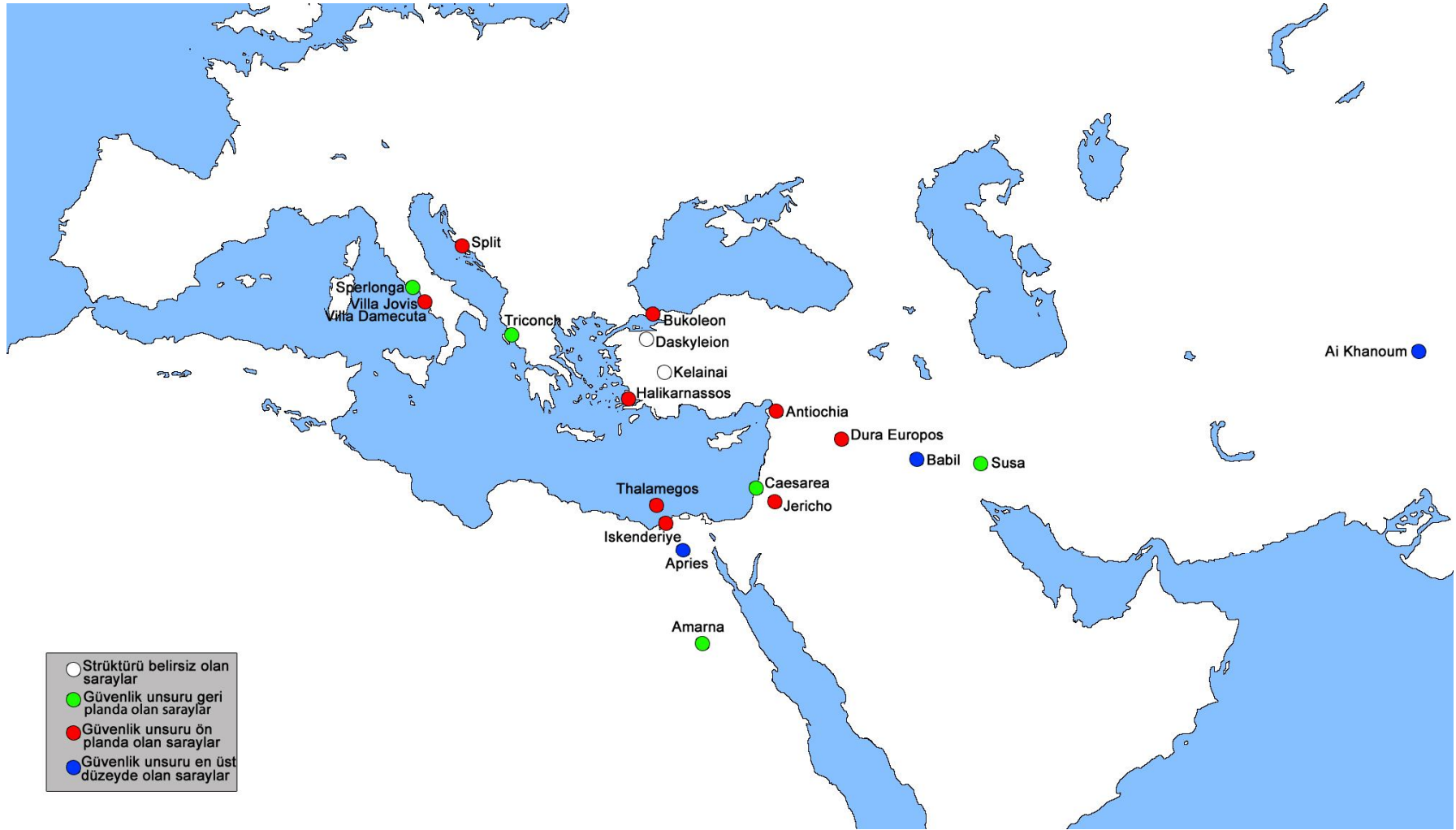
EKLER

EK A.1 : Haritalar

EK A.1

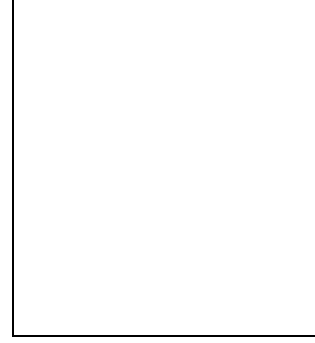

Şekil A.1 : Yapay su kütlesi kenarı sarayları ve doğal su kütlesi kenarı saraylarının coğrafi konumu

Şekil A.2 : Doğal su kütlesi kenarı saraylarının tipolojik dağılımı

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Mustafa Kaan Sağ

Doğum Yeri ve Tarihi: Liverpool, 1983

Adres: İ.T.Ü. Taşkışla 117

Lisans Üniversitesi: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Yayın Listesi:

- 20-22 Ekim 2010 1. Türkiye Mimarlık Tarihi Kongresi, “Olası Bir Seyfî Arkan Tasarımı: Kadıköy Vergi Binası Üzerine Bir Kimlik Analizi” bildirisi ve özet yayını
- 20-22 Ekim 2010 1. Türkiye Mimarlık Tarihi Kongresi, “II. Bayezid Türbesi’nde Neobarok Bezemeler ve Geleneksel Yorumlar” özet yayını.
- 29 Kasım-23 Aralık 2010 “Hayalet Yapılar” sergisi ve sergi kataloğunda yer alan “Squibb İlaç Fabrikası” makale çalışması.

■